



T. C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANA BİLİM DALI
BEŞERİ COĞRAFYA BİLİM DALI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

ŞEHİRSEL FONKSİYONLARI AÇISINDAN
VİRANŞEHİR

Ali FİLİZ

ŞANLIURFA- 2019



T. C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANA BİLİM DALI
BEŞERİ COĞRAFYA BİLİM DALI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

ŞEHİRSEL FONKSİYONLARI AÇISINDAN
VİRANŞEHİR

Ali FİLİZ

Danışman

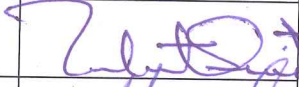
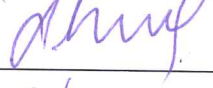
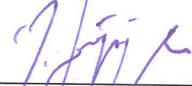
Prof. Dr. M. Sait ŞAHİNALP

ŞANLIURFA- 2019

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Coğrafya Anabilim Dalı 125225002 numaralı Ali FİLİZ'in hazırladığı "Şehirselle Fonksiyonları Açısından Viranşehir" konulu yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunması, 08/10/ 2019 tarihinde, saat 13.00'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

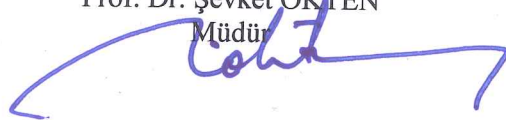
08/10/ 2019

Sınav Jürisi	Unvan, Adı Soyadı	Kanaati	İmzası
Danışman	Prof. Dr. M. Sait ŞAHİNALP	Kabul	
Üye	Prof. Dr. Sedat BENEK	Kabul	
Üye	Dr. Öğrt. Üyesi Mustafa DOĞANOĞLU	Kabul	

Bu tezin Coğrafya Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

12/11/2019

Prof. Dr. Şevket ÖKTEN
Müdür



Not: a) Bu tezte kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntılar, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

b) Tez, HÜBAK'tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek Almıştır Almamıştır.



HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı-Soyadı	Ali FİLİZ
Öğrenci Numarası	125225002
Enstitü Anabilim Dalı	Coğrafya
Programı	Yüksek Lisans
Başlık (Türkçe)	Şehrsel Fonksiyonları Açısından Viranşehir

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans Tez Çalışmamın a) Kapak Sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 133 Sayfalık kısmına ilişkin, 10/09/2019 tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 6 dır.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 6 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen tezli/tezsiz lisansüstü programlarda seminer, dönem projesi, tez vb. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından kabul edilen lisansüstü orijinallik raporu alınması uygulama esasları ile belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntıların bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi, Yükseköğretim Kurulu Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi ile Harran Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin yer almadığını, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü Yönetim Kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğin saygılarımla arz ederim.
10/09/2019

Öğrencinin imzası

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 10./09./2019

Prof. Dr. M. Sait ŞAHİNALP

ÖZET

ŞEHİRSEL FONKSİYONLARI AÇISINDAN VİRANŞEHİR

FİLİZ, Ali

Yüksek Lisans Tezi

Coğrafya Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Sait ŞAHİNALP

Ekim, 2019, 131 sayfa

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Şanlıurfa iline bağlı Viranşehir ilçe merkezi, Şanlıurfa- Mardin yol güzergâhında yer almaktadır. Habur Sınır Kapısı'na kadar devam eden E-90 kara yolu şehrin içinden geçmektedir. Bu çalışmanın konusu Viranşehir ilçesinin şehrsel fonksiyonlarını ortaya koymaktır. Bu çalışmada beşerî fonksiyonlardan idari, ikamet, eğitim, sağlık fonksiyonlarının yanı sıra; ekonomik fonksiyonlardan tarım, sanayi, ticaret, turizm, bankacılık gibi fonksiyonlar ele alınmaktadır. Şehirdeki mahallelerin nüfusları, alanları, konut sayıları ve nüfus yoğunlukları ele alınmıştır. Bu mahallelerin nüfus yoğunlukları karşılaştırılmıştır. Şehirdeki idari binaların haritalar üzerinde dağılışı yapılmıştır. Burada bulunan küçük sanayi kuruluşları ve OSB'nin özellikleri detaylı bir şekilde analiz edilip bunların dağılışı harita üzerinde gösterilmiştir. Ticari alanlar tespit edilerek Viranşehir İlçe Merkezinin ticari potansiyeli ortaya konmuştur. Viranşehir'de geçmişin izlerini yansıtan tarihi mekanların şehrin turizmine katkısı vurgulanmıştır.

Bu çalışmanın amacı Viranşehir ilçe merkezindeki beşerî ve ekonomik fonksiyonların detaylı analizini yaparak, var olan beşerî ve ekonomik fonksiyonların potansiyelini belirlemektir. Geçmişten günümüze şehir yerleşiminin tarihini ve günümüze kadar yerleşim yeri ile nüfuslarındaki değişimleri ortaya koymaktır. Ayrıca şehirde yaşayan nüfusun ne kadarının tarım ve hayvancılıkla uğraştığını tespit etmek, şehrin ekonomisinde sanayi, ticaret ve turizmin etkisini ortaya koymaktır.

Araştırma sahasının fiziki, beşerî ve ekonomik coğrafyası özetle anlatılmış olup, şehrsel fonksiyonlar ile ilgili kamu kurum ve kuruluşlardan belgeler ve veriler alınmıştır. Bu veriler ışığında ilçenin bağlı olduğu Şanlıurfa şehri ile çevre ilçelerin karşılaştırmaları yapılmıştır. Viranşehir'in, yakın çevresindeki şehir yerleşmelerine göre avantajlı olduğu konulara vurgu yapılmıştır. Şehrin ekonomik fonksiyonlarından biri olan sanayinin tarıma dayalı olduğu tespit edilmiş, farklı sanayi kollarının geliştirilmesi gerektiği sonuç bölümünde vurgulanmıştır. Elde edilen belge ve bulguların grafik ve tabloları çizilmiştir. Konu ayrıca fotoğraflarla desteklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Viranşehir, yerleşme, fonksiyon, şehir, ticaret, ekonomi

ABSTRACT

VİRANŞEHİR WITH REGARDS TO ITS URBAN FUNCTIONS

FİLİZ, Ali

Master's Thesis

The Department of Geography

Advisor: Prof. Dr. Mehmet Sait ŞAHİNALP

October, 2019, 131 pages

The city center of Viranşehir, a district of Şanlıurfa of the Southeastern Anatolia Region, is located on the Şanlıurfa-Mardin route. Leading to Habur Border Gate, The E-90 Highway passes through the city. The study aims to investigate urban functions of Viranşehir District. Beside social functions including administration, habitation, education and health functions, the paper addresses to the economical functions such as industry, trade, tourism banking etc. Populations, areas, number of dwellings and population densities of the neighborhoods in the city are discussed. The population densities of these neighborhoods are compared. The administrative buildings in the city are distributed on maps. The characteristics of the small industrial establishments and the Organized Industrial Zone are analyzed in detail and their distribution is shown on the map. Commercial areas are identified and the commercial potential of the center of Viranşehir District is demonstrated. The contribution of historical places reflecting the traces of the past to the city tourism is emphasized.

The purpose of this study is to determine the potentials of available social and aconomical functions of the center of Viranşehir by conducting a detailed analysis of the social and economical functions of the city. It aims to present the history of urban settlement from past to present and changes of seettlement and population till our age. In addition, it aims to determine how much of the population living in the city

deals with agriculture and husbandry and to present the influence of industry, trade and tourism on economy of the city.

The physical, social and economical geography of the study field has been briefly described and the documents and data on urban functions have been obtained from related public institutions and agencies. This data has been compared with Şanlıurfa Province and adjacent districts. It has been emphasized that Viranşehir is advantageous compared to the other city settlements in close vicinity. Being one of the economic functions of the city, industry is determined to be based on agriculture and it is emphasized in the conclusion that different branches of industry should be developed. Graphs and tables of the obtained documents and findings are drawn. The subject is also supported by photographs.

Key Words: Viranşehir, settlement, function, city, trade, economy

ŞEHİRSEL FONKSİYONLARI AÇISINDAN VİRANŞEHİR

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	II
ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ	III
ÖZET	IV
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR	X
ŞEKİLLER LİSTESİ	XI
TABLolar LİSTESİ	XIV
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

VİRANŞEHİR VE YAKIN ÇEVRESİNİN GENEL COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

1.1. FİZİKİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ	5
1.1.1. Jeolojik Özellikleri	5
1.1.2. Jeomorfolojik Özellikleri	7
1.1.3. İklim	9
1.1.4. Doğal Bitki Örtüsü	12
1.1.5. Hidrografya	13
1.1.6. Toprak	14
1.2. BEŞERİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ:	17
1.2.1. Nüfus	17
1.2.2. Eğitim	19
1.2.4. Kültür	20
1.3. EKONOMİK ÖZELLİKLER	21
1.3.1. Tarım ve Hayvancılık	21

1.3.2. Sanayi	22
1.3.3. Hizmet	22

İKİNCİ BÖLÜM

VİRANŞEHİR ŞEHRİNİN KURULUŞ VE GELİŞİMİ

2.1. ŞEHRİN KURULUŞU VE KURULUŞ YERİ SEÇİMİ ÜZERİNDE ROL OYNAYAN FAKTÖRLER	23
2.2. ŞEHRİN DÖNEMLERE GÖRE GELİŞİMİ	25

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞEHİRSEL FONKSİYONLAR VE ALANLARI

3.1. BEŞERİ FONKSİYONLAR	28
3.1.1. İkamet Fonksiyonu ve Alanları	28
3.1.2. İdari-Askeri Fonksiyonlar ve Alanları	38
3.1.3. Eğitim Fonksiyonu ve Alanları	44
3.1.4. Sağlık Fonksiyonu ve Alanları	56
3.1.5. Kültürel Fonksiyon ve Alanları	62
3.1.6. Eğlence, Dinlence ve Spor Fonksiyon Alanları	71
3.2. EKONOMİK FONKSİYONLAR	74
3.2.1. Tarım Fonksiyonu ve Alanları	77
3.2.2. Sanayi (Endüstri) Fonksiyonu ve Alanları	80
3.2.3. Ticaret Fonksiyonu ve Alanları	87
3.2.4. Ulaşım Fonksiyonu ve Alanları	95
3.2.5. Turizm Fonksiyonu ve Alanları	104
3.2.6. Bankacılık, Sigortacılık, Mali Hizmetler	114

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ŞEHİRSEL SORUNLAR

4.1. DOĞAL ORTAMLA İLGİLİ SORUNLAR	118
4.2. BEŞERİ SORUNLAR	119
4.3. EKONOMİK SORUNLAR	123

SONUÇ VE ÖNERİLER	125
KAYNAKÇA	129

KISALTMALAR

ADNKS	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
ASM	Aile Sağlığı Merkezi
BESYO	Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu
DASK	Doğal Afet Sigortaları Kurumu
DSİ	Devlet Su İşleri
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
İMKB	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KDV	Katma Değer Vergisi
OSB	Organize Sanayi Bölgesi
PTT	Posta ve Telgraf Teşkilatı
ŞUSKİ	Şanlıurfa Su ve Kanalizasyon İşleri
TARSİM	Tarım Sigortası
TEDAŞ	Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi
TMO	Toprak Mahsulleri Ofisi
TOKİ	Toplu Konut İdaresi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
ÇKS	Çiftçi Kayıt sistemi

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Viranşehir Lokasyon Haritası	4
Şekil 2: Viranşehir İlçe Merkezinin Jeoloji Haritası	6
Şekil 3: Viranşehir İlçe Merkezinin Fiziki Haritası	8
Şekil 4: Viranşehir'in Aylık Ortalama Sıcaklık ve yağış Grafiği (2009-2018).	10
Şekil 5: Viranşehir'de Aylara Göre Ortalama Nisbi Nem Oranları (2009-2018).	11
Şekil 6: Viranşehir İlçe Merkezinin Toprak Haritası	16
Şekil 7: Viranşehir İlçe Nüfusunun Gelişimi (1927-2017). TÜİK, 2018.	17
Şekil 8: Viranşehir İlçesi Nüfus Gelişimi (2007-2018).	19
Şekil 9: Viranşehir İlçe Merkezi Nüfusunun Gelişimi (1927-2018).	30
Şekil 10: Viranşehir İlçe Merkezinin İkamet Fonksiyonu ve Alanı	32
Şekil 11: Viranşehir'de Seçilmiş Bazı Şehirsal Mahalle Nüfuslarının Gelişimi (2012-2018).	34
Şekil 12: Viranşehir'de Şehirsal Mahallelerin Nüfus Yoğunluğu.	37
Şekil 13: Viranşehir İlçe Merkezinin Yönetim Fonksiyon Alanları	39
Şekil 14: Viranşehir Kaymakamlık Binasından Bir Görünüm.	40
Şekil 15: Viranşehir Ziraat Odasından Bir Görünüm.	41
Şekil 16: Viranşehir E-90 Kara yolundan Bir Görünüm.	42
Şekil 17: Viranşehir Belediye Hizmet Binasından Bir Görünüm.	43
Şekil 18: Viranşehir İlçe Merkezinin Eğitim Alanları	50
Şekil 19: Şanlıurfa Şehri, Viranşehir ve Siverek İlçelerinde Derslik Başına Düşen Öğrenci Durumları.	52
Şekil 20: Viranşehir Devlet Hastanesinden Bir Görünüm	57
Şekil 21: Viranşehir İlçe Merkezinin Sağlık Kuruluşları Dağılışı	58
Şekil 22: Viranşehir Tarihi Meydanından Görünüm.	63
Şekil 23: Viranşehir Tarihi Kalesi'nden Bir Görünüm, 1911.	64
Şekil 24: Viranşehir Tarihi Dikmeleri, 1911.	65
Şekil 25: Viranşehir Dikmeleri, 1985.	65
Şekil 26: Viranşehir Dikmelerinden Bir Görünüm, 2018.	66
Şekil 27: Viranşehir Paşa Konağından Bir Görünüm, 2017.	67

Şekil 28: Viranşehir İlçe Merkezinin Kültürel Fonksiyon Alanları	69
Şekil 29: Viranşehir Belediye Kültür Merkezinden Bir Görünüm, 2018.	70
Şekil 30: Viranşehir Kemal Veysi Tepret Camisinden Bir Görünüm, 2017.	70
Şekil 31: Viranşehir İlçe Merkezinde Eğlence, Dinlence ve Spor Alanları	72
Şekil 32: Viranşehir İlçe Merkezinin Fonksiyon Alanları	76
Şekil 33: Viranşehir İlçe Merkezinde Tarımsal İşçi Durumu.	78
Şekil 34: Viranşehir İlçe Merkezinde Çiftçi Kayıt Sistemine (ÇKS). Kayıtlı Çiftçi Sayıları (2018).	79
Şekil 35: Viranşehir İlçe Merkezinde Sanayi Alanları	82
Şekil 36: Organize Sanayi Bölgesinden Bir görünüm, 2018.	83
Şekil 37: Viranşehir Organize Sanayi Bölgesi	84
Şekil 38: Viranşehir’de Sanayinin Sektörel Dağılımı (2018).	85
Şekil 39: Viranşehir İlçe Merkezi, E-90 Kara Yolundan Bir Görünüm.	88
Şekil 40: Viranşehir Şehir Meydanından Bir Görünüm, 2018.	89
Şekil 41: Viranşehir İlçe Merkezinde Ticaret Alanlarının Dağılışı	90
Şekil 42: Viranşehir Hububat Kompleksinden Bir Görünüm,2018.	91
Şekil 43: Viranşehir Hububat Kompleksinden Bir Görünüm, 2018.	91
Şekil 44: Viranşehir Hal Pazarının Girişinden Bir Görünüm, 2018.	92
Şekil 45: Viranşehir Hal Pazarı Üstündeki Düğün Salonu, Komisyon Dükkânları ve Satış Alanından Bir Görünüm, 2018.	93
Şekil 46: Viranşehir Hayvan Pazarından Bir Görünüm, 2017.	93
Şekil 47: Viranşehir İlçe Merkezindeki Mahallelerde Hizmet Sektöründe Çalışan Nüfusun Durumu.	95
Şekil 48: Viranşehir İlçe Merkezinden Geçen E-90 Kara Yolu, 2018.	96
Şekil 49: Viranşehir İlçe Merkezinin Cadde ve Sokak Sistemi	98
Şekil 50: Ceylanpınar Caddesinden Bir Görünüm, 2018.	99
Şekil 51: Viranşehir Karacadağ Caddesinden Bir Görünüm, 2018.	100
Şekil 52: Eski Urfa Caddesinden Bir Görünüm, 2018.	101
Şekil 53: Viranşehir Şehirler Arası Otobüs Terminali, 2018.	102
Şekil 54: Viranşehir İlçe Merkezinin Tarihi-Turistik Alanları	106
Şekil 55: Viranşehir Hz. Eyüp Nebi Türbesi.	107
Şekil 56: Viranşehir Dikmelerinden 1800 Yıllarda Çekilen Bir Fotoğraf.	108

Şekil 58: Viranşehir Ulu (Kışla) Camisinden Bir Görünüm,2018.	109
Şekil 59: Viranşehir İlçe Merkezine Gelen ve Konaklanan Gece Sayıları, 2018.	110
Şekil 60: Şanlıurfa'ya Gelen Kişi Sayısın Viranşehir'e Oranı, 2018.	111
Şekil 61: Şanlıurfa Gelen Yabancı Ziyaretçinin Viranşehir İlçe Merkezine Oranı, 2018.	112
Şekil 62: Viranşehir Öğretmen Evinden Bir Görünüm, 2018.	113
Şekil 63: Viranşehir'de 4 Yıldızlı Tella Otelinden Bir Görünüm, 2018.	114
Şekil 64: Viranşehir'deki Ziraat Bakasından Bir Görünüm, 2018.	116
Şekil 65: Viranşehir'de Banka Şubelerinin Yoğun Olduğu Ceylanpınar Caddesi'nden Bir Görünüm, 2018.	117



TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Viranşehir'in Aylık Ortalama Sıcaklık ve Yağış Verileri. (2009-2018)	9
Tablo 2: Viranşehir ilçesi ve Yakın Çevresinin Aylık Ortalama Nisbi Nem Oranları (2009-2018)	10
Tablo 3: Viranşehir İlçesinde Rüzgârın Esme Sayısı	12
Tablo 4: Viranşehir İlçe Nüfusunun Gelişimi (1927-2017).	17
Tablo 5: Viranşehir İlçesinin Kadın-Erkek Nüfusu Gelişimi (2007-2018).	18
Tablo 6: Viranşehir İlçe Merkezi Nüfusunun Gelişimi (1927-2018).	29
Tablo 7: 2012-2018 Yılları Arası Hane Halkı Sayısı	33
Tablo 8: Viranşehir Şehrsel Mahalle Nüfusları (2012-2018).	33
Tablo 9: Viranşehir'de Seçilmiş Bazı Şehrsel Mahalle Nüfuslarının Gelişimi (2012-2018).	34
Tablo 10: Viranşehir'de Şehrsel Mahallelerde Konut ve Nüfus Yoğunluğu (2018).	36
Tablo 11: Viranşehir İlçe Merkezinde Resmi Okul Sayıları.	44
Tablo 12: Viranşehir İlçe Merkezinde Özel Eğitim Kurumları.	45
Tablo 13: Kız-Erkek Öğrenci Sayıları Toplamı.	45
Tablo 14: Kız-Erkek Öğrenci Oranları (%).	45
Tablo 15: Viranşehir İlçesinin Kız Erkek Öğrenci Oranlarının Bazı İlçelerle Kıyaslanması	46
Tablo 16: Viranşehir İlçesinin Yerleşim Yerlerine Göre Okul Sayıları	46
Tablo 17: Viranşehir İlçe Merkezindeki İlkokullar	48
Tablo 18: Viranşehir İlçe Merkezinde Pansiyon Durumu.	49
Tablo 19: Viranşehir İlçe Merkezinde Yer alan Liseler	51
Tablo 20: Viranşehir ilçesi ile Şanlıurfa ili ve Siverek İlçesi Toplam Öğrenci Ve Derslik Sayıları	52
Tablo 21: Viranşehir İlçe Merkezi, Şanlıurfa Şehri ve Siverek Şehirlerinde Derslik Başına Düşen Ortalama Öğrenci Sayısı	52
Tablo 22: Şanlıurfa'daki Tüm İlçelerde Mevsimlik İşçi Durumu	54

Tablo 23: Viranşehir İlçesinden Mevsimlik İşçilerin En Çok Gittikleri İller ve Yapılan İş Durumu	54
Tablo 24: Şanlıurfa İlçeleri ASM ve Hekim Sayısı	60
Tablo 25: Viranşehir ASM. Hekim Sayısı ve Bakılan Hasta Sayısı	61
Tablo 26: Viranşehir İlçe Merkezinde Sağlık Çalışmanı Başına Düşen Kişi Sayısı (2018).	61
Tablo 27: Viranşehir Devlet Hastanesi İstatistikleri (2018).	61
Tablo 28: Viranşehir, Siverek ve Akçakale Devlet Hastaneleri Personel ve Hasta İstatistikleri	62
Tablo 29: Viranşehir’de Şehirsal Mahallelerde Tarımda Çalışan Kişi Sayısı	77
Tablo 30: Viranşehir İlçe Merkezinde Tarıma Dayalı İşyerleri (2018).	79
Tablo 31: Viranşehir’de Sanayi Kolu, Fabrika Sayısı, Çalışan İşçi Sayısı	83
Tablo 32: Viranşehir’de Faal Olan Sanayi Kuruluşları ve Sayıları (2018).	85
Tablo 33: Viranşehir İlçe Merkezinde Mahalle Bazında Sanayi Faaliyetlerinde Çalışan Sayısı	87
Tablo 34: Viranşehir İlçe Merkezine Aylara Göre Gelen Turist Sayısı ve Geceleme Sayıları	110

GİRİŞ

A. Araştırmanın Konusu

Coğrafi bir mekânda insanın doğal ortamı işleyerek değiştirmesi veya doğal ortamın insanı etkilemesi söz konusudur. Mekânda yaşayan toplum ya da toplumların sosyo-ekonomik gelişim olgusu yerleşme yeri ve gelişimi açısından önemlidir. Onun içindir ki İnsanlar yeryüzünde var oldukları günden bugüne kadar farklı ekonomik faaliyetlerde bulunmuşlardır. (Özçağlar,2006, s. 67)

Paleolitik Dönemde avcılığa ve toplayıcılığa başlanmış, Neolitik Dönemde tarıma geçilmiş, Kalkolitik Dönemde madenler işlenmiştir. Kalkolitik Dönemde şehirler ortaya çıkmış, madenler işlenmeye başlanmıştır. Kalkolitik Dönemde ticari faaliyetler (alış-veriş) başlamış, daha sonra coğrafi keşiflerin ve sanayinin başlamasıyla ham maddenin önemi artmıştır. Bu gelişimlere paralel olarak üretim ve ticarete artışlar meydana gelmiştir. Şehirler göç almış ve şehir yerleşmelerinde ticari faaliyetlerde artışlar oluşmuştur. (Özçağlar, 2006, s. 68) Bütün bu gelişmelere bağlı olarak şehirler büyümüştür, şehrsel fonksiyonlar çeşitlenmiştir.

Ekonomik faaliyetlerin birbiriyle olan ilişkileri ve çevreyle olan ilişkisi coğrafyanın ana konularından biridir.

Yukarı Mezopotamya'nın önemli tarihi şehirlerinden biri olan Viranşehir'in ekonomik fonksiyonel analizi bu tez çalışmasında ele alınmıştır. Viranşehir ilçe merkezinde her ne kadar bütün ekonomik faaliyetler olmasa da tarım, sanayi, ticaret, turizm, bankacılık, sigortacılık, ulaşım-haberleşme gibi önemli beşerî ve ekonomik fonksiyonlar bulunmaktadır.

Fonksiyonların birbiriyle ilişkileri, bunları etkileyen faktörler, Viranşehir ilçe merkezi gelişimine etkisi, sorun ve çözüm önerileri ele alınmıştır.

Bu fonksiyonlar beşerî ve ekonomik olmak üzere ikiye ayrılır: Beşeri fonksiyonlar; ikamet, idari-askeri, eğitim, sağlık, kültürel, eğlence-dinlence ve spor gibi fonksiyonlarken, ekonomik fonksiyonlar ise tarım, ticaret, sanayi, ulaşım, turizm, bankacılık-sigortacılık ve mali hizmetlerdir.

B. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı Viranşehir ilçe merkezinin fonksiyonlarını ortaya koyup analizini yapmaktır. Viranşehir'in fonksiyonel analizini yapmak, şehrin bugünkü fonksiyonlarını yani şehrin varlığını ve gelişimini sürdürmede rol oynayan sosyal, kültürel, ekonomik faktörlerin yanı sıra, iş gücü kaynaklarını ortaya çıkarmada önem arz etmektedir. Bu fonksiyonların ortaya çıkışı ve şehir çevresindeki yerleşim yerlerine etkisinin ortaya konulması tezin ana amacını oluşturmaktadır. Bu nedenle şehrin sahip olduğu fonksiyonların şehirsal arazi kullanımındaki dağılışı ve bu dağılışı üzerinde rol oynayan fiziki ve beşerî unsurları ortaya koyarak, gelecekte şehirsal arazi kullanımı ile ilgili sorunların azaltılması, fonksiyon alanlarının tespiti ve planlanmasına, katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

C. Kullanılan Yöntemler

Bu araştırmada öncelikle araştırma sahasını doğrudan veya dolaylı olarak ilgilendiren dokümanlar/veriler incelenmiştir. Şanlıurfa Milli Eğitim Müdürlüğü, Viranşehir Milli Eğitim müdürlüğü, Viranşehir Belediyesi, Viranşehir İlçe Tarım Müdürlüğü, Şanlıurfa İl Tarım Müdürlüğü yerel kurum ve kuruluşlardan araştırma alanı ile ilgili bilgi veri ve dokümanlar elde edilmiş, araştırmada ayrıca Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerinden yararlanılarak araştırma sahasıyla ilgili detaylı bir istatistik çalışması yapılmıştır. İstatistik çalışması esnasında gerekli görülen bilgi, belge, bulgu, grafik ve tablo gibi materyaller elde edilmiştir. Araştırma sahasında gözlem metodu kullanılmıştır. Bu doğrultuda kamu kurumlarından ve basılı eserlerden elde edilmeyen bilgi ve veriler, alan çalışmasıyla yani yerinde gözlemlerle elde edilmiştir. Konu ile ilgili kişilerle birebir görüşmeler yapıp bir yandan da elde bulunan verilerin araştırma alanı içinde teyidi sağlanmıştır. Gerek kamu kurum ve kuruluşları ve gerekse araştırma alanından yerinde yapılan gözlemlerle elde edilen veriler coğrafyanın üç temel ilkesi olan “Dağılışı”, “Karşılaştırma” ve “Nedensellik” ilkelerine göre analiz edilmiş ve karşılaştırmalar da yapılarak sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırma sahasında ilgili konuların dağılışı haritaları çizilerek grafik, tablolar oluşturulmuş ve ayrıca haritalarla desteklenmiştir.

D. Araştırma Alanın Yeri ve Sınırları

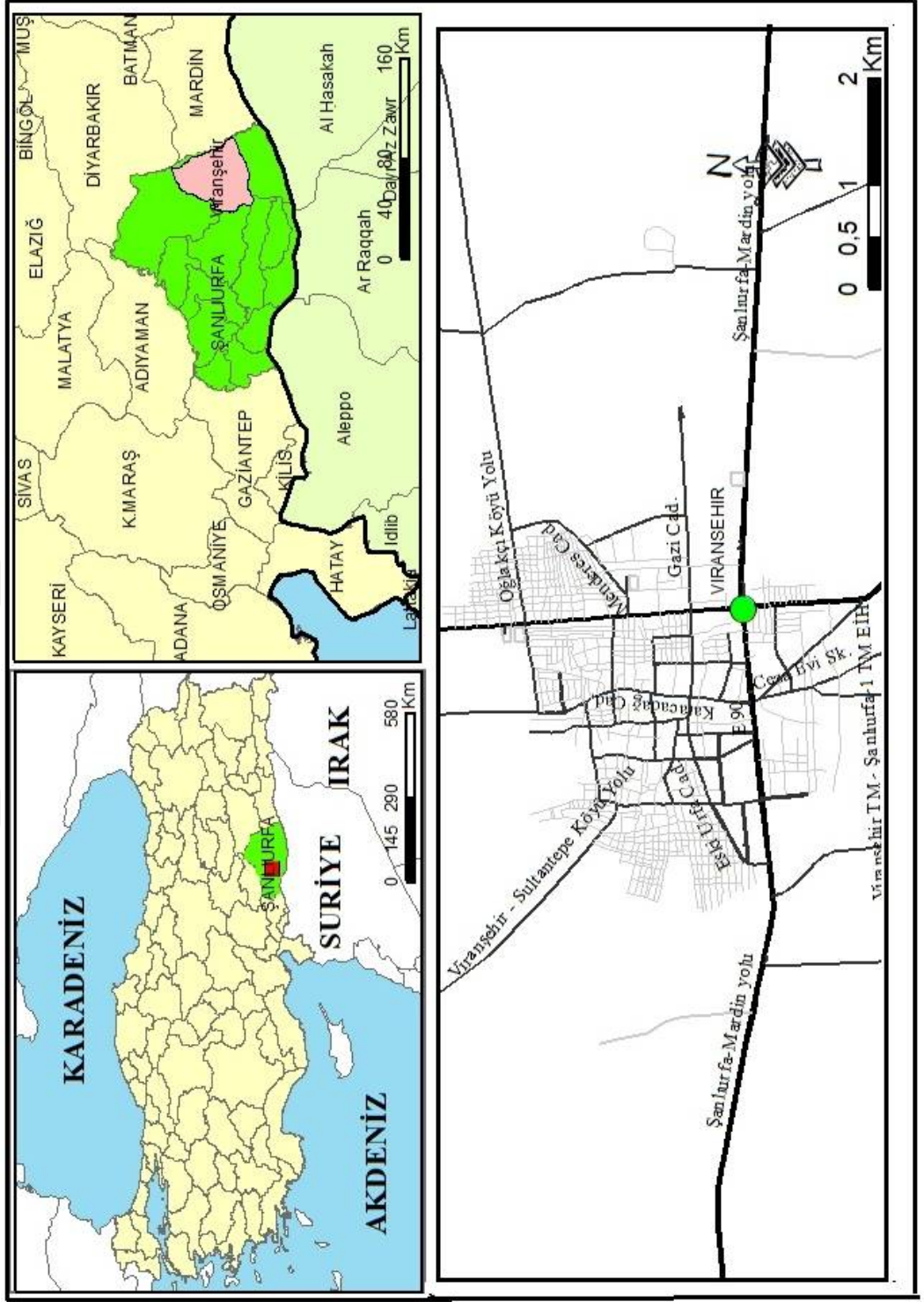
Araştırma alanı olan Viranşehir, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Orta Fırat Bölümü'nde şanlıurfa iline bağlı bir ilcedir. Matematiksel konum olarak 39° doğu meridyeni ile 37° kuzey paralellerinin çakıştığı noktada yer alır. Bu zelliğiyle Viranşehir, başlangıç meridyeninin doğusunda ve yerel saati başlangıç meridyeninin (Greenwich) yerel saatinden ileridedir (şekil 1).

şanlıurfa ilinin doğusunda yer alan Viranşehir ilçesi kuzeyden Siverek, batıdan Haliliye ve Eyyübiye, güneyden Ceylanpınar ilçeleriyle komşu olup, doğudan da Mardin il sınırı ile çevrilidir.

Viranşehir ilçe merkezi ve çevresi incelendiğinde şanlıurfa şehrinin kuzey doğusunda kalan bazalt karakterli Siverek-Viranşehir Platosu üzerinde yer almaktadır.

Araştırma alanının sınırını Viranşehir ilçe merkezini oluşturan şehirsel alan ve bu alan içerisinde kalan 16 mahalle ile yakın çevresi oluşturmaktadır.

Şekil 1: Viranşehir Lokasyon Haritası



BİRİNCİ BÖLÜM

VİRANŞEHİR VE YAKIN ÇEVRESİNİN GENEL COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

1.1. FİZİKİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

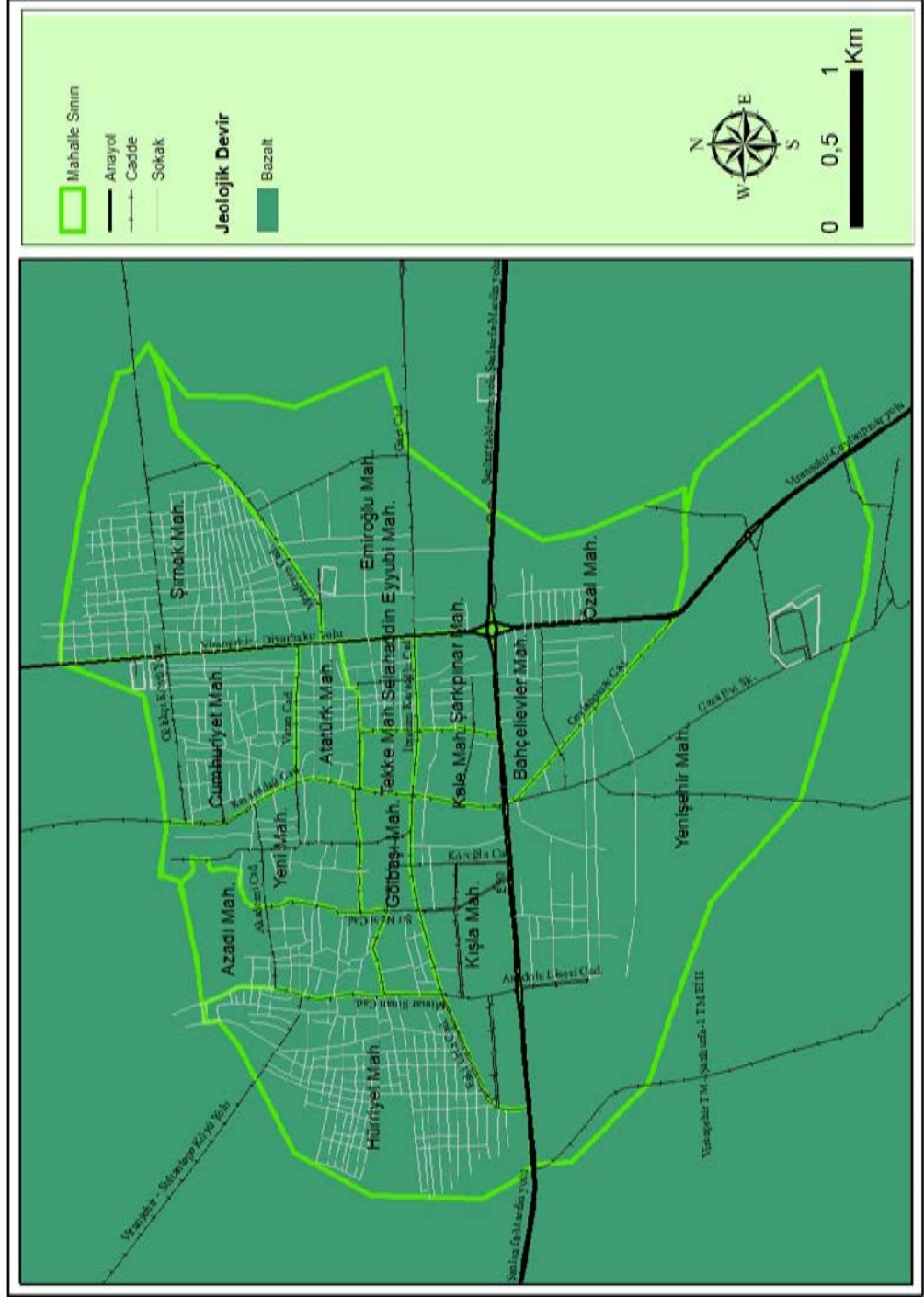
Coğrafyanın esas konusunu canlılar ile doğal ortamlar arasındaki karşılıklı ilişki oluşturur. Biyosfer, coğrafyanın esas konusunu oluşturur. Tezin araştırma alanı olan Viranşehir'in fonksiyonel özellikleri doğal ortamdan bağımsız düşünülemez. Bu bağlamda Viranşehir ve yakın çevresinin jeolojik, jeomorfolojik, klimatolojik, hidrolojik özelliklerinin yanı sıra bitki (fito) coğrafyasının da bilinmesi gerekmektedir.

1.1.1. Jeolojik Özellikleri

Araştırma sahasının önemli bir kısmına volkanik alanlar hakimdir. III. Jeolojik Zamanın sonu ve IV. Jeolojik Zamanda çeşitli derecelerde ve farklı yerlerden çıkan lavlar; Diyarbakır, Siverek- Hilvan ve Viranşehir'in de güney kesimlerine kadar yayılmıştır. Lavların bu kadar geniş bir alana yayılmasının sebebi lavların akışkan bir özelliğe sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Yüzeysel bir volkanik dağ olan Karacadağ'dan çıkan lavlar bazalt örtülerini oluşturmuştur (Ardos, 1992, s. 87).

Viranşehir ilçe merkezi ve çevresinin jeolojisi incelendiğinde Karacadağ'dan güneye yani Viranşehir'e doğru akan lavlar bölgenin bazalt örtüyle kaplanmasına neden olmuştur. Bazalt taşlarının ve lavların bittiği alandan itibaren Neojen Devrinde oluşan kalker bir yapı ortaya çıkar (Şekil 2). Kalker arazisinin olduğu yerlerde az da olsa karstik erime çukurları ve karstik yapılar görülmektedir (Ketin, 2001, s. 68).

Şekil 2: Viranşehir İlçe Merkezimin Jeolojisi Haritası

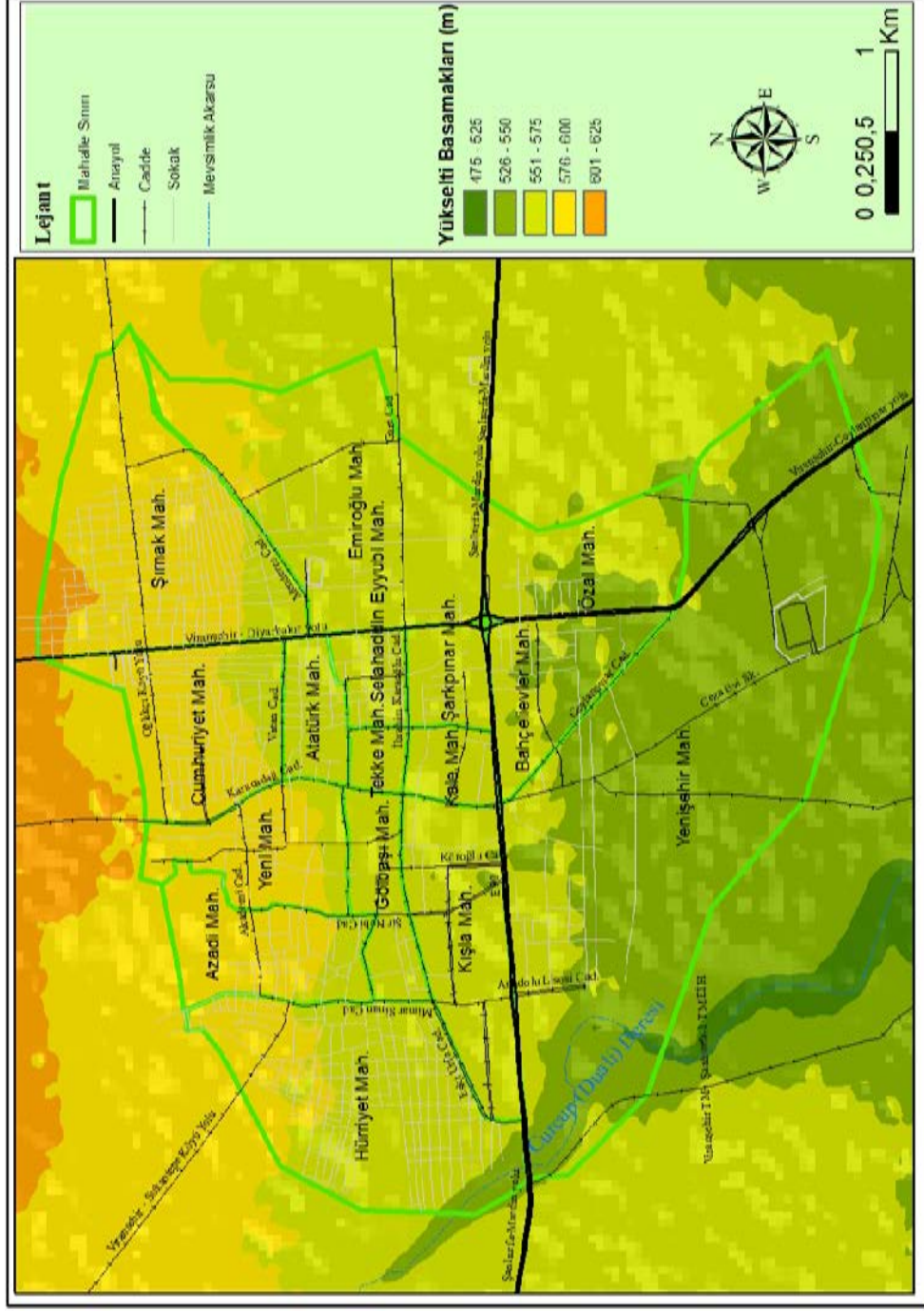


1.1.2. Jeomorfolojik Özellikleri

Araştırma sahasının jeomorfolojik özelliklerinde genel olarak Karacadağ volkanik kütesinin etkileri hakimdir. Karacadağ'ın zirvesi ile Viranşehir ilçe merkezi arasında 1300 metrelik bir yükselti farkı bulunmaktadır. Volkanizma sonucunda oluşan Karacadağ'dan Viranşehir'e doğru neredeyse hissedilemeyecek derecede az olan bir eğim bulunmaktadır.

Viranşehir ilçesindeki yeryüzü şekillerinin ana hatlarını volkanik Karacadağ kütesi belirlemektedir. Arazi yer yer dalgalı bir yapı arz etse de genelde güneyden kuzeye doğru yükselti değerlerinin arttığı görülebilmektedir. Viranşehir ilçe merkezinin güneyine doğru bazalt topoğrafyasının yerini kalkerli bir topoğrafya almaktadır. Bu alan Siverek-Viranşehir Platosu'ndan, güneydeki Ceylanpınar Ovası'na kadar bir alanı kaplar ve verimli topraklardan oluşur. Viranşehir ilçe merkezinin çevresi morfolojik olarak üç birimden oluşur. Kuzeydeki dağlık alanı oluşturan Karacadağ volkanı, Karacadağ'ın güneyinden Şanlıurfa-Viranşehir karayolu arasında kalan Siverek-Viranşehir Platosu ve güneydeki Ceylanpınar Ovası ile Siverek-Viranşehir Platosu arasında kalan hafif dalgalı ovalık alandır (Benek, 2009, s. 35). Viranşehir ilçe merkezi bazalt örtüleriyle kaplı, dalgalı bir düzlükte yer almaktadır. Şehrin yer aldığı alanda eğim yok denecek kadar azdır. En fazla eğim %10-15'lik oranla şehrin batısındaki Curcup (Duali) deresi yamaçlarında görülür. Şehrin yakınından geçen tek akarsu şehrin batısındaki Curcup (Duali) Deresi'dir (Şekil 3).

Şekil 3: Viranşehir İlçe Merkezinin Fiziki Haritası



1.1.3. İklim

Viranşehir ilçesinde hakim olan iklim, Akdeniz ve karasal iklimleri arasında geçiş tipi iklim olarak tanımlanabilmektedir. Kışlar Akdeniz ikliminden daha sert, yazlar ise Akdeniz ikliminden daha sıcaktır. Viranşehir ilçesi sınırları içinde sıcaklık ve yağış değerleri, topografyanın da etkisiyle farklılıklar gösterir. İlçe sınırları içinde güneyden kuzeye doğru gidildikçe yükseltinin artmasına bağlı olarak sıcaklık değerlerinde azalışlar görülürken, yağış değerlerinde artışlar görülmektedir.

İlçenin, sıcaklık özellikleri incelendiğinde özel konum şartlarına bağlı olarak denizden uzak ve deniz etkisine kapalı bir konumda olması nedeniyle ilçede karasal iklimin etkileri de görülmektedir. Bu özellik mevsimler arasında yani yaz ve kış mevsimleri arasındaki sıcaklık farkının fazla olmasına, nem oranının da az olmasına (%-50-55) neden olmaktadır (Benek, 2009, s. 38).

Viranşehir meteoroloji istasyonu verilerine göre ilçede yıllık ortalama sıcaklık 17 °C olup, en sıcak ay ortalaması 30,6 °C ile Temmuz, en soğuk ay ortalaması ise 4,3 °C ile Ocak ayıdır.

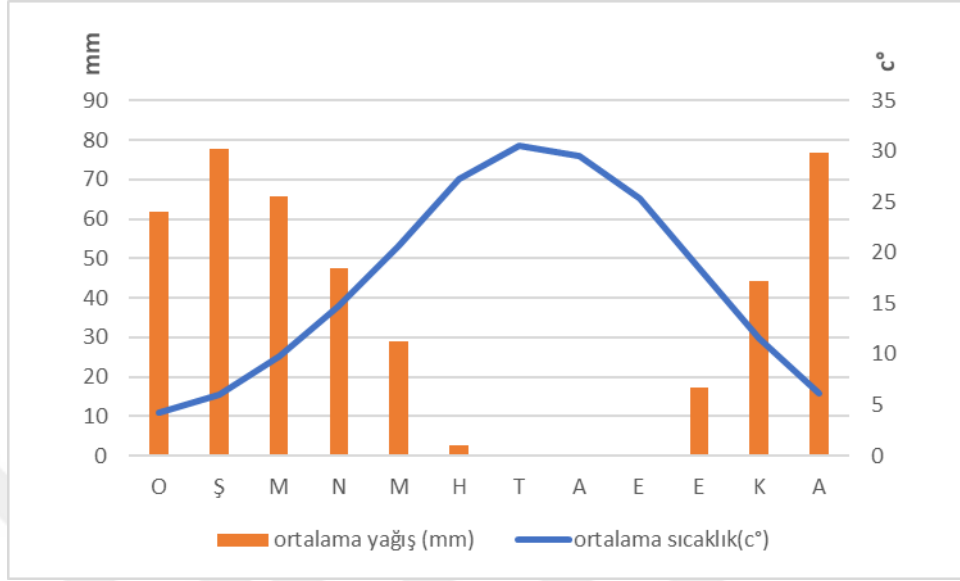
İlçede kış sıcaklık ortalaması 5,6°C, yaz sıcaklık ortalaması 29,9°C, ilkbahar sıcaklık ortalaması 14,7°C, sonbahar sıcaklık ortalaması 17,8°C'dir.

Tablo 1: Viranşehir'in Aylık Ortalama Sıcaklık ve Yağış Verileri. (2009-2018)

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A
Ortalama sıcaklık(c°)	4,3	6	9,8	14,7	20,7	27,3	30,6	29,5	25,4	18,5	11,6	6,1
Ortalama yağış (mm)	61,9	77,6	65,7	47,6	29	2,6	0,1	0,1	0,3	17,1	44,2	76,6

Kaynak: Şanlıurfa Meteoroloji Müdürlüğü (2018).

Şekil 4: Viranşehir'in Aylık Ortalama Sıcaklık ve yağış Grafiği (2009-2018).



Viranşehir'de kış mevsimi fazla soğuk geçmez. Sıcaklıklar genelde 0°C'nin altına düşmez. Fakat yaz mevsimi sıcaklıklarının fazla olması karasal iklim özelliklerinin ön plana çıktığını göstermektedir. Yaz mevsiminin sıcaklık değerlerindeki bu artışın mutlak konum özelliğinin yanında göreceli konum özelliğinin de belirgin olduğunu gösterir. Güneyden gelen sıcak rüzgârlar, yükseltinin az olmasına, bölgede geniş bir su kütesinin olmaması yaz sıcaklığının ve kuraklığının daha çok etkili olmasına neden olmaktadır (Şekil 4).

Viranşehir'de nisbi nem yazın az, kışın fazladır. Nisbi nem yağış ihtimali olarak ele alındığında yaz mevsiminin kurak, kış mevsiminin ise yağışlı olduğu görülmektedir (Şekil 5).

Tablo 2: Viranşehir ilçesi ve Yakın Çevresinin Aylık Ortalama Nisbi Nem Oranları (2009-2018)

İstasyon	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A
Viranşehir	68	66	62	62	51	37	34	30	40	49	60	69

Kaynak: Şanlıurfa Meteoroloji Müdürlüğü, 2018.

Şekil 5: Viranşehir’de Aylara Göre Ortalama Nisbi Nem Oranları (2009-2018).



Kaynak: Şanlıurfa Meteoroloji Müdürlüğü, 2018.

İlçenin yağış durumuna bakıldığında ilçenin kuzey ve güney kesimleri arasında yağış miktarında farklılık olduğu görülmektedir. Bunun nedeni ilçenin güneyinden kuzeyine doğru yükseltinin artmasıdır. Yükselti artınca sıcaklık azalır, yağış miktarı artar. Yükselti faktörüne bağlı olarak kuzeye yani Karacadağ’a doğru gidildikçe hem kar yağışı hem miktarı hem de karın yerde kalma süresi artar. İlçenin kuzey kesimine düşen yağış miktarı 700 mm civarında iken, güney kesimine düşen yağış miktarı 400 mm civarındadır. Yıllık yağışın mevsimlere dağılışı ilkbahar 194,2 mm yaz 5,3 mm sonbahar 167 mm ve kış 294,4 mm’dir.

Viranşehir meteoroloji istasyonu verilerine göre en yağışlı ayların Aralık, Ocak ve Şubat ayları olduğu, yağışın en az olduğu ayların ise temmuz ve ağustos ayları olduğu görülmektedir. Yazların kurak, kışların ise yağışlı olduğu görülmektedir. Yağışın yıl içerisindeki dağılışı incelendiğinde Akdeniz ikliminin

yağış rejimine benzediği görülmektedir. Ancak kış mevsiminde yağışların Akdeniz ikliminden daha az olduğu görülürken ilkbahar mevsiminde Akdeniz iklimini karakterize eden yıllık ortalama yağış miktarından daha fazla yağış aldığı gözlenmektedir (Şekil 4).

İlçenin basınç özellikleri incelendiğinde bulunduğu bölge olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin basınç özelliklerini taşıdığı ve bölgede etkili olan basınç merkezlerinin ilçeyi de etkilediği görülmektedir. İlçe kışın Doğu Akdeniz alçak basıncının etkisinde kaldığı için yağışlı geçmektedir. Ayrıca kışın Sibiryaya Termik Yüksek Basıncının etkisiyle kışları zaman zaman sertleşmekte ve düşük sıcaklık değerleri de görülmektedir. İlkbahar ve yaz mevsimlerinde ise Basra Termik Alçak Basıncı'nın etkisinde kalmakta ve sıcaklık değerleri artış göstermektedir. Viranşehir ve çevresinde ortalama basınç değeri 939 mb'dir. (Benek, 2009, s. 39)

Bilindiği gibi rüzgârın oluşumunu, yönünü, şiddetini basınç değerleri belirlemektedir. Viranşehir ilçe merkezinin hâkim rüzgâr yönü incelendiğinde 1010 esme sayısı ile kuzey yönlü olduğu görülmektedir (Tablo 3). Esme sayısının en az olduğu yön ise güneybatı yönüdür. Tespit edilen en hızlı esen rüzgâr poyrazdır (Benek, 2009, s. 42).

Tablo 3: Viranşehir İlçesinde Rüzgârın Esme Sayısı

Yön	N	NE	E	SE	S	SW	W	NW
Esme Sayısı	1010	356	533	343	394	301	369	802

Kaynak: Şanlıurfa Meteoroloji Müdürlüğü, 2018.

1.1.4. Doğal Bitki Örtüsü

Viranşehir ilçesinin doğal bitki örtüsü ana hatlarıyla incelendiğinde; Akdeniz ve karasal geçiş iklim tipi etkisiyle ortaya çıkan step (bozkır) bitki örtüsü olduğu görülmektedir. Doğal bitki örtüsünün yer yer meşelik ormana dönüştüğü alanlar bulunmaktadır. Kuzeye yani Karacadağ'ın eteklerine doğru gidildikçe sıcaklık azalırken yağış artmaktadır. Bu nedenle bu alanlarda meşe ormanlarına rastlanır. Güney kesimlerde yükseltisi az, toprak yapısı farklı, sıcaklık ise daha fazladır. Bu alanlarda orman varlığından bahsedilemez. Buralarda kuraklığa daha dayanıklı cılız ot toplulukları olan bozkır (step) bitkileri yayılış göstermektedir.

Araştırma sahasında değinilmesi gereken önemli konulardan biri de insan faktörüdür. Karacadağ'ın eteklerindeki meşe ormanları yakacak odun, tarla açma gibi nedenlerle ve çıkan yangınlarla tahrip olmuş, bu meşeliklerin yerini çalılıklar (garik) almıştır (Benek, 2009, s. 53). Bu alanlardaki bozkır (step) bitki örtüsündeki bazı bitkiler aşırı otlatma nedeniyle yok olurken bazı bitkiler de önemli oranda seyrelmiştir. Yaygın ekonomik faaliyet olarak hayvancılığın yapılması ve aşırı otlatmanın etkisiyle bazı bitki türleri yerini dikenli bitkilere bırakmıştır. Makineleşmenin ve tarımın etkisiyle de bazı bitki türleri tamamıyla yok olmuştur. Fakat varlığını hâlâ devam ettiren bitkiler mevcuttur. Yer yer ilkbaharda yeşeren zehirli yumrulu olan yılan yastığı ve zehirli olan düğün çiçeği bulunur. Sütleğenin birçok türü ise yaz aylarında görülen zehirli bitkilere örnek olarak gösterilebilir (Ertekin, 2002, s. 8).

Viranşehir Belediyesi yer yer koruluk ormanlar oluştururken daha sonra Viranşehir Kaymakamlığının çalışmalarıyla bölge köylerinde geniş bir alanda antropojen orman oluşturulmaya çalışmıştır. Bölgede bitki türü olarak bulunan geven, pişik geveni, safran, düğün çiçeği, kenger, yılan yastığı, papatya, kandamlası ve sütleğen başlıca endemik türlerdir (Ertekin,2008, s. 8). Son yıllarda ilçenin her ne kadar genelinde insanların ekonomik faaliyetleri doğal bitki örtüsünü etkilese de ilçenin güney kesimlerinde tarım ve makineleşmenin etkisi daha fazla kendini hissettirmiş ve doğal bitki örtüsünün tahrip olmasına ve bununla birlikte erozyonun artmasına neden olmuştur.

1.1.5. Hidrografya

Araştırma sahasını hidrografik açıdan üç şekilde sınıflandırmak mümkündür. Bunlar: Epizodik (geçici) akarsular, yer altı suları ve kaynaklardır (pınar-göze).

Araştırma sahasında akarsular daha çok dere şeklindedir. Kaynaklarını Karacadağ'ın zirvelerinden almakta ve yağışlarla beslenmektedir. Bu nedenle akarsular kış ve ilkbahar mevsimlerinde bol su taşırken, yaz mevsiminde yüksek sıcaklığın etkisiyle şiddetli buharlaşmayla beraber kurumaktadırlar. İlkbaharda zaman zaman bu sular yataklarından taşmaktadır. Curcup Deresi ilçenin en büyük

akarsuyudur. İlçenin batısında bulunan bir diğer akarsu ise Sesik Deresi'dir. Sesik Deresi ilçenin 12 km batısında bulunmaktadır. İlçede Anıt Deresi ve Şahvelat Deresi Mardin-Şanlıurfa il sınırını oluşturmaktadır. Şahvelat Deresi bazı kaynaklar (pınar-göze) ile beslendiğinden dere yaz aylarında da yatağında bir miktar su bulundurmaktadır. İlçede doğal göl bulunmamaktadır (Benek, 2009, s. 55).

Viranşehir yeraltı suyu bakımından zengin sayılmaktadır. Bu sular bazen doğal olarak kendiliğinden yeryüzüne çıkar ki bunlara pınar -göze denilmektedir. Fakat çoğunlukla beşerî faaliyetlerle yani insanların kuyu kazarak veya derin sondaj çalışmalarıyla açılan kuyu suları dalgıç veya pompa denilen bir yöntemle yeryüzüne çıkarılmaktadır (Şanlıurfa DSİ, 1999).

İlçenin kuzeyinden güneyine doğru suya ulaşma mesafesi artarken su miktarı da artmaktadır. Özetle şehrin güney kesiminin su potansiyeli Ceylanpınar ilçesine doğru artmaktadır. Yer altı suyuna ulaşma ortalama olarak 150-400 metre arasında değişmektedir (DSİ, 1999). Yer altı suyu içme ve tarımsal sulama amacıyla kullanılmaktadır. Bölgede şiddetli sıcaklıkların yaşandığı yaz aylarında tarımsal su ihtiyacı artmaktadır. Özellikle endüstri bitkilerinden pamuk ve mısırın ekiminin ilçede yaygın olması yaz mevsiminde sulama ihtiyacını arttırmış bu da yer altı suyunun aşırı kullanılmasına neden olmuştur. Bu durum su seviyesinin aşağılara inmesine sebep olmuştur.

1.1.6. Toprak

Toprak, kara yüzeyini birkaç milimetre ile birkaç metre arasında değişen bir kalınlıkta örten, organik ve inorganik maddelerden oluşan, içerisinde belirli oranda hava ve su bulunduran, bitkilerin besin kaynağı olan bir tabakadır (Atalay,1989, s. 6). Toprağın oluşumunda birçok faktör etkilidir. Bunlar; ana kaya, iklim, zaman, canlılar, eğim, bakı gibi faktörlerdir.

Araştırma sahasında Karacadağ volkanik dağ kütlelerinin birçok coğrafi faktörü etkilediği ifade edilmişti. Şüphesiz Karacadağ volkanik kütleleri gerek dolaylı gerekse direkt toprağın oluşumunu, rengini, yapısını, derinliğini ve verimliliğini etkilemektedir. Viranşehir ilçe merkezinin kuzey kesimi; Diyarbakır,

Siverek, Hilvan'ı da kapsayan geniş bir coğrafyada volkandan çıkan ve akışkan olan lavların etkisinde kalmıştır. Bu alanlarda bazaltik toprak oluşmuştur. Bu toprak, volkanizmanın etkisiyle rengi koyu gri veya siyahımsıdır (Benek, 2009, s. 68). Verimli olan bu toprak genellikle yoğun bazalt taşlarıyla kaplıdır.

Viranşehir ilçe merkezinin güney kesiminde ise daha çok kalker ana kayası üzerinde oluşan kırmızı kahverengi step topraklar mevcuttur (Benek, 2009, s. 68). İlçenin akarsu vadilerinin bazı kesimlerinde alüvyon topraklar da mevcuttur (Şekil 6). Bu toprakların rengi koyudur. Fakat alüvyon toprakların geniş alanlar kapladığını söylemek yanlış olur. Genelde akarsu vadilerinin genişlediği ve eğimin az olduğu yerlerde alüvyon topraklar bulunur. İlçenin güney kesimi, genel itibariyle Sesik Deresi Vadisi'nin güneyinde kalan toprak kalınlığı, Viranşehir'in kuzeyinde kalan toprak kalınlığından daha azdır. Sesik Deresi Vadisi'nin güney kısmında kalan topraklar kıraç arazi üzerinde oluşmuştur. Bu yüzden toprak derinliği fazla değildir.

Şekil 6: Viranşehir İlçe Merkezinin Toprak Haritası



1.2. BEŞERİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ:

1.2.1. Nüfus

Sınırları belli bir alanda yaşayan insan sayısına nüfus denir. Burada sadece sayı, yani nüfusun niceliği tek başına bir önem arz etmez. Nüfusun niteliği ve yapısı da çok önemlidir.

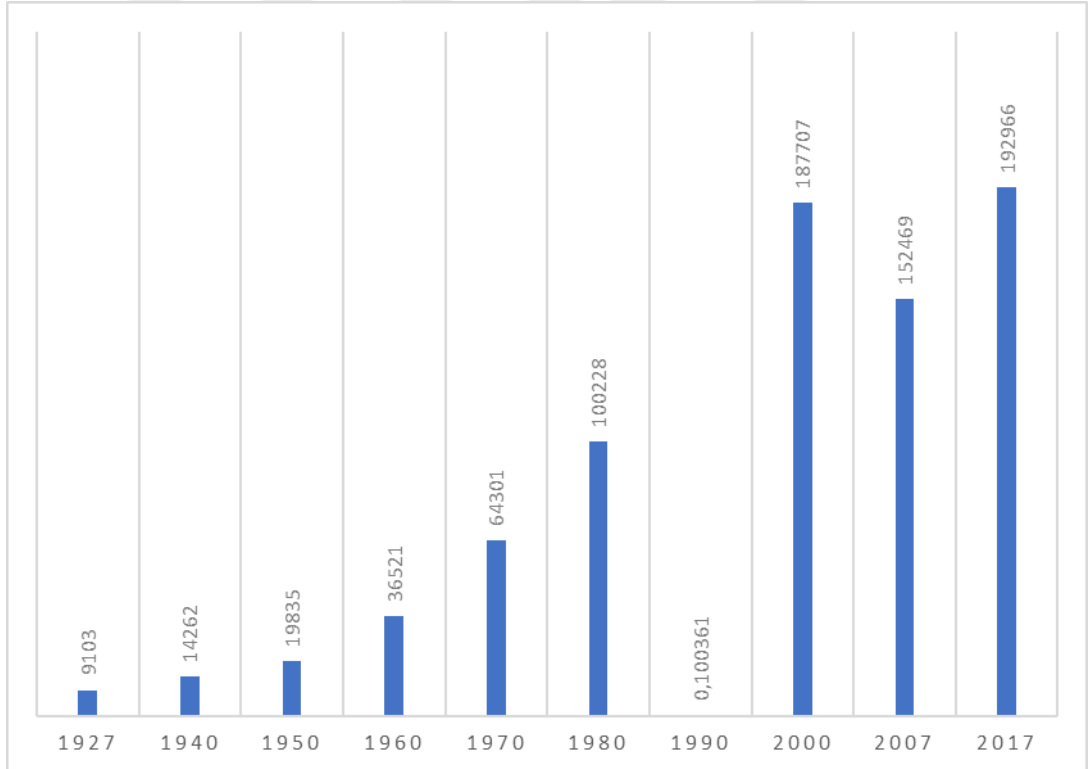
İlçe genelinde 1927 yılından 2017 yılına kadar olan süreçte nüfus genelde artmıştır. Fakat 2000 yılına göre 2007 yılında nüfusun azaldığı görülmektedir.

Tablo 4: Viranşehir İlçe Nüfusunun Gelişimi (1927-2017).

Yıllar	1927	1940	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2007	2017
Toplam	9103	14262	19835	36521	64301	100228	100361	187707	152469	192966

Kaynak: TÜİK, 2018.

Şekil 7: Viranşehir İlçe Nüfusunun Gelişimi (1927-2017). TÜİK, 2018.



Kaynak: TÜİK, 2018.

İlçenin nüfusu 1927-1950 yılları arasında normal bir seyir gösterirken 1950 ile 1960 yılları arasında iki katı bir artış göstermiştir. Bunda, bütün ülkede olduğu gibi 2. Dünya Savaşı'nın olumsuz etkilerinin bitmesiyle birlikte ekonomideki olumlu gelişmeler, yüksek doğurganlık, sağlık koşullarının iyileşmesi gibi etkenler önemli rol oynamıştır. Bu dönemde kentler de büyümüştür. Bu büyümenin en önemli nedenleri kırsal kesimlerdeki yüksek doğurganlık oranı, kırsaldaki işsizlik, tarlaların miras yoluyla bölünmesi gibi itici faktörlerin yanında kentlerin çekici faktörleri de etkili olmuştur. Şehirlerin sahip olduğu istihdam, eğitim, sağlık ve sosyal faaliyetleri gibi özellikler nedeniyle şehir nüfusunda da artışlar yaşanmıştır (Doğanay,1995, s. 261).

Viranşehir ilçesi de bu dönemde bütün bu gelişmelere bağlı olarak büyümüştür. Günümüzde 2018 yılı itibariyle 195910 kişi ile Şanlıurfa'nın nüfusu kalabalık ilçelerinden biridir.

İlçenin cinsiyet yapısına bakıldığında her dönemde kadın nüfusunun erkek nüfusundan daha fazla olduğu görülmüştür. (Tablo 5)

Tablo 5: Viranşehir İlçesinin Kadın-Erkek Nüfusu Gelişimi (2007-2018).

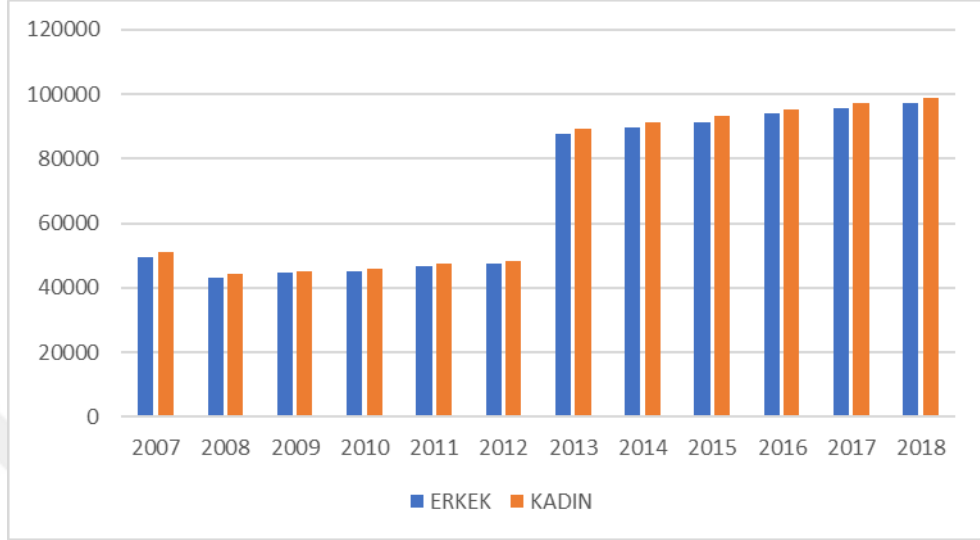
Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Erkek	49643	43298	44728	45015	46712	47553	87683	89638	91474	94075	95816	97140
Kadın	51286	44307	45212	45769	47313	48343	89401	91434	93130	95099	97150	98770

Kaynak: TÜİK, 2018.

İlçe bir taraftan göç alırken diğer taraftan göç de vermektedir. Bilindiği gibi Türkiye'de göçün yönü genelde doğudan batıya, iç kesimlerden kıyılara doğrudur. Ayrıca genelde kırsal kesimden kentlere, küçük kentlerden de büyük kentlere doğrudur. Göç veren yerlerde genelde kadın nüfusu fazla iken göç alan yerlerde ise erkek nüfusu fazladır. Bütün bu bilgiler ışığında Viranşehir ilçesi her ne kadar kırsal kesimden yoğun göç alsada batıya doğru yoğun bir göç vermektedir. Bu göçe katılım genelde iş amaçlı olmaktadır. Göç eden kesimin genelde erkek olduğu tespit edilmiştir. Bu da ilçede kadın nüfusunun daha fazla olmasına neden olmuştur. Sosyolojik bir neden de ilk doğan çocukların kız olan ailelerin erkek çocuk sahibi olma isteği doğum oranını artırmıştır. Erkek çocuk

sahibi olana kadar doğumların devam etmesi, ailelerin erkek çocuk sahibi olup daha güçlü olmak istemeleri gibi.

Şekil 8: Viranşehir İlçesi Nüfus Gelişimi (2007-2018).



Kaynak: TÜİK, 2018.

Nüfusun yaş yapısı incelendiğinde; bilindiği gibi 0-14 çocuk, 14-64 genç, 65 ve üzeri yaşlı olarak kabul edilir. İlçede doğurganlık oranının fazla olmasından dolayı çocuk ve genç nüfusun fazla olduğu görülmektedir. Örneğin 2018 TÜİK verileri incelendiğinde 18 yaş altı Viranşehir ilçe merkezi nüfusunun 42,772 olduğu, 18 yaş üstü nüfusun ise 47,761 olduğu görülmektedir. Genç ve yaşlı nüfusun toplamının 18 yaş ve altındaki nüfusa yakın olduğu tespit edilmiştir.

1.2.2. Eğitim

Viranşehir'de genel itibariyle eğitim-öğretim düzeyinin Türkiye ortalamasının altında olduğu, GAP kapsamındaki il ve ilçe merkezleri arasında ise orta düzeyde olduğu görülmektedir. Okullaşma oranı Türkiye ortalamasının altındadır.

Bu durumun nedenleri arasında öğretmen açığı, derslik sayısının yetersizliği, ailelerin sosyo-ekonomik durumlarının düşüklüğü, bölgedeki sosyal ve siyasal sorunlar sayılabilmektedir.

Viranşehir’de 50 eğitim kurumu mevcut olup, bunların 44’ü devlet okuludur. Devlet okullarında eğitim gören öğrenci sayısı toplamda 29,520 olup, 13,334’ü ilkokul, 10595’i ortaokul ve 5,591’i ise lise düzeyindedir. Bu okullarda görev yapan öğretmen sayısı 1,166’dır (Şanlıurfa İl Milli Eğitim Müdürlüğü İstatistik Birimi, 2018).

1.2.3. Sağlık

Viranşehir’de sağlık hizmetleri 1950’li yıllardan itibaren gelişim göstermeye başlamıştır. 1955 yılında sağlık kabini olarak açılan kuruluş, 1970 yılında ise ek bir bina yapılarak devlet hastanesine dönüştürülmüştür. 2012 yılında 200 yataklı kapasiteye sahip olarak yapılan yeni devlet hastanesi, ilçenin en önemli sağlık kuruluşudur. Bunun yanında ilçede 7 ASM 2 özel poliklinik bulunmaktadır. Viranşehir’e 2018 yılı itibariye 50 eczane hizmet vermektedir. 2018 yılı verilerine göre 45 uzman hekim, 70 pratisyen hekim, 16 diş doktoru, 163 hemşire, 85 ebe, 54 eczacı Viranşehir’de görev yapmaktadır (Şanlıurfa İl Sağlık Müdürlüğü İstatistik Birimi, 2018). TÜİK 2017 verilerine göre Türkiye’de 149,997 hekim mevcuttur. Hekim başına 539 hasta düşmektedir. Hekim başına müracaat sayısı 4,793 kişidir. Viranşehir ilçesinde hekim başına 1703 hasta düşmektedir. Viranşehir’de hekim başına düşen hasta sayısının Türkiye ortalamasının üç katından fazla olduğunu görülmektedir.

1.2.4. Kültür

Kültür, insanların uzun zamandan beri oluşturdukları sosyal, ekonomik özelliklerin ve bunların sonucunda ortaya çıkan fiziki eserlerin bir bütünü olarak tanımlanabilir (Şahinalp, 2005, s. 294).

Topluluk halinde yaşayan insanların buldukları alanlarda oluşturulan yeme-içime, giyim ve yaşam tarzlarının tamamı kültür kapsamına girmektedir. Viranşehir eski bir yerleşim alanıdır. Farklı medeniyetlerin kalıcı izlerini taşımaktadır. Farklı medeniyetlerin yaşam şekilleri ve bıraktıkları tarihi kalıntılar hala varlığını korumaktadır. Kale duvarları, Kışla, Dikmeler, Kışla Camisi ve

Tekye Camii tarihi kültürel miraslardan bazılarıdır. Viranşehir kültürel çeşitlilik açısından zengin sayılır. İslam dini ve Ezidi dinine mensup insanların bir arada yaşadığı bir şehirdir.

1.3. EKONOMİK ÖZELLİKLER

Genel olarak bir yerleşim yerinin kuruluşu ve gelişimindeki en önemli etkenlerden biri ekonomidir. Geçmişte herhangi bir ticari amaç güdülmeyen sadece geçim tipi ekonomik faaliyetler yürütülürken günümüzde ekonomik faaliyetler çeşitlenmiştir.

Ekonomik faaliyetlerin çeşitlenmesi ve ticaretin artması yerleşmelerin sayısını arttırmış ve mevcut yerleşmelerin gelişerek büyümesine olumlu katkı sağlamıştır.

1.3.1. Tarım ve Hayvancılık

Bu faaliyette gelir daha çok topraktan veya deniz, göl ve akarsu gibi su kaynaklarında yapılan su ürünleri faaliyetlerinden elde edilir. (Tarım, hayvancılık). Gelişmemiş ülkelerin geçim kaynağı genel olarak tarım ve hayvancılıktır. Ancak günümüz gelişmiş ülkeleri, aynı zamanda tarım sektöründe de gelişmiş olan ülkelerdir.

Viranşehir ilçesinin genelinde en önemli ekonomik faaliyet tarımdır. Ancak Viranşehir'in yakın çevresindeki arazilerde tarım yapılmakta ve bu arazileri işleyen aileler şehirde ikamet etmektedir. Yine şehirde ikamet edip evlerinin avlularında hayvancılık faaliyeti ile geçimini yapan aileler de bulunmaktadır. Ayrıca arıcılık faaliyeti ile uğraşan aileler bu faaliyetin gerçekleştirildiği dönem olan ilkbahar mevsiminde Karacadağ'daki otlak alanlarına şehirden göç etmekte ve geçici de olsa Karacadağ'daki otlaklarda arıcılık faaliyeti yürütmektedirler.

1.3.2. Sanayi

Bir yerleşim yerinde insanların önemli bir kesimi sanayi faaliyetlerinde çalışıyorsa bu yerleşim yeri, gelişmiş yerleşim yeri olarak kabul edilmektedir.

Viranşehir ilçesi incelendiğinde sanayi faaliyetlerinin çok sınırlı olduğu görülmekle birlikte son yıllarda kurulan Organize Sanayi Bölgesi (OSB) ile küçük birçok işletmenin olduğu bu işletmelerin tamamına yakınının da tarıma dayalı sanayi tipi olduğu görülmektedir. Özellikle tekstil sanayisi için pamuğun çırçır makinelerinden geçirilip iplik fabrikalarına balyalayıp satılması işlevi gören tesisler Viranşehir’de ağırlıklı sanayi faaliyetini oluşturmaktadır. Ayrıca un, bulgur, plastik boru yapımı, zeytinyağı gibi işletmeler de mevcuttur.

1.3.3. Hizmet

Hizmet olarak bilinen bu faaliyet daha çok para karşılığı yapılan iş ve işlemlerdir. Eğitim, sağlık, bankacılık, sigortacılık, ulaşım, ticaret gibi birçok sektörü içine almaktadır. Yine bu grupta çalışan oranının fazlalığı gelişmişliğin göstergesidir. Viranşehir’in büyümesi oranında sağlık, ulaşım, eğitim, ticari hizmetler gibi birçok faaliyette artış yaşanmıştır. Viranşehir ilçe merkezi nüfusunun çoğu hizmet sektöründe çalışmaktadır. Özellikle E-90 Kara yolunun ilçeden geçmesi, bu yolun Habur Sınır Kapısı’yla bağlantılı olması ilçenin ticari faaliyetleri üzerinde önemli bir etken oluşturmuştur. Şehir nüfusunun büyüklüğüne bağlı olarak kamu kurum ve kuruluşlar ve özel sektöre ait kurumların sayısının çokluğu hizmet sektöründe çalışan sayısını artırmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

VİRANŞEHİR ŞEHRİNİN KURULUŞ VE GELİŞİMİ

2.1. ŞEHRİN KURULUŞU VE KURULUŞ YERİ SEÇİMİ ÜZERİNDE ROL OYNAYAN FAKTÖRLER

Tarihi ve kadim topraklar olarak bilinen Mezopotamya, Fırat ve Dicle nehirleri arasındaki alanı kapsar. Mısır'daki Nil, Hindistan'daki İndus ve Ganj havzaları dünyada insanoğlunun var olup yerleşmeye ve gelişmeye başladığı coğrafi alanlardır. Bu alanlar, uygun iklim koşulları, su kaynakları ve verimli toprak özellikleriyle yaşam için elverişli alanlar oluşturmuştur.

Yukarı Mezopotamya Bölgesi'nde yapılan arkeolojik çalışmalar sonucunda tarihin eski çağlarından itibaren Viranşehir'de beşerî faaliyetlerin yapıldığı kanıtlanmıştır. Avcılık ve toplayıcılık döneminde ilçe sınırları içinde bulunan su kaynakları ile mağara barınakları insanlar için temel yaşam alanıydı (Güzel, 2005, s. 70).

Viranşehir'in kuruluş yeri incelendiğinde akarsu kenarlarında ve yakınında kurulduğu görülmektedir. Şehrin hemen batısında Curcup Deresi (Duali) ve Sesik Deresi bulunurken, şehrin doğusunda Şahvelat ve Anıt dereleri bulunmaktadır. Bu akarsular iklim koşullarına bağlı olan geçici akarsulardır. İlkbahar ve kış mevsiminde yatağında su bulundurlar. Yatağının belli bölümlerindeki çukurlar suyla dolmakta, akarsuların akmadığı dönemlerde, özellikle yaz mevsiminde küçük gölcüklerde biriken sular kullanılmaktadır. Akarsular kıvrımlar oluşturarak Neojen Dönemi'nde oluşan kalkerli yatağını derin kazıyıp asimetrik yamaçlar oluşturmuştur (Benek, 2009, s. 25). İlçede bulunan akarsular genelde kuzeyden güneye bir akış göstermektedir. Akarsuların şehrin güney kesimlerindeki vadi yamaçlarında doğal olarak oluşan mağaralar mevcuttur. Bu mağaralar hem insanların barınakları hem de evcilleştirilen hayvan barınakları olarak uzun yıllar kullanılmıştır. Neolitik Dönem'de insanların tarım yapmaya ve yavaş yavaş yerleşmeye başlamasıyla kerpiçten evler inşa edilmiş; ayrıca bölgede hâkim olan Karacadağ volkanından çıkan lavların soğumasıyla oluşan bazalt taşları kullanılmıştır. Günümüzde de bu taşlar mesken yapımının

yanında yol döşemesi, kaldırım yapımı ve mucur olarak kullanılmaktadır (Güzel, 2005, s. 74).

Şehrin güney kesiminde beyaz kalker kayaçlardan da mesken yapımında önemli bir şekilde yararlanılmakta, keza yol yapımı için gerekli olan mucurun elde edilmesi ve briket imalatında hâlâ yoğun bir şekilde bu kayaçlardan yararlanılmaktadır. Tarihi süreç içerisinde inşa edilen Viranşehir Kalesi ve Dikmeleri bu kayaçlardan yararlanılarak inşa edilmiştir.

Tarımın başladığı Neolitik Dönem 'den itibaren bölgede yapılan arkeolojik kazılar sonucu buğday tarımı yapıldığı görülmüştür. Ayrıca evcilleştirilen hayvanların bu bölgenin koşullarına uygun olduğu görülmektedir.

Viranşehir, kurulduğu yer açısından adeta Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin en önemli kentlerinin merkezi alanında kurulmuş bir şehirdir. Bu konumu ile tarihi süreçlerden günümüze kadar ticaret ve yerleşim alanı durumundadır. Önemli bir güzergâh olan Viranşehir 1800'li yıllardan itibaren batıda Fırat'ı Birecik (Şanlıurfa-Gaziantep arasında) ve Samsat (Adıyaman-Şanlıurfa arasında) üzerinden geçerek Şanlıurfa-Kızıltepe, Nusaybin-Musul güzergahını kullanarak Bağdat'a giden tarihi yolun üzerindedir (Benek, 2009, s. 108-108). Ulaşımın kervanlarla yapıldığı dönemde kervan yollarının üzerinde hanlar, kervansaraylar etrafında konak yerleri mevcuttu. Bu uğrak yerlerin etrafında birçok şehir gelişmiştir. Viranşehir de bu önemli güzergâh üzerinde kurulmuş ve günümüze kadar da gelişimini devam ettirmiştir. Motorlu taşıtların varlığıyla da ulaşım ve ticaretin uğrak yeri olma özelliğini korumaktadır (Benek, 2009, s. 109).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında motorlu taşıtların yaygın olmadığı dönemde Viranşehir fazla gelişmemiştir. 1960'lı yıllardan itibaren motorlu taşıtlar yaygınlaşınca Viranşehir tekrar önem kazanan bir konuma gelmiştir. 1950'li yıllardan itibaren tarımda makine kullanımı başlamış ve yaygınlaşmıştır. Dolayısıyla insan gücüne ve emeğine ihtiyaç azalmıştır. Böylece kırsal kesimden kentlere göçler başlamıştır. Viranşehir'in bu dönemden itibaren yoğun bir şekilde göç alıp büyüdüğü görülmektedir (TÜİK, 2018).

1990'lı yıllardan itibaren bölgede Irak ile yapılan petrol ticareti ekonomiye olumlu katkı sunmuştur. Viranşehir ilçe merkezinden geçen E-90 Kara Yolu şehirde ticaretin canlanmasına vesile olmuştur.

2.2. ŞEHRİN DÖNEMLERE GÖRE GELİŞİMİ

Tarihsel açıdan bakıldığında çok önemli bir konumda olan Viranşehir geçmişten günümüze Mitanni, Hitit, Asur, Arami, Med-Pers, Keldani, Roma, Bizans, Emevi, Hemedani, Abbasi, Moğol ve Osmanlı devletlerinin hakimiyetine girmiştir. Birçok medeniyetin hakimiyetine giren Viranşehir, birçok isimle anılmıştır. Önemli bir buluş olan tekerleğin Viranşehir'in 40-50 km güneyinde bugünkü Suriye sınırları içerisinde bulunan Tel-Halaf'da (Guzana) bulunması Viranşehir'de Hitit Uygarlığı'nın hakimiyetini gösterir (Kürkçüoğlu, 2002, s. 67). Tarihte Etiler olarak bilinen Hititliler MÖ 1900'lü yıllarda Viranşehir'e hâkim olmuşlardır. Ohiro (Karacadağ). Viranşehir ve güney kesimlerini hakimiyeti altına alıp tarım yapmışlardır (İdikurt, 1998, s. 39).

MÖ 1155 yılında Asurların hakimiyetine geçen Viranşehir, MÖ 885 yılında İranlıların eline geçmiştir. MÖ 33 yılında Makedonların (Büyük İskender), MÖ 163 yılında da Romalıların hakimiyetine girmiştir (Karahan Kara, 2005, s. 1). MÖ 3. yüzyılın son çeyreği ile MS 7. yüzyılın ilk çeyreği arasındaki dönemde Roma ve Bizans hakimiyetinde olan Viranşehir'in ismi Tela olarak geçmektedir (Kürkçüoğlu, 2002, s. 67). MS 622 (Hicret) yılına kadar Romalıların ve İranlıların MS 639 yılında Arapların, MS 894 yılında Abbasilerin, MS 894 yılında Selçukluların (Melik Şah Dönemi), 1030 yılında Bizanslıların 1071 yılında Selçukluların ve 1180 yılında ise Mardin Artuklularının egemenliğine geçmiştir (Karahan Kara, 2005, s. 1).

Elverişli konumu nedeniyle tarihte birçok kez istilalara uğrayan Viranşehir, en büyük yıkımı Moğollar tarafından yaşamıştır. Yaşmut'un yönetimindeki Hülaguların komutasındaki ordu 1258 yılında Viranşehir'i işgal etmiştir. Hülagular şehri harap ettikten sonra Mardin'e çekilmişlerdir. 1367 yılında Artuklular şehre hâkim olmuştur. Viranşehir daha sonra Akkoyunlu, Arap

ve İranlılar (Sasaniler) arasında el değıştirdikten sonra 1516 yılında Osmanlıların egemenliği altına girmiştir (Karahana Kara, 2005, s. 1).

Kanuni Sultan Süleyman zamanında Viranşehir (1535) Diyarbakır'a bağlı mutasarrıf (sancak) olarak yönetilmiştir. Sultan II. Abdülhamit'in tahta geçmesi ve IV. Ordu Komutanı Zeki Paşa ve valilerin aşiret reisleriyle kurdukları ilişkiler sonucu 1890 yılında Hamidiye Alayları kurulmaya başlanmıştır. Viranşehir'de önemli bir nüfuza sahip olan Milli Aşiret Reisi İbrahim Paşa , Hamidiye Alaylarına katılmıştır (Benek, 2009, s. 111).

Viranşehir, 19. yy.' da güneyden gelen bedevi aşiretlerin saldırısına karşı koymak amacıyla II. Abdülhamit Dönemi'nde kurulan Hamidiye Alayları'nın merkezi haline gelmiştir. Şehirde, Hamidiye Alayları'nın Komutanı İbrahim Paşa'nın askeri kışlaları ile Tekke Camii'nden daha eski mimari eserin olmayışı ve günümüze dek gelebilen yapıların tümünün XIX. yüzyıl sonlarına ait olması yukarıdaki görüşü doğrular niteliktedir (Güzel, 2005, s. 70).

Roma döneminden kalan kalıntılar incelendiğinde şehrin o dönemde üç höyük üzerinde kurulduğu ve surlarla çevrildiği anlaşılmaktadır. Osmanlı Dönemi'nde Diyarbakır sancağına bağlı Resul-Ayn kazası sınırları içerisindeki Viranşehir harabe olup, etrafı 2,5 km'lik bir sur ile kuşatılmıştır. Çoğunluğu yıkık olan bu surun içinde büyük taşlarla yapılmış hane, dükkân ve kemerler mevcuttur. Bunların bir kısmı halen ayaktadır. Şehirdeki bu yapılar mimari tarz olarak İslam öncesi tarihi eserlerdir (Diyarbakır Vilayet Salnamesi 1999, s. 205; Benek, 2009, s. 124).

Viranşehir, Sümer, Hititler ve Asurlular döneminde Tila, Tela, Tellave Tilli, Romalılar Dönemi'nde Polis (Şehir)Maxsi Milan Polis, Bizanslılar Dönemi'nde Konstantin, İslam Devleti hakimiyetinde olduğu dönemde Tel Muzin, Tel Mavzen ve Tel Mavzelath, Osmanlı Dönemi'nin sonlarında Tarihte çok yakılıp yıkıldığı için şehre harap anlamına gelen 'viran' kelimesi eklenerek Viranşehir ismini almıştır. Osmanlı Dönemi'nde uzun süre ilçe statüsünde kalan Viranşehir, kısa bir süre nahiye olduysa da 1908 yılında tekrar ilçeye dönüştürülmüştür. Cumhuriyet'in kuruluşunun akabinde Viranşehir, idari bir

birim olarak 1924 yılında Şanlıurfa iline bağlı bir ilçe haline getirilmiştir (İdikurt, 1998, s. 76-77; Benek 2009:125).

Cumhuriyet Dönemi'nde ise 1960'lı yıllara kadar Viranşehir'den Diyarbakır ve Ceylanpınar'da bulunan demir yolu istasyonlarını kullanarak batı illeri ve Bağdat ile bağlantı kurulmaktaydı. 1960'lı yıllarla birlikte demir yolu taşımacılığının önemi azalıp, kara yolu taşımacılığının önem kazanmasıyla Viranşehir yeniden canlanmıştır. Kırsal kesimden göç alan Viranşehir, Mardin'in çeşitli ilçelerinden, Şırnak'tan sosyal ve siyasal nedenlerden dolayı özellikle 1990 yılından sonra yoğun bir şekilde göç almış ve şehir büyümüştür (Benek, 2009, s. 126).

Günümüzde Viranşehir yerleşmesi, kuruluş yeri itibarıyla ticaretin daha canlı olduğu Kızıltepe, Habur, Musul ve Bağdat üzerinden Basra Körfezi'ne ulaşan eski kervan yolu güzergâhının olduğu alana doğru yayılmaktadır. Bu tarihi yol güzergahından bugün E-90 Kara yolu geçmektedir. 1980'li yıllara kadar bu yolun Ceylanpınar yol ayırımında bir cami ve bu caminin çevresinde ticari amaçla oluşturulan birkaç küçük iş yeri bulunmaktaydı. Daha sonra şehir hızlı bir şekilde yolun güneyinde de genişlemeye başlamıştır. Buradaki cadde ve sokaklar oldukça geniş, binalar ise çok katlıdır. Daha önce şehrin meydanına yakın olan kamu binaları yolun güneyine doğru yayılmıştır.

Yolun kuzeyinde kalan eski kısımda kuzey-güney doğrultusunda şehrin meydanına kadar olan kısmına Ceylanpınar Caddesi, meydanın kuzeyinde yine kuzey-güney doğrultuda uzanan Karacadağ Caddeleri bulunmaktadır. Şehir meydanının doğusuna doğru Derik Caddesi, meydanın batısına doğru ise Eski Urfa Caddesi bulunmaktadır. Bu caddeler boyunca meskenler çok katlıdır. Bu caddeler boyunca işyerleri mevcuttur. Bu caddelerin arkasında kalan parsellerde ise meskenler genelde tek katlı ve geniş avluludur. Mahalle bakkallarının dışında pek fazla iş yeri bulunmamaktadır (Benek, 2009, s. 127).

Eski mahallelerde genelde yerleşmeler daha sık, evler birbirine daha yakın, caddeler daha dardır. Fakat yeni kurulan mahallelerde evler genelde çok katlı ve caddeler daha geniştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞEHİRSEL FONKSİYONLAR VE ALANLARI

3.1. BEŞERİ FONKSİYONLAR

Genel olarak fonksiyon kavramı; iş, görev, ödev, rol, hizmet, vb. gibi anlamlara gelmektedir (Doğanay, 1994, s. 68).

Şehir coğrafyası çalışmalarında fonksiyon kavramı ve kavramın pratikteki uzantısı üzerine birçok araştırma yapılmıştır. Örneğin, Denker; fonksiyon kavramını, bir yandan mekâna ihtiyaç gösteren faaliyet ve faydalanmaları, diğer yandan şehrin yakın ve uzak çevresi ile olan ilişkisi ve bağıntılarını ifade etmek şeklinde tanımlamaya çalışmıştır (Denker, 1977, s. 102).

İnsanlar bir merkezi yerleşim alanı olarak kullanmak için su kaynakları, güvenlik, yol kenarları, tarım topraklarının varlığı ve verimliliği, otlak alanlarına yakınlık, orman alanlarına yakınlık gibi etkenleri göz önünde bulundurmuşlardır. (Şahinalp, 2005, s. 3) Daha önceki bölümlerde ifade edildiği gibi yerleşim alanlarının ilk kuruluş yeri seçimlerinde su kaynakları ve verimli tarım toprakları esas faktördür.

Viranşehir'in kuruluşu da çevresindeki akarsu varlığı, uygun iklimi, verimli tarım toprakları etkin rol oynamıştır. Stratejik bir konumda olan Viranşehir ilçe merkezi önemli bir ekonomik potansiyele de sahiptir.

3.1.1. İkamet Fonksiyonu ve Alanları

Beşerî coğrafyanın önemli araştırma konularından biri de nüfus ve yerleşme coğrafyasıdır. Dünyada yerleşilebilen alanlar (ökümen) yerleşilemeyen alanlar (anökümen) olarak ikiye ayrılmaktadır (Doğanay, 2016, s. 65). Yerleşilebilen alanların tamamında yerleşilemediği gibi yerleşilen alanların bir kısmı da geçici yerleşim alanı olarak bilinmektedir. Yerleşme, "Bir toplumsal kümenin ya da kalabalık bir nüfus topluluğunun yaşamak ve ekonomik

etkinliklerini sürdürebilmek için belli bir yeri seçmeleri eylemi” olarak tanımlanmaktadır (Keleş,1980, s. 146).

Korunmak, dinlenmek, temel ihtiyaçlarını karşılama ve bu ihtiyaçlarını bir arada bulabilme isteği yerleşmeyi doğurmuştur (Şahinalp, 2005, s. 3).

Yerleşim alanı (sit) bir su kenarı, bir yol güzergahı, bir ova, bir dağ eteği, bir vadi veya tepelik alanlar olabilmektedir. Yerleşim alanları canlı bir varlık gibi zamanla büyür, değişir ve gelişir. Bu değişimde nüfus faktörü önemli bir etken iken ekonomik fonksiyonlar da önemli bir rol oynamaktadır.

Mezopotamya yani Fırat ve Dicle arası ve bu ırmakların çevresi insanlık tarihi kadar eski bir yerleşim durumundadır. Araştırma alanı olan Viranşehir ilçe merkezi, Karacadağ’ın güneyinde Karacadağ volkanından çıkan lavların kapladığı bir platoda ve üç tepe üzerinde kurulmuştur. Kuruluşundan günümüze kadar bazı dönemlerde yerleşme kesintiye uğramış olsa da genel olarak sürekli bir yerleşim alanı durumunda olmuştur. 1517 yılında Osmanlı topraklarına katılan Viranşehir, 1792’de Mardin’e bağlı iken, 1924 yılında Urfa’ya bağlanarak ilçe merkezi statüsünü kazanmıştır (Viranşehir Kaymakamlığı brifing, 2016, s. 4).

Tablo 6: Viranşehir İlçe Merkezi Nüfusunun Gelişimi (1927-2018).

Yıllar	1927	1940	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2007	2018
Kent Nüfusu	2357	3500	3600	7026	17850	40820	57461	121382	100929	110044

Kaynak: TÜİK, 2018.

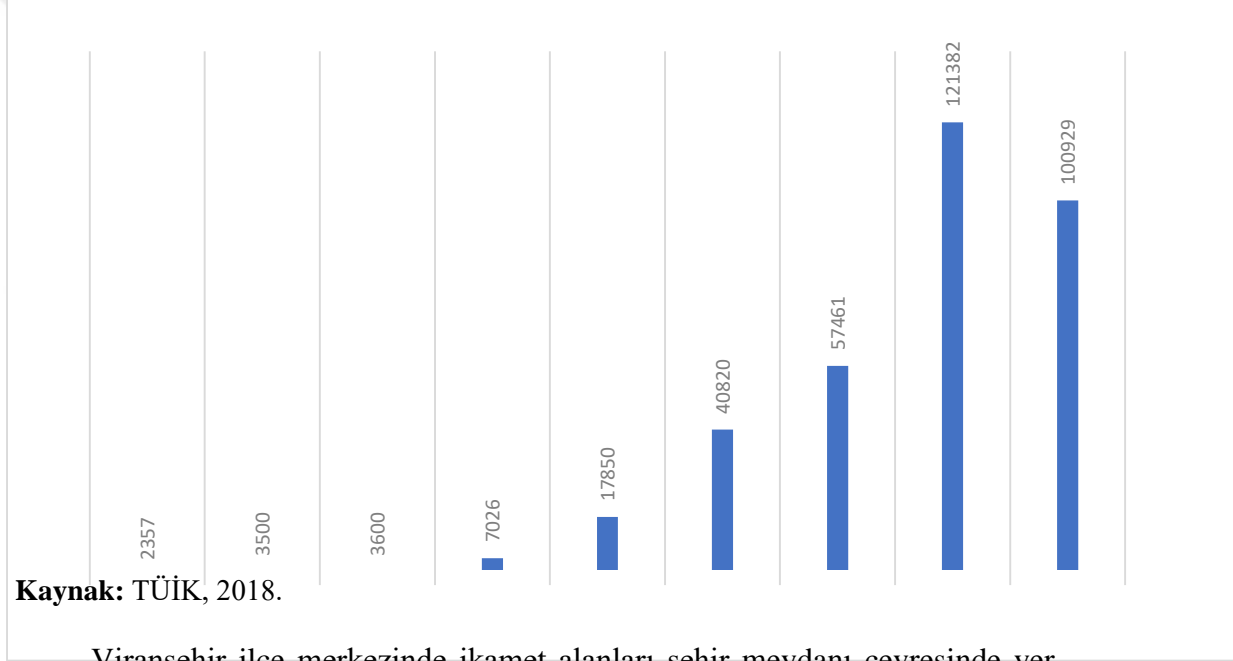
1927 yılından 2018 yılına kadar olan süreçte şehrin kent nüfusunun sürekli artış gösterdiği görülmektedir. Bu artışta doğumların yanında çevre köy ve mezralar ile çevre ilçelerden aldığı göçün de önemli bir etkisi görülmektedir (Viranşehir Kaymakamlığı brifing, 2016, s. 8).

1927 yılından 1960 yılına kadar Viranşehir ilçe merkezi nüfusu normal bir şekilde artarken 1960 yılından itibaren adeta 10 yılda bir katlanmıştır. 2000 yılına kadar sürekli bir artış gösteren şehir nüfusunun 2007 yılında yapılan sayımda 2000 yılı nüfusundan daha az olduğu görülmektedir (Tablo 6). 2007 yılında ADNKS ile belirlenen nüfus, 1990-2000 yılları arasında yapılan genel nüfus

sayımında elde edilen sonuçların sağlıklı olmasından kaynaklanmaktadır. Yine 2007 yılında ADNKS ile sayılan nüfusun sayım dönemlerinde mevsimlik iş göçünün yoğun yaşandığı dönemde yapıldığı görülmektedir. Ancak nüfusun abartıldığı görüşü doğru değildir. Çünkü belirtilen tarihte şehirde yeni mahalleler kurulmuştur. Şehirde 10-15 yıllık süreçte yeni mahallerin kurulması nüfusun 2007 yılında kayda alınmadığı görüşünü çürütür niteliktedir (Benek, 2009, s. 74).

Viranşehir nüfusunun 1990-2000 yılı arasında anormal seyrinden fazla artmasının nedeni bu yıllarda siyasal-sosyal nedenlerden dolayı şehrin bölgeden yoğun göç almasıdır. Bu dönemde özellikle bu göçler sonucunda Viranşehir ilçe merkezinde Şırnak, Yenişehir, Hürriyet gibi mahalleler ortaya çıkmıştır.

Şekil 9: Viranşehir İlçe Merkezi Nüfusunun Gelişimi (1927-2018).



Viranşehir ilçe merkezinde ikamet alanları şehir meydanı çevresinde yer almaktadır. Bu alanda bulunan en eski mahalleler Kale, Teke, Kışla, Gölbaşı mahalleleri olup, 1980'li yıllara kadar şehrin en önemli ikamet alanlarıydı. Günümüzde de yerleşim alanı olan bu ikamet alanlarındaki konutlar tek katlı ve avluludur. Mahalleleri ayıran Ceylanpınar Caddesi, Karacadağ Caddesi, Derik Caddesi ve Eski Urfa Caddesi ticari alanlardır. Bu caddelerin arka tarafları sokaklarla birbirine bağlıdır.

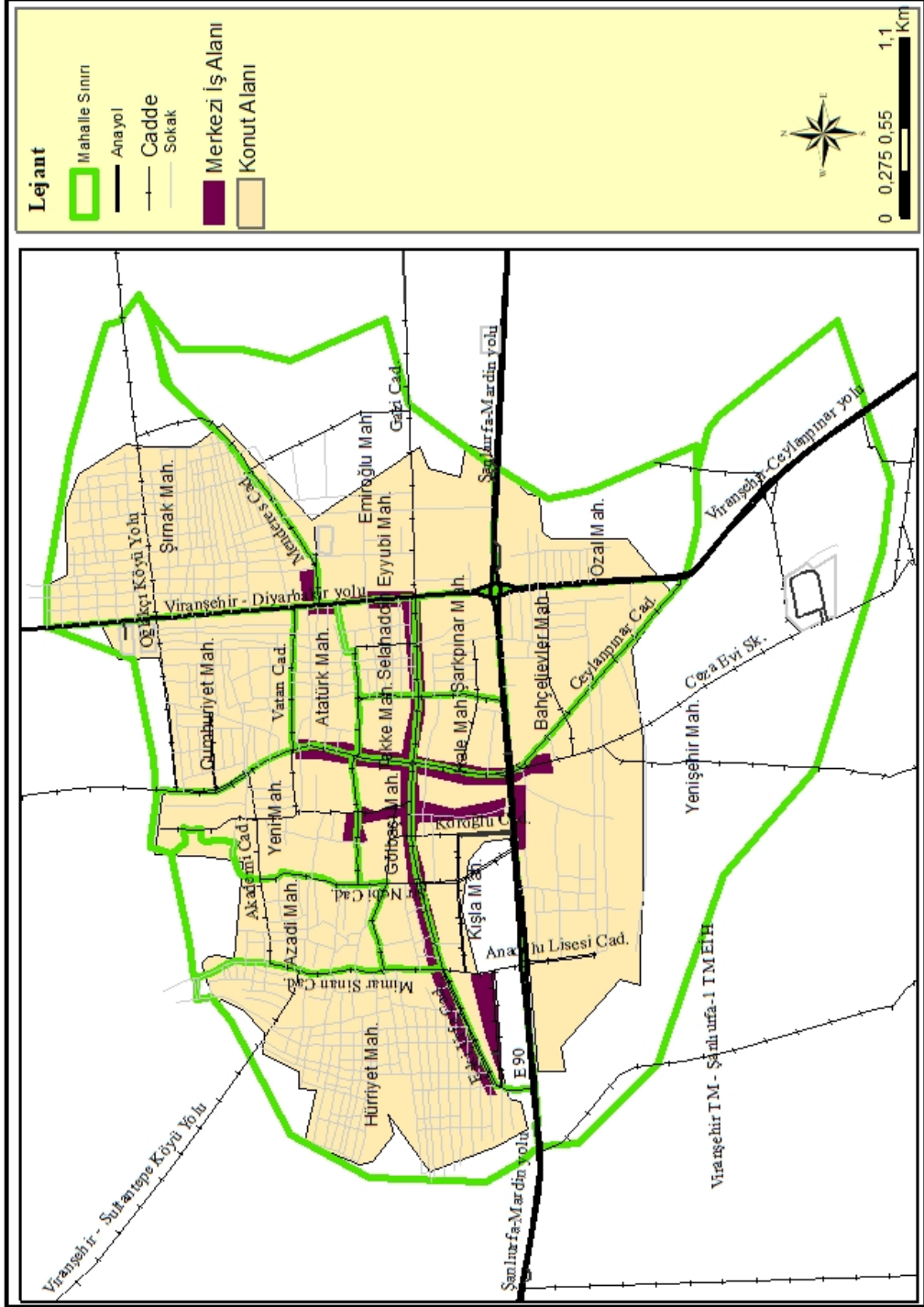
TÜİK 2000 yılı verilerine göre hane halkı sayısı en fazla olan mahalleler 1743 hane ile Evren Paşa ve Gölbaşı mahalleleri iken, hane halkı sayısı en az olan

mahalle ise 124 hane ile Özal Mahallesi'dir. Gölbaşı ve Evren Paşa mahallerinde ticari alanların ve köy yolları bağlantılarının fazla olması, Gölbaşı Mahallesi'nde günümüzde kasaphane olarak kullanılan alanın bulunması, ayrıca eski hal pazarının ve gıda toptancılarının tamamına yakınının Eski Urfa Caddesi'nde bulunması Gölbaşı ve Evren Paşa mahallelerindeki hane halkı sayısının fazla olmasında etkili olmuştur (Şekil 10).

Özal Mahallesi'nin 1980'li yıllardan sonra kurulması ve ticari alanlara uzak olması, daha az rağbet görmesine neden olmuştur. Yenişehir ve Hürriyet mahalleleri 1990'lı yıllarda imara açılmıştır. Yenişehir Mahallesi'nin alan olarak geniş ve şehrin büyüme yönüne uygun olması, yeni ve modern binaların yapılması, söz konusu mahallenin yerleşme için rağbet gören bir mahalle olmasını sağlamıştır.

1990'lı yıllardan itibaren Kale ve Kışla mahallelerinin hane halkı sayısında artış olmamıştır. Bu mahallelerdeki hane halkı sayısında azalma olmuştur. Bu mahallelerin eski yapılı evlere, dar cadde ve sokaklara sahip olması, mahallelerdeki evlerin ticari alanlarla iç içe olması, hane halkı sayısının azalmasına neden olmuştur. 2018 yılı itibariyle Yenişehir Mahallesi 4265 hane ile en fazla haneli mahalle iken, Özal Mahallesi 217 hane ile en az haneli mahalledir (Tablo 8).

Şekil 10: Viranşehir İlçe Merkezinin İkamet Fonksiyonu ve Alanı



Tablo 7: 2012-2018 Yılları Arası Hane Halkı Sayısı

Yıllar	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Atatürk	872	895	910	926	910	924	913
Bahçelievler	635	664	650	678	686	681	686
Cumhuriyet	1257	1284	1.340	1373	1404	1417	1418
Şırnak	1520	1568	1.616	1692	1752	1733	1751
Emiroğlu	438	454	504	551	613	627	684
Azadi	1107	1139	1.191	1191	1199	1201	1213
Gölbaşı	1107	1153	1.109	1188	1197	1157	1161
Hürriyet	2441	2596	2.733	2872	3004	3097	3157
Kale	721	717	727	724	704	679	634
Yenişehir	2321	2628	3.014	3263	3601	3952	4265
Kışla	640	687	785	852	879	863	919
Özal	153	166	169	181	200	209	217
Selahaddin Eyyubi	582	590	605	633	626	598	582
Şarkpınar	443	445	443	446	448	441	438
Tekke	421	444	431	428	394	384	380
Yeni	1500	1563	1.601	1619	1627	1631	1666

Kaynak: TÜİK, 2018.

Tablo 8: Viranşehir Şehirsel Mahalle Nüfusları (2012-2018).

Yıllar	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Atatürk	5366	5431	5451	5422	5338	5371	5245
Azadi	7153	7212	7408	7288	7454	7467	7462
Bahçelievler	3491	3627	3602	3629	3731	3728	3735
Cumhuriyet	9014	8828	9124	9195	9437	9527	9317
Emiroğlu	2571	2658	2838	3036	3384	3511	3726
Gölbaşı	6217	6284	5747	6056	6107	6007	5836
Hürriyet	16728	17416	18179	18778	19473	20323	20172
Kale	3260	3163	3177	3062	2894	2862	2731
Kışla	2914	3447	3716	3872	4210	4303	4476
Özal	994	1022	1043	1115	1237	1246	1258
Selahaddin Eyyubi	3113	3158	3194	3197	3133	3014	2850
Şarkpınar	2270	2294	2231	2216	2171	2082	2069
Şırnak	10609	10854	11003	11401	11843	11754	11437
Tekke	2221	2251	2191	2067	1907	1827	1793
Yeni	9653	9771	9740	9628	9641	9729	9666
Yenişehir	10322	11541	13234	14071	15510	17213	18271

Kaynak: TÜİK, 2018.

Viranşehir ilçe merkezi mahalle ölçeğinde 2012 ile 2018 nüfus değerleri incelendiğinde her mahallenin nüfus artış durumunun farklı olduğu görülmektedir. Bazı mahallelerde nüfusun sürekli bir artış gösterdiği görülürken bazı mahallerde ise az da olsa nüfusun azaldığı görülmektedir.

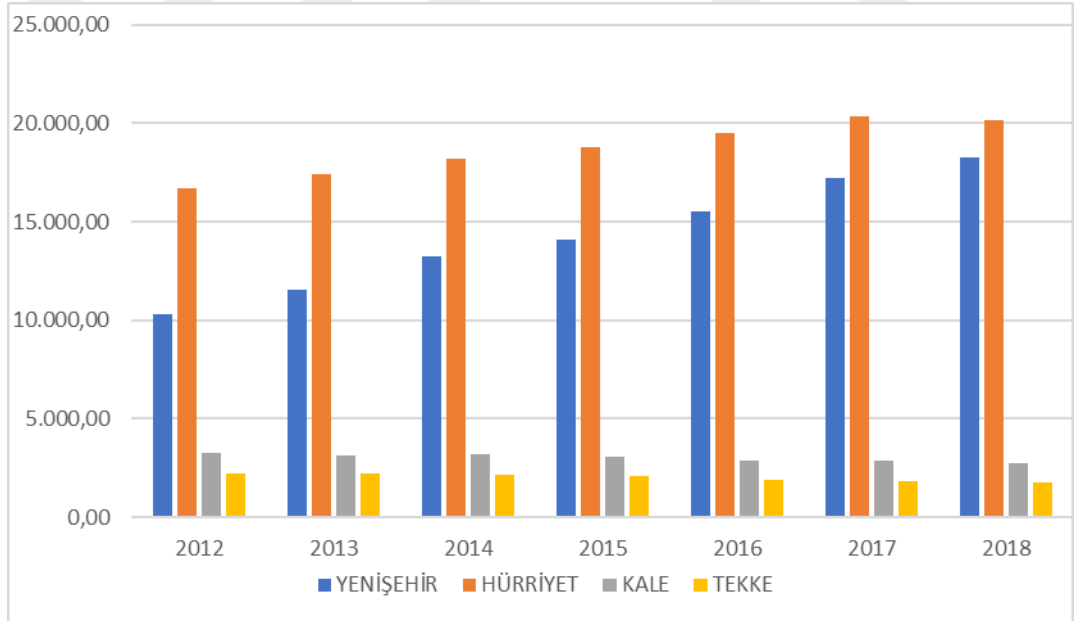
Atatürk, Gölbaşı, Kale, Selahaddin Eyyubi, Şark Pınar, Tekke mahallelerinin nüfuslarının azaldığı; diğer mahalle nüfuslarının ise arttığı görülmektedir.

Tablo 9: Viranşehir’de Seçilmiş Bazı Şehrsel Mahalle Nüfuslarının Gelişimi (2012-2018).

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Yenişehir	10322	11541	13234	14071	15510	17213	18271
Hürriyet	16728	17416	18179	18778	19473	20323	20172
Kale	3260	3163	3177	3062	2894	2862	2731
Tekke	2221	2251	2191	2067	1907	1827	1793

Kaynak: TÜİK, 2018.

Şekil 11: Viranşehir’de Seçilmiş Bazı Şehrsel Mahalle Nüfuslarının Gelişimi (2012-2018).



Kaynak: TÜİK, 2018.

Hürriyet Mahallesi genel olarak diğer mahallelere göre daha fazla nüfusa sahiptir. Bu mahallenin 1990’lı yıllardan itibaren belediyenin hazine arazilerinde

yerleşmeye izin vermesi ve daha sonraları imar barışı kapsamında bu alanların tapularının ikamet eden ailelere verilmesi, bu mahallenin yoğun yerleşme alanı haline gelmesine neden olmuştur. Ayrıca sosyo-ekonomik durumu iyi olmayan, köyden kente göç eden aileler bu mahalleyi tercih etmişlerdir. Bu tercihlerinde, daha önce köyden kentte göç eden akrabalarına yakın olma istekleri etkili olmuştur. Bu mahallede konut temin etmenin kolay olması ve konutların avlulu olması, bu konutlarda ahırların bulunması, ailelerin geçimlerini temin etmek için ahırlarda hayvancılık faaliyetlerini yürütebilme gibi etkenler, Hürriyet Mahallesi'nin daha kalabalık bir nüfusa sahip olmasında etkili olmuştur (Şekil 11).

Hürriyet Mahallesi'nden sonra en fazla nüfusa sahip olan mahalle Yenişehir Mahallesi'dir. Bu mahallenin fazla nüfusa sahip olmasında Hürriyet Mahallesi'ndekinden daha farklı nedenler etkili olmuştur. Yenişehir Mahallesi'ndeki dikey ve modern yapılaşma ve bu binalarda merkezi ısıtma sisteminin bulunması, yeni kurulan ve derslik sayısı yeterli okulların varlığı, Hükümet Konağı, Adliye, İlçe Milli Eğitim gibi resmî kurumların bu mahalleye taşınması, sosyo-ekonomik durumları iyi olan ailelerin bu mahalleyi tercih etmesine neden olmuştur.

Hürriyet Mahallesi'ne gelen nüfus direkt köyden gelen nüfus olmuştur. Fakat Yenişehir Mahallesi'ndeki nüfus artışında şehrin Kale ve Kışla gibi mahallelerinden alınan göç etkili olmuştur (Tablo 9).

Tablo 10: Viranşehir’de Şehirsel Mahallelerde Konut ve Nüfus Yoğunluğu (2018).

Mahalle Adı	Alan (Ha)	Hane Sayısı	Nüfus	Nüfus Yoğunluğu (Kişi/Ha)	Konut Sayısı	Konut Yoğunluğu (Konut/Ha)
Atatürk	28	913	5245	1873,21	1669	596
Azadi	59	686	7462	1264,745	2007	340
Bahçelievler	46,8	1418	3735	798,076	1198	255
Cumhuriyet	82,8	1751	9317	1125,241	2068	249
Emiroğlu	34	684	3726	1095,882	1030	302
Gölbaşı	32,8	1213	5836	1179,268	2240	682
Hürriyet	139	1161	20172	1451,223	4647	334
Kale	19	3157	2731	1437,365	1447	761
Kışla	72	634	4476	621,666	1914	265
Özal	30	4265	1258	419,333	450	150
Selahaddin Eyyubi	17,7	919	2850	1610,159	1266	715
Şarkpınar	23	217	2069	899,565	906	395
Şırnak	32,3	582	11437	3540,866	2566	794
Tekke	10	438	1793	1793	866	866
Yeni	51	380	9666	1895,294	2830	554
Yenişehir	130	1666	18271	1405,461	8233	6333

Kaynak: TÜİK, 2018.

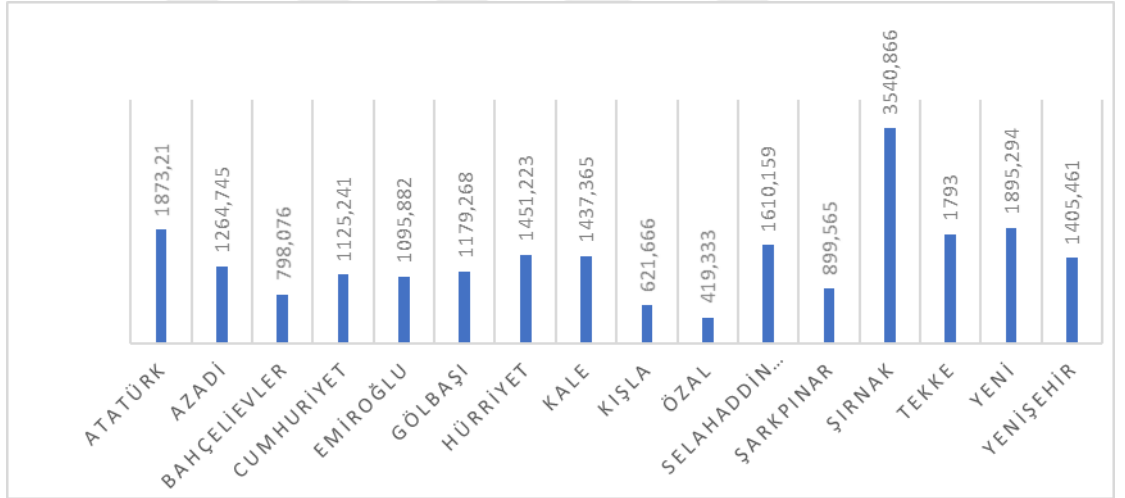
Viranşehir ilçe merkezinde yer alan mahallelerin hane sayısı ve konut sayısına bakıldığında genel itibariyle ilçede konut açığının ve ihtiyacının olmadığı görülmektedir. Viranşehir’in 16 mahalleden sadece 3’ünde hane halkı sayısının konut sayısından fazla olduğu görülmektedir.

Bahçelievler Mahallesi’nde 1418 hane mevcut iken, konut sayısı 1198’dir. Bahçelievler Mahallesi’nde 220 konut açığı bulunmaktadır. Kale Mahallesi’nde 3157 hane mevcut iken 1447 konut mevcuttur. Konut açığı 1710’dur. Özal Mahallesi’nde hane sayısı 4265 iken, konut sayısı 450’dir. Konut açığı 3815 ile en çok konuta ihtiyacı olan mahalledir. Bu mahallelerde hane halkı sayısının konut sayısından fazla olmasının nedeni bu konutların avlulu ve tek katlı olması ve aynı avluda birden çok ailenin birlikte yaşamasıdır. Ailede evlenen erkek çocukların anne ve babasıyla aynı evde yaşamaya devam etmesi neden gösterilebilir. Ayrıca her ne kadar bazı ailelerin ikamet adresleri bu mahallede bulunuyorsa da bu ailelerin tarımsal işlerde çalışmak üzere fiilen köylerde ikamet etmeleri de bu durumun ortaya çıkmasında etkilidir.

Viranşehir'in Konut ihtiyacı olmayan 11 mahallesinde genelde son yıllarda inşaat sektörünün artmasıyla birlikte konut sayısı artmıştır. TOKİ'nin konut üretimi vb. inşaat faaliyetleriyle birlikte özellikle Yenişehir ve diğer mahallelerde, köyde ikamet eden ve çiftçilikle uğraşan ailelerin yatırım amacıyla ev satın almaları ve yılın sadece belli dönemlerinde şehirde ikamet etmeleri konut sayısının artmasında etkili olmuştur. Bir kısım ailenin sosyal nedenlerle köydeki muhtarlık seçimlerinde köyde oy kullanmak amacıyla ikamet adresini hâlâ köyde tutmaları konut ihtiyacının şehirde az görünmesi üzerinde etkili olmuştur (Tablo 10).

Şehrin mahalle ölçeğinde aritmetik nüfus yoğunluğuna bakıldığında (nüfus/km²) mahallelerin nüfus yoğunluklarının dengeli olmadığı görülmektedir. Tekke, Kışla ve Kale mahallelerinde nüfus yoğunluğunun fazla olması bu mahallelerin yüz ölçümünün küçük olmasından kaynaklanmaktadır (Şekil 12).

Şekil 12: Viranşehir'de Şehrsel Mahallelerin Nüfus Yoğunluğu.



Kaynak: TÜİK, 2018.

Şırnak Mahallesi nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu mahalledir. 1990'lı yıllardan itibaren siyasal nedenlerle çevre il ve ilçelerden yoğun bir şekilde göç almıştır. Özellikle Mardin'in Derik ilçesinden bu mahalleye yoğun bir göç olmuştur. Göç eden ailelerin tanıdık ve akrabaya yakın olma isteği Şırnak Mahallesi'nin giderek büyümesine ve çoğunlukla aynı il ve ilçeden göç eden ailelerin ikamet ettiği bir mahalle olmasına sebep olmuştur.

3.1.2. İdari-Askeri Fonksiyonlar ve Alanları

Şehirler, bulunduğu alan ve kendilerine bağlı kırsal yerleşmelerin yönetim fonksiyonlarını barındıran mekânlardır. Şehirlerin yönetildiği bir veya birçok resmi kurum bulunmaktadır (Şahinalp, 2005, s. 264). Herhangi bir idari birimin yönetim kurumları daha çok şehir yerleşmesinde yer almaktadır. Ancak bu yönetim birimleri sadece şehri değil, şehre bağlı kırsal yerleşme alanlarının da içinde yer aldığı, idari birimin sınırlarını kapsayan tüm alanların yönetimini kapsamaktadır. Şehirler; kırsaldaki köy, mahalle, mezra, yayla, kom, ağıl gibi bütün alanların yönetimi, sorumluluğu ve hizmet alanını üstlenmektedir. Şehirlerin yönetim fonksiyonları güvenlik ve yargı fonksiyonları ve diğer fonksiyonların gelişmesine de olanak sağlamaktadır (Şahinalp, 2005, s. 264).

Viranşehir 1535 yılında Diyarbakır'a bağlı bir sancaktı. 1880-1923 arasında Hamidiye Alayları komutasında güvenliği sağlanmaktaydı. Şehir 1924 yılında Urfa iline bağlı bir ilçe konumuna gelmiştir (Diyarbakır Salnamesi, 1999; Benek, 2005, s. 124).

Viranşehir ilçe merkezi, 1843 km²'lik bir alana sahip olan ilçe 114 köy ve 241 mezranın yönetim alanıdır. Yönetim işlerinin tamamına yakını kentte yürütüldüğü için ilçe sınırları içinde yaşayan insanların resmi kurum ve kuruluşlara yakın olma isteği kent nüfusunun fazla olmasına ve kentte de yönetim alanlarına yakın yerleşilmesine neden olmuştur.

Viranşehir ilçe merkezinde kentteki idari alanların birbirlerine yakın oldukları görülmektedir. Hükümet Konağı olarak bilinen kaymakamlık binası, Milli Eğitim Müdürlüğü binası, Adliye Sarayı binası yan yana ve aynı alan içerisinde dirler. Yenişehir Mahallesi'nde bulunan bu binaların hizmet süreleri yakın (2016) bir tarihe dayanmaktadır. Hükümet konağı daha önce şehrin meydanına yakın ve Ceylanpınar Caddesi üzerinde eski belediye binasının karşısında bulunmaktaydı. Eski hükümet konağı olarak bilinen binada kaymakamlık birimleri, nüfus müdürlüğü, tapu kadastro, Mal Müdürlüğü, daha sonra ayrı bir binaya taşınan sosyal hizmetler kurumu, sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfı gibi kurumların tamamı bu binada hizmet vermekteydi.

etmektedir. 2016 yılında Kaymakamlık ve bağılı birimler Yenişehir Mahallesi'nde E-90 Kara Yolu'nun hemen güneyinde yapılan yeni binada hizmet vermeye başlamıştır (Şekil 13). Bu binada Sosyal Hizmetler Kurumu, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, Nüfus ve Vatandaşlık Müdürlüğü, Vergi Dairesi, Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, Mal Müdürlüğü, Askerlik Şubesi, Kaymakamlık Birimleri hizmet vermektedir (Şekil 14). Kaymakamlık binasının hemen yanında ayrı bir binada Adliye binası hizmet vermektedir. Adliye binasının doğusunda İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü binası bulunmaktadır.

Şekil 14: Viranşehir Kaymakamlık Binasından Bir Görünüm.



Yönetmel fonksiyonlar birçok fonksiyonu da kendine çekmektedirler. Üniversiteler, dini kurumlar, ticari kuruluşlar gibi (Şahinalp, 2005, s. 264). Bu bağlamda daha önce Kışla Camisi'nin bahçesinde bulunan Müftülük şehrin yönetim birimleri alanına yakındır. Müftülük bu kurumlara (Adliye, Kaymakamlık, İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü) yakın olan ve sadece arada bir caddenin bulunduğu Tepret Camisi'nin bahçesine taşınmış ve hizmet vermektedir.

E-90 Kara Yolu'nun güneyinde ve cadde üstünde TEDAŞ binası ve hemen doğusunda Ziraat Odası binası hizmet vermektedir (Şekil 15).

Şekil 15: Viranşehir Ziraat Odasından Bir Görünüm.



E-90 Kara Yolu'nun kuzeyinde ve cadde üstünde ise İlçe Tarım Müdürlüğü ile Öğretmen Evi yan yana bulunmaktadır. E-90 Kara Yolu üzerinde dört yol kavşağı olarak bilinen kavşaktan Mardin Yolu ve bu yolun devamındaki Mardin Yolu kavşağının daha batısında ve yolun hemen güneyinde Halk Eğitim Merkezi ile Gençlik Hizmetleri ve İlçe Spor Müdürlüğü bulunmaktadır. Belirtilen kurumların hemen batısında Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) bulunmaktadır.

Resmi yönetim kurumlarının E-90 Kara Yolu çevresinde yoğunlaşması ulaşılabilirlik açısından önemli bir durumdur. Gerek köy yolu ulaşımı gerekse de il merkezlerine bağlantısı olan karayolu üzerinde olması (Şanlıurfa-Mardin illeri) yönetim kurumlarının hizmet yeri seçiminde önemli bir etkidir (Şekil 16).

Şekil 16: Viranşehir E-90 Kara yolundan Bir Görünüm.



Şehrin eski kaymakamlık binasının karşısında bulunan PTT caddesinde PTT hizmet vermektedir. Aynı cadde üstünde sanayi ve ticaret odası hizmet vermektedir. Bu cadde (PTT Caddesi) üzerinde esnaf ve kefalet kooperatifi hizmet vermektedir. Aynı cadde üstünde belediye eski binası bulunmaktadır.

Yeni belediye binası Hürriyet Mahallesi sınırları içerisinde askeri alanın hemen kuzeyinde yer almaktadır (Şekil 17). Belediye binasının tam karşısında belediyeye bağlı itfaiye müdürlüğü bulunmaktadır. Bu merkezlerin güneyinde ve E-90 Kara Yolu'nun hemen kuzeyinde ŞUSKİ hizmet alanı mevcuttur (Şekil 13).

Şekil 17: Viranşehir Belediye Hizmet Binasından Bir Görünüm.



Şehirlerin yönetim fonksiyonlarından biri de şehirlerin güvenliğini sağlayan birimlerdir. (Şahinalp, 2005, s. 268) Viranşehir’de güvenliğini iki birim yürütmektedir. İlçe emniyet müdürlüğü ve bağlı birimler ile askeri birimlerdir. Şehirde iki askeri alan bulunmaktadır. Şehirdeki askeri alan şehrin yerleşim alanının 118759,92 m² ile şehrin %021’lik (Viranşehir belediye imar plan raporu: 38). Bir alanını kaplamaktadır. E-90 Kara Yolu’nun kuzeyinde yer alan Tabur Komutanlığı yine bu yolun kuzeyinde bulunan Jandarma Komutanlığından daha geniş bir alanı kaplamaktadır.

İlçe emniyet teşkilatı 1938 yılında emniyet komiserliği olarak kurulmuş ve hizmet vermeye başlamıştır. İlçe Emniyet Komiserliği 1989 yılında bakanlar kurulu kararıyla emniyet müdürlüğüne dönüşmüştür (Viranşehir Kaymakamlığı Brifingi, 2017). Yenişehir Mahallesi’nde bulunan, 2018 yılında tamamlanan İlçe Emniyet Müdürlüğü ve Lojmanları Viranşehir-Şanlıurfa yolunun şehrin doğu çıkışında bulunmaktadır (Şekil 13).

3.1.3. Eğitim Fonksiyonu ve Alanları

Bir ülkenin, toplumun, kentin veya grubun gelişebilmesi ihtiyaçlarını karşılayabilmesi kendisinden sonra gelecek nesillere kalıcı eserler bırakması ancak eğitimle mümkün olur. Günümüzde artık hemen herkes tarafından bilinmektedir ki eğitim bakımından gelişmiş toplumlar gelişme parametrelerinde diğer toplumlara geride bırakmışlardır.

Şehirlerin en önemli özelliklerinden biri de eğitim fonksiyonlarıdır. Üniversiteler, yüksekokullar çeşitli meslek okulları şehirlerde bulunmaktadır. (Güney,1995, s. 84). Şehirlerin eğitim fonksiyonları kırsal kesimi de etkilemektedir (Şahinalp, 2005, s. 276). Eğitim fonksiyonu şehirlerin en önemli çekici faktörlerindedir. Bu nedenle daima göçe maruz kalan kentlerin derslik ve öğretmen ihtiyaçları da artmaktadır.

Viranşehir ilçe merkezi her ne kadar dışarıya göç veren bir ilçe ise de aynı zamanda çevresindeki kırsal kesimden ve çevre ilçelerden göç alan bir şehirdir. Bu bağlamda Viranşehir ilçe merkezinde derslik ve öğretmen ihtiyacının nüfusa paralel bir şekilde arttığı görülmektedir. Viranşehir’de 65 resmi okul 36 da resmi-özel kurum mevcuttur (Tablo 11-12).

Tablo 11: Viranşehir İlçe Merkezinde Resmi Okul Sayıları.

Kurum Türü	Kurum Sayısı	Şube Sayısı	Derslik Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
Anaokul	10	59	38	1272	59
İlkokul	16	436	404	13334	447
Ortaokul	10	288	265	10595	376
Genel Lise	8	182	214	5591	284

Kaynak: Şanlıurfa Milli Eğitim Müdürlüğü İstatistik Birimi, 2018.

İlçede; 4 imam hatip lisesi, 7 imam hatip ortaokulu hizmet vermektedir. Ayrıca ilçede; 1 Öğretmen Evi, 1 Akşam Sanat Okulu, 1 Halk Eğitim Merkezi, 1 Rehberlik ve Araştırma Merkezi ve İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü mevcuttur.

Tablo 12: Viranşehir İlçe Merkezinde Özel Eğitim Kurumları.

Kurum Türü	Kurum Sayısı	Şube Sayısı	Derslik Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı	Toplam Öğretmen Sayısı
Özel İlkokul	1	5	10	52	6
Özel Ortaokul	1	9	12	106	13
Özel Genel Lise	3	40	48	691	60
Özel Mesleki Lise	1	0	16	86	8

Kaynak: Şanlıurfa Milli Eğitim Müdürlüğü İstatistik Birimi, 2018.

Tablo 13: Kız-Erkek Öğrenci Sayıları Toplamı.

Kademe	Erkek Öğrenci	Kız Öğrenci	Toplam Öğrenci
İlkokul	6794	6713	13507
Ortaokul	6758	6192	12950
Lise	6058	4914	10972

Kaynak: Şanlıurfa Milli Eğitim Müdürlüğü İstatistik Birimi, 2018.

Viranşehir’de her kademede erkek öğrenci sayılarının kız öğrenci sayılarından daha fazla olduğu görülmektedir (Tablo 13). İlkokul ve ortaokul kademelerinde bu sayılar birbirine yakın iken lisede bu fark artmaktadır.

Tablo 14: Kız-Erkek Öğrenci Oranları (%).

Kademe	Türkiye		Bölge		Şanlıurfa		Viranşehir İlçesi		Viranşehir İlçe Merkezi	
	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek
İlkokul	48,8	51,2	49	51	49,1	50,9	49,57	50,43	49,7	50,3
Ortaokul	49,1	50,9	49,1	50,9	48,8	52,2	48,87	51,13	47,81	52,19
Lise	47,3	52,7	44,7	55,3	43,8	56,2	43,4	56,6	44,78	55,22

Kaynak: Şanlıurfa Milli Eğitim Müdürlüğü İstatistik Birimi, 2018.

İlk ve ortaokuldaki kademede Viranşehir ilçe merkezinde kız erkek oranları birbirine yakındır. Bu oranlar, lise kademesinde kız öğrenci aleyhine gelişmektedir (Tablo 14). Lise çağına gelen kız çocukların daha az okutulmasında sosyal ve ekonomik nedenlerin olduğu tespit edilmiştir. Ekonomik koşulların her çocuğu okutmaya imkan vermemesi, ailede okutulacak öğrenci tercihinin erkek öğrenci lehine yapılması, kız çocuklarının erken yaşta evlendirme ve araştırma sahasındaki nüfusun yeteri kadar bilinçli bir seviyeye ulaşmamış olması neden olarak gösterilebilir. Ayrıca liselerin şehirde olması kırsal mahallelerde ikamet

eden ailelerin kız çocuklarını şehirde kalacak yer temin etme sorununu aşamamış olmaları, kız öğrencilerin lise eğitimine daha az katılımına neden olmuştur (Viranşehir Kaymakamlığı, brifing, 2017, s. 21).

Tablo 15: Viranşehir İlçesinin Kız Erkek Öğrenci Oranlarının Bazı İlçelerle Kıyaslanması

İlçeler	İLKOKUL		ORTAOKUL		LİSE	
	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız
Harran	51	49	57,6	42,4	62,3	37,7
Siverek	51,5	48,5	51,4	48,6	50,1	49,9
Eyyübiye	57,8	42,2	51,7	48,3	57,8	46,1
Karaköprü	52	48	54,5	45,5	44,3	55,7
Viranşehir	50,3	49,7	52,2	47,8	55,3	44,7

Kaynak: Şanlıurfa Milli Eğitim Müdürlüğü İstatistik Birimi, 2018.

Viranşehir ilçe merkezi eğitim durumu ile Şanlıurfa merkez ilçelerin eğitim durumunu karşılaştırdığında Viranşehir ilçe merkezindeki kız-erkek oranı Eyyübiye ve Haliliye ilçe merkezleriyle benzer olduğu görülmektedir. Ancak merkez ilçe olan Karaköprü ilçe merkezinde kız öğrenci oranlarının daha fazla olduğu görülmektedir (Tablo 15).

Viranşehir ilçe merkezinde ilköğretim ve ortaokulların daha önce var olan ilköğretim okullarının bir kısmı ilköğretim olarak devam etmekte iken, bir kısmı ise ortaokula dönüşmüştür. Bu okulların genelde şehrin içinde kaldığı görülmektedir (Şekil 18).

Tablo 16: Viranşehir İlçesinin Yerleşim Yerlerine Göre Okul Sayıları

	İlkokul Sayısı	Ortaokul Sayısı	Lise Sayısı
Viranşehir İlçe Merkezi	17	16	17
Köy / Belde	138	55	1

Kaynak: Şanlıurfa Milli Eğitim Müdürlüğü İstatistik Birimi, 2018.

Viranşehir genelinde resmi ve özel okul sayılarına bakıldığında 155 adet ilköğretim, 71 adet ortaokul, 18 adet de lise bulunmaktadır (Tablo 16). İlkokul ve ortaokul sayılarının kırsal mahallelerde daha fazla olduğu görülmektedir. Bunun nedeni her mahallede bir ilköğretim okulunun bulunmasıdır. Ayrıca merkezi ve nüfus olarak büyük olan mahallelerde ortaokulların yapılması ve bu mahallelerdeki

ortaokullara diğer kırsal mahallelerden taşıma sistemiyle öğrencilerin taşınmasıdır.

Her ne kadar kırsal mahallelerdeki ilkokul sayısı Viranşehir ilçe merkezindeki ilkokul sayısından daha fazla olsa da şehirdeki derslik ve öğrenci sayısı kırsal mahallelerdekinden fazladır. Viranşehir’de toplam ilkokul öğrenci sayısı 13,334 iken kırsal mahallelerdeki toplam ilkokul öğrenci sayısı 12,216’dır. Bu durum ortaokullar için de geçerlidir. Kırsal mahallerde ortaokul sayısı 55, Viranşehir’de 16’dır. Fakat Viranşehir’de 12,896 öğrenci mevcut iken kırsal mahallelerde 11,739 öğrenci eğitim görmektedir. Bu durum şehir nüfusunun fazla olmasına paralel olarak inşa edilen binalarda derslik sayısının fazla olmasını zorunlu kılmıştır. Özetle kırsal mahallelerde okul sayısı fazla iken Viranşehir ilçe merkezinde derslik ve öğrenci sayısı daha fazladır.

İlçede ilk, orta ve lise grubunda toplam 33.701 öğrenci eğitim görmektedir. Bu kurumlarda 1362 öğretmen görev yapmaktadır. Bu kurumlarda yaklaşık olarak öğretmen başına 25 öğrenci düşmektedir. İlkokullarda öğretmen başına 30 öğrenci düşmektedir. Ortaokulda 24 öğrenciye tekabül etmekte lise grubunda ise 19 öğrenciye tekabül etmektedir. Bu veriler incelendiğinde ilkokul öğretmenlerine düşen öğrenci sayılarının daha yüksek olduğu görülmektedir. İlkokulların sınıf sayısını 30 öğrenciyle dengelendiğini görmekteyiz. Ancak bu oran Viranşehir ilçe merkezinin genelini ifade etmektedir. Mahalle bazında durum tam dengeli değildir.

Kenar mahalle okullarındaki ilkokullarda öğretmen başına düşen öğrenci sayılarının daha fazla olduğu görülmektedir. Örneğin; Belediye İlkokulu’nda öğretmen başına 43 öğrenci düşmekte, Hürriyet İlkokulunda öğretmen başına 40 öğrenci düşmekte, Girne İlkokulunda öğretmen başına 39 öğrenci düşerken buna karşılık sosyo-ekonomik durumu daha iyi olan mahallelerdeki okullarda öğretmen başına daha az öğrenci düştüğü görülmektedir. Yenişehir Mahallesi’nde bulunan Mustafa Kemal İlkokulunda öğretmen başına 21 öğrenci düşmekte, İMKB İlkokulunda öğretmen başına 23 öğrenci düşmektedir (Tablo 17).

Tablo 17: Viranşehir İlçe Merkezindeki İlkokullar

Kurum	Şube Sayısı	Anasınıfı Derslik Sayısı	Derslik Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
Cumhuriyet İlkokulu	0	0	0	0	5
Viranşehir İMKB İlkokulu	30	2	23	797	34
Yavuz Sultan Selim İlkokulu	18	0	24	636	23
Tevfik Fikret Kurtcan İlkokulu	25	1	23	610	27
Mustafa Kemal İlkokulu	34	2	30	883	41
Sakarya İlkokulu	56	4	50	1729	57
Selahattin Eyyubi İlkokulu	25	0	24	810	27
Mehmet Akif Ersoy İlkokulu	41	1	32	1322	38
Belediye İlkokulu	22	2	20	867	20
Dumlupınar İlkokulu	39	3	29	1521	47
Fethullah Bayram İlkokulu	31	1	26	686	31
Girne İlkokulu	38	2	26	1421	36
15 Temmuz Şehitleri İlkokulu	21	0	24	529	19
Şehit Casım Yılmaz İlkokulu	11	1	32	147	0
Süleyman-Emine Nebati İlkokulu	19	2	21	450	19
Hürriyet İlkokulu	26	2	20	926	23

Kaynak: Şanlıurfa İl Milli Eğitim Müdürlüğü İstatistik Birimi, 2018.

2000’li yıllara kadar Viranşehir’de lise ve dengi okul sayısı çok azdı ve bu okullara talep de fazla değildi. Viranşehir’in en önemli lisesi 1964 yılında kurulan Viranşehir Lisesiydi. 1992 yılında Endüstri Meslek Lisesi, 1994 Ticaret Lisesi, 1994 İmam Hatip Lisesi, 1996 Anadolu Lisesi kuruldu. 12 yıllık zorunlu eğitim ile okullara talebin artması bu talebin liselere de sirayet etmesiyle ilçede lise talebi artmıştır. Bu ihtiyaç ilçede birçok lise binasının yapılmasını ve yeni lise açılmasını zorunlu kılmıştır.

Şehrin gelişme yönüne paralel olarak ve arsa uygunluğu göz önüne alınarak Yenişehir Mahallesi ve Ceylanpınar Yolu civarında beş lise açılmıştır. 2015 yılında Fen Lisesi ve Sosyal bilimler Lisesi 2013 yılında ise Tarım Lisesi ve Yunus Emre Anadolu Lisesi kurulmuştur. Viranşehir’in kuzeyinde Diyarbakır

Yolu'nun hemen batısında Gazi Lisesi (2003) yolun doğusunda ise Karacadağ Lisesi (2014), hizmet vermeye başlamıştır (Şekil 18).

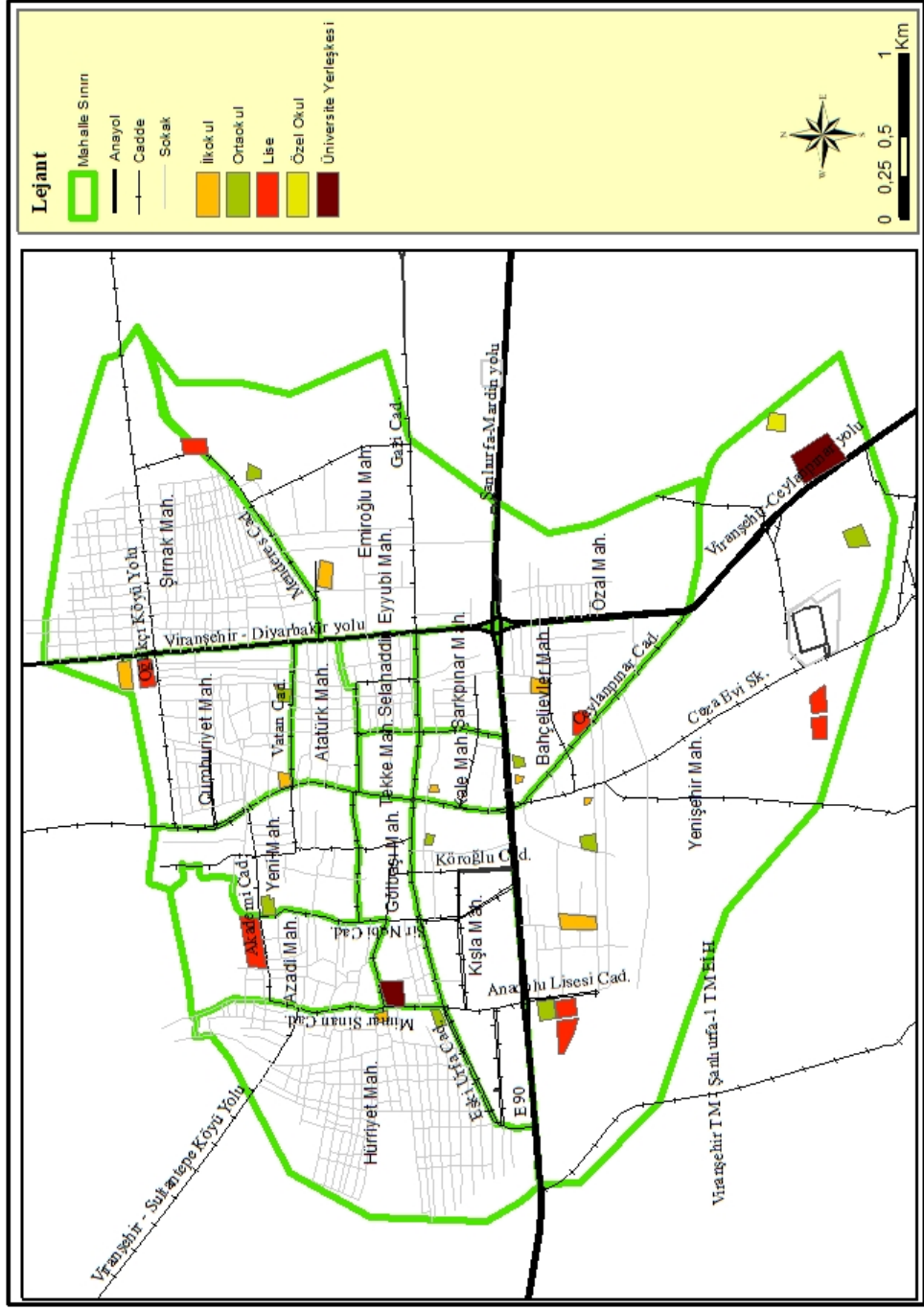
Tablo 18: Viranşehir İlçe Merkezinde Pansiyon Durumu.

Okul Türü	Kız Pansiyon	Kapasite	Erkek Pansiyon	Kapasite	İkili Kullanım (Kız-Erkek)	Kapasite	Toplam	Kapasite
	Adet		Adet		Adet		Adet	
Anadolu-Sosyal Bilimler-Diğer	1	200	1	200			2	400
Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	2	400	1	200			3	600
Anadolu İmam Hatip Lisesi.	1	240	1	220			2	460
Fen Lisesi					1	200	1	200
İmam-Hatip Ortaokulu			1	260			1	260

Kaynak: Şanlıurfa Milli Eğitim Müdürlüğü İstatistik Birimi, 2018.

Viranşehir'de lise grubunda sadece 4 lisenin pansiyonu bulunmaktadır. Bu pansiyonlardan, ikili kullanımın (kız- erkek) sadece fen lisesi pansiyonunda olduğu görülmektedir (Tablo 18). Ortaokul seviyesinde sadece 1 pansiyon mevcuttur ve bu sadece erkek pansiyonu olarak kullanılmaktadır. Viranşehir'de kırsal mahallelerdeki ailelerin lise kademesinde kız çocuklarının kalabilecekleri pansiyon yetersizliği ve diğer sosyal nedenlerden dolayı kız çocuklarının lisede eğitime devam etme oranları düşmektedir. Ayrıca bazı aileler çocuklarının pansiyonda kalmalarını tercih etmemektedirler (Viranşehir Kaymakamlığı brifing, 2018, s. 25).

Şekil 18: Viranşehir İlçe Merkezinin Eğitim Alanları



Tablo 19: Viranşehir İlçe Merkezinde Yer alan Liseler

Kurum	Şube Sayısı	Derslik Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
Viranşehir Sosyal Bilimler Lisesi	0	0	0	6
Viranşehir Anadolu Lisesi	24	25	818	41
Viranşehir Gazi Anadolu Lisesi	25	28	750	42
Viranşehir Karacadağ Anadolu Lisesi	23	31	685	29
Viranşehir Yunus Emre Anadolu Lisesi	29	32	937	43
Viranşehir Kız Anadolu Lisesi	30	34	954	51
Fatih Sultan Mehmet Anadolu Lisesi	35	40	1031	57
Viranşehir Fen Lisesi	16	24	416	15

Kaynak: Şanlıurfa Milli Eğitim Müdürlüğü İstatistik Birimi, 2018.

Lise düzeyinde öğretmen başına düşen öğrenci sayılarında sosyo-ekonomik durumun ortadan kalktığını bunun da okulların puan durumuna göre tercih ve talep ile ilgili olduğu tespit edilmiştir. Örneğin Fen Lisesi ve Viranşehir Anadolu Lisesi Yenişehir Mahallesi'nde olmasına rağmen Fen Lisesi'nde öğretmen başına 27 öğrenci düşmektedir. Yine, Viranşehir Anadolu Lisesi'nde öğretmen başına 19 öğrenci düşmektedir. Karacadağ Lisesi şehrin kuzeydoğusunda ve sosyo-ekonomik durumu nispeten daha iyi olmayan bir muhitte olmasına rağmen öğretmen başına 23 öğrenci düşmektedir. Bu da lise gruplarında öğrenci ve veli tercihlerinin okullardaki öğrenci sayılarını ve kontenjanlarını etkilediğini göstermektedir (Tablo 21).

Viranşehir ilçe merkezinin ilkökul kademesinde derslik başına düşen öğrenci ortalaması 26 öğrenci, ortaokul kademesinde 29 öğrenci, lise kademesinde 27 öğrencidir. Sosyo-ekonomik yapısı benzer olan Siverek ilçe merkezinde ilkökul kademesinde derslik başına 29 öğrenci, ortaokul kademesinde 35 öğrenci, lise kademesinde 21 öğrenci ortalamasına sahiptir (Şekil 19). Şanlıurfa şehrine bakıldığında derslik başına düşen öğrenci sayısı ilkokullarda 39, ortaokullarda 40, liselerde 21'dir (Tablo 20).

Tablo 20: Viranşehir ilçesi ile Şanlıurfa ili ve Siverek İlçesi Toplam Öğrenci Ve Derslik Sayıları

Merkezler	İlkokul		Ortaokul		Lise	
	Öğrenci Sayısı	Derslik Sayısı	Öğrenci Sayısı	Derslik Sayısı	Öğrenci Sayısı	Derslik Sayısı
Şanlıurfa şehri	85992	2157	66618	1909	5603	2576
Siverek	15044	511	15017	427	15097	716
Viranşehir	11229	425	11229	380	14184	515

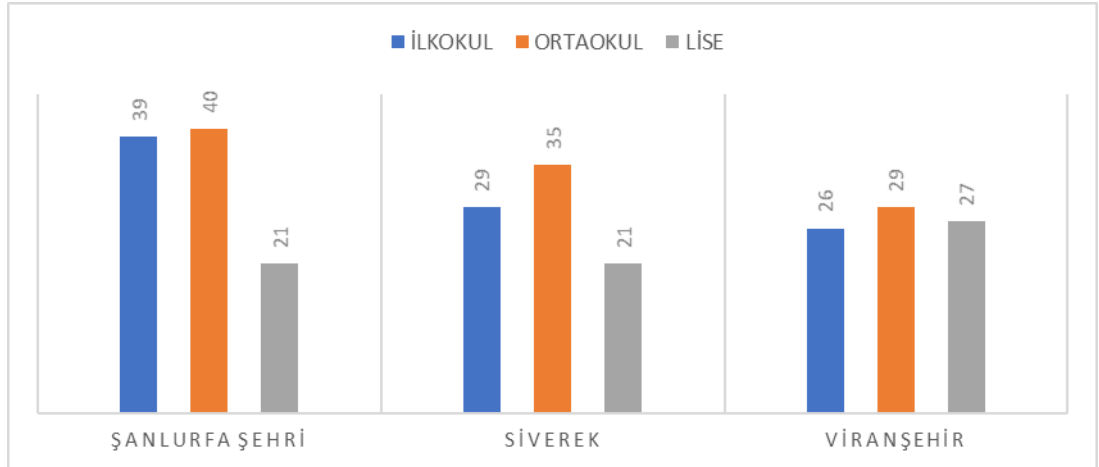
Kaynak: Şanlıurfa Milli Eğitim Müdürlüğü İstatistik Birimi, 2018.

Tablo 21: Viranşehir İlçe Merkezi, Şanlıurfa Şehri ve Siverek Şehirlerinde Derslik Başına Düşen Ortalama Öğrenci Sayısı

İlçeler	İlkokul	Ortaokul	Lise
Şanlıurfa şehri	39	40	21
Siverek	29	35	21
Viranşehir	26	29	27

Kaynak: Şanlıurfa Milli Eğitim Müdürlüğü İstatistik Birimi, 2018.

Şekil 19: Şanlıurfa Şehri, Viranşehir ve Siverek İlçelerinde Derslik Başına Düşen Öğrenci Durumları.



Kaynak: Şanlıurfa Milli Eğitim Müdürlüğü İstatistik Birimi, 2018.

Viranşehir ilçe merkezi, ilkokul kademesi ve ortaokul kademesinde Siverek ilçe merkezi ve Şanlıurfa Şehrinden derslik başına düşen öğrenci sayılarında daha iyi bir durumdadır. Fakat lise kademesinde derslik başına düşen öğrenci sayısı bu merkezlerden daha yüksektir.

Kırsal mahallelerde liselerin olmaması, lise çağına gelmiş öğrencilerin ilçe merkezindeki liselere yönelmelerine neden olmuştur. Bu da ilçe merkezindeki liselerde derslik başına düşen öğrenci sayısını arttırmıştır.

Şanlıurfa'da kırsal mahalleler ve mezralarda hemen her mezra ve mahallede ilkokul kademesinde okulun varlığı buna karşılık her mahalle ve mezrada ortaokul kademesinde okulun bulunmayışı kırsal mahallelerde ilkokul kademesi biten birçok öğrencinin şehirdeki ortaokullara taşınması söz konusudur. Viranşehir ilçe merkezinde de bazı kız çocuklarının ortaokul kademesini bitirdikten sonra lise kademesine devam etmediği görülmektedir (Tablo 20).

Şanlıurfa genelinde eğitimin önemli sorunlarından biri de mevsimlik işçi sorunudur. İç göçler içerisinde mevsimlik iş gücü göçlerinin ayrı bir yeri vardır. Türkiye'de kır veya şehirlerde değişik iş kollarında veya belli dönemlerde ek iş gücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Turizm, inşaat, yükleme-boşaltma, orman işçiliği, seyyar satıcılık, ticari tarımsal faaliyetlerin çeşitli aşamalarında (kazma, sulama, toplama, nakletme) bu ihtiyaç kendini göstermekte ve bir kısım nüfus genelde yaz mevsiminde esas oturdukları yerler dışında bulunmaya teşvik etmektedir (Benek, 2009, s. 96). Bu göç tipi ağırlıklı olarak niteliksiz tarım işçileri oluşturmaktadır. Bu aileler genelde yılın 6 ayı bazen 8 ayı bulan bir süre içerisinde esas oturdukları yerleri terk etmek durumundadır. Genelde ailece çalışmaya gittikleri için okula devam eden çocuklarını da beraberinde götürmektedirler. Bu çocuklardan ortaokul ve lise seviyesindeki öğrenciler de tarlada aileleriyle birlikte çalışmakta ve ailelerine katkı sunmaktadır.

Şanlıurfa ili bu mevsimlik tarım işçileri nüfusunun fazla olduğu bir ildir. 2018 yılı İl Milli Eğitim Müdürlüğü istatistik biriminin rakamlarına göre Şanlıurfa genelinde bu göçe katılan öğrenci sayısı 19,900 öğrencidir. Şanlıurfa'nın 11 ilçesinde en fazla mevsimlik tarım işçisinin bulunduğu ilçe 6374 öğrenci ile Viranşehir'dir (Tablo 22).

Tablo 22: Şanlıurfa'daki Tüm İlçelerde Mevsimlik İşçi Durumu

İlçe	İşçi Sayısı	Oran (%)
Viranşehir	6374	32
Eyyubiye	5454	27
Siverek	2449	12
Akçakale	1379	6
Haliliye	1218	6
Hilvan	844	4
Harran	743	3
Suruç	651	3
Ceylanpınar	374	2
Birecik	255	1
Halfeti	87	0,4
Karaköprü	46	0,2
Bozova	26	0,1
Toplam	19900	100

Kaynak: Şanlıurfa Milli Eğitim Müdürlüğü İstatistik Birimi, 2018.

Viranşehir'de öğrenci olup da mevsimlik işçi olarak çalışan 6374 kişi bulunmaktadır. Viranşehir'den sonra Eyyubiye'ye ilçesi 5454 öğrenci ile bu göçe katılımın en fazla olduğu ilçedir. Halfeti, Karaköprü, Bozova ilçelerinde tarım işçisi öğrenci yok denecek kadar azdır. Şanlıurfa genelinde Viranşehir 11 ilçe içinde göçe katılan öğrenciler'in %32'lik oranına sahiptir.

Tablo 23: Viranşehir İlçesinden Mevsimlik İşçilerin En Çok Gittikleri İller ve Yapılan İş Durumu

İller	Gitme Nedeni
Ordu	Fındık, Patates, Fasulye
Konya	Şekerpancarı, Ayçiçeği, Patates, Soğan, Nohut, Fasulye, Mercimek
Ankara	Mercimek, Şekerpancarı, Soğan, Patates, Kavun, Elma
Malatya	Kaysı, Şekerpancarı, Domates

Kaynak: Viranşehir Kaymakamlığı, 2017.

Ekonomik seviyesi düşük olan ailelerin fındık toplamak için en çok Ordu iline, şeker pancarı toplamak için başta Konya ve Ankara illeri olmak İç Anadolu Bölgesi'ne, ayçiçeği, patates, soğan, nohut, fasulye, mercimek gibi tarımsal

işlerde çalışmak için göç etmektedirler. Malatya iline ise başta kayısı toplayıcılığı olmak üzere şeker pancarı ve domates toplayıcılığı gibi işlerde çalışmaya gitmektedirler (Tablo 23). İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nün 2017 verilerine göre Viranşehir'e gelen tarımsal mevsimlik işçi öğrenci sayısı ise 77'dir.

Viranşehir ilçesinin genelinde ana sınıfı öğrencileri hariç toplam 61242 öğrenci mevcuttur (İlkokul, ortaokul, lise). Göçe katılan mevsimlik işçi öğrencilerin toplam öğrenci sayısına oranı %10,4'dir. Bu oran ve sayılar Viranşehir'de eğitime devam eden öğrencilerin derslerden geri kalması, devamsızlık, okullara adapte olamama gibi sorunlara neden olmaktadır.

Son yıllarda Türkiye'ye sığınmacıların gelmesiyle Şanlıurfa başta olmak üzere Güneydoğu Anadolu'dan başlayarak ülke geneline yayılan sığınmacı eğitim sorunu ortaya çıkmıştır. Viranşehir ilçesinde de Suriyeli sığınmacılara eğitim vermeye çalışılmaktadır. Şanlıurfa genelinde 110 okul sığınmacılara eğitim vermektedir. Şanlıurfa'da toplam 47,958 göçmen öğrenci eğitim görmektedir. Bu öğrencilerin 2585'i Viranşehir ilçesinde bulunmaktadır. Şanlıurfa genelinde sığınmacı öğrencilerin %5,4'ü Viranşehir ilçesinde eğitim görmektedir. Kamplarda geçici eğitim merkezlerinde Şanlıurfa genelinde 28954 öğrenci eğitim görmektedir. Kamp dışı eğitim merkezlerinde Şanlıurfa genelinde 18037 sığınmacı öğrenci eğitim görmektedir. Şanlıurfa'da e-okul sistemine kayıtlı 13.874 öğrencinin 2585'i Viranşehir'de kayıtlıdır (Şanlıurfa Milli Eğitim Müdürlüğü istatistikleri, 2018).

Şanlıurfa genelinde sığınmacılara eğiticilik yapan öğretmen sayısı 3610'dur. Viranşehir ilçesinde 54 öğretmen sığınmacılara eğitim vermektedir. Şanlıurfa genelinde sığınmacılara Türkçe dersinde eğitim veren 790 öğretmenden 15 öğretmen Viranşehir ilçesinde görev yapmaktadır. Şanlıurfa genelinde göçmen öğrencilere 70 rehber öğretmen hizmet verirken, Viranşehir'de ayrıca 1 rehber öğretmen de görev almaktadır. İl toplamında gönüllü Suriyeli eğitici sayısı 2750 iken Viranşehir'de 38 eğitici hizmet vermektedir. Şanlıurfa genelinde sığınmacı öğrencilere eğitim veren öğretmen başına 13,3 sığınmacı öğrenci düşerken, Viranşehir'de bu oran 47,87'dir (Şanlıurfa Milli Eğitim Müdürlüğü, 2018).

3.1.4. Sağlık Fonksiyonu ve Alanları

Bir ülkenin gelişmişliğinin en önemli kanıtlarından biri de sağlık sektöründeki gelişmişlik düzeyidir. Bu iki sektör birbirini destekler ve tamamlar niteliktedir (Benek, 2009, s. 87). Şehirler, sahip olduğu hastaneler, muayenehaneler, tıbbi laboratuvarlar ve benzeri sağlık kuruluşları ile şehir halkına ve yakın çevresine sürekli hizmet sunmaya çalışmaktadır (Şahinalp, 2005, s. 286). Viranşehir hızlı gelişen ve gerek doğumlar gerekse aldığı göçler nedeniyle nüfusu sürekli artan bir şehirdir. Nüfusun artışına bağlı olarak şehirde çeşitli altyapı sorunları da oluşmuştur. Nüfusu sürekli artan Viranşehir'in sağlık kuruluşu ve sağlık personel ihtiyacı da sürekli artmaktadır. Bu ihtiyaçlardan biri de sağlık kuruluşları ve personelidir.

Viranşehir'de 1955 kurulan sağlık merkezi, 1970 yılında ek bir bina yapılarak devlet hastanesine dönüştürülmüştür. 50 yatak kapasiteli bu hastane uzun yıllar Viranşehir halkına hizmet vermiştir (1970-2012 yıllar arası). Artan nüfusa yeteri kadar cevap veremeyen hastane, 2012 yılı itibariyle 200 yataklı devlet hastanesinin açılmasıyla yeni binaya taşınmıştır (Şekil 20). Ceylanpınar yolu üzerinde bulunan bu hastane modern cihazlarla donanımlı hale getirilmiş ve personel sayısı artırılmıştır. 2018 yılı itibariyle 38 uzman doktor, 12 diş hekimi, 28 pratisyen doktor, 140 hemşire, 4 eczacı 1 biyolog,1 çocuk gelişim uzmanı, 2 diyetisyen, 43 ebe, 2 fizyoterapist, 3 psikolog, 2 sosyal çalışmacı, 5 acil tıp teknisyeni, 1 ameliyat teknikeri, 14 anestezi teknikeri, 3 diyaliz teknisyeni, 1 eczacı teknikeri, 1 fizik tedavi teknisyeni, 18 laborant, 3 odyometri teknisyeni, 2 ortopedi teknisyeni, 1 protez teknisyeni, 11 röntgen teknisyeni, 12 tıbbi sekreter, 1 toplum sağlığı personeli ve diğer hizmet grupları ile toplamda 337 personel hastanede hizmet vermektedir (Şanlıurfa İl Sağlık Müdürlüğü, 2018).

Viranşehir ilçe merkezinde 7 sağlık ocağı, 4 acil sağlık hizmetleri istasyonu, 1 verem savaş dispanseri, 1 ana çocuk sağlığı merkezi, 1 aile planlaması merkezi, 2 özel poliklinik hizmet vermektedir. Sağlık ocaklarından 7 No.lu Sağlık Ocağı Suriyeli göçmenlere hizmet vermektedir. Viranşehir'de toplamda 475 sağlık personeli hizmet vermekte olup, şehirde 50 eczane bulunmaktadır.

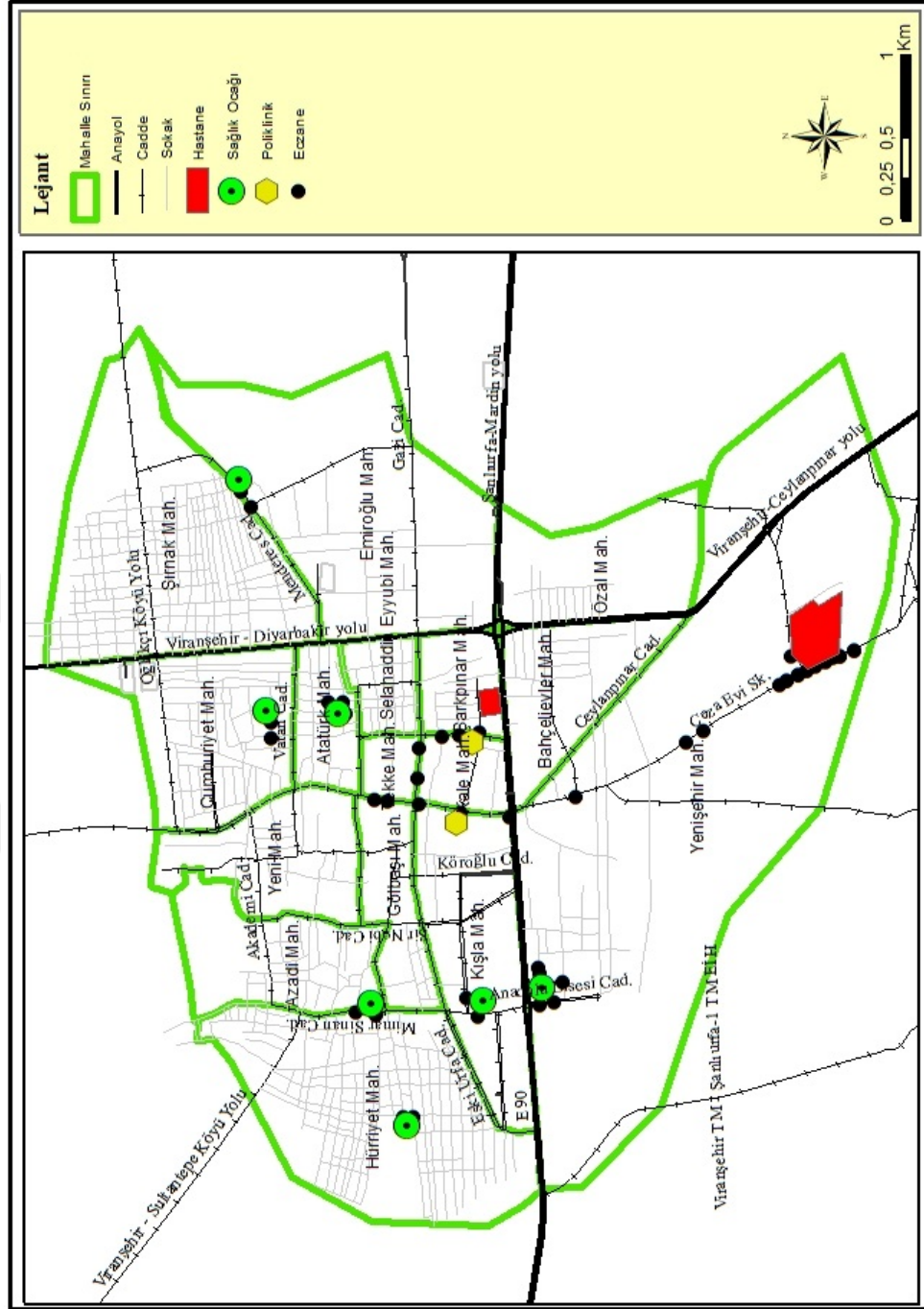
Şekil 20: Viranşehir Devlet Hastanesinden Bir Görünüm.



Viranşehir ilçe merkezinde sağlık kuruluşlarının dağılışına bakıldığında, eski devlet hastanesi Şanlıurfa-Mardin kara yolunun (E-90) hemen kuzeyinde bulunuyorken, 2012 yılında Yenişehir Mahallesi, Ceylanpınar yolunun batısına yapılan yeni binaya taşınmıştır.

İlçede 7 ana sağlık merkezi bulunmaktadır. Bunlardan 1 No.lu Sağlık Merkezi Cumhuriyet Mahallesi'nde Uluğ Bey İlkokulunun yanında bulunmaktadır. Bu sağlık ocağında 9 aile hekimi görev almakta ve 2018 yılı itibariyle 37,389 hastaya hizmet vermiştir. 2 No.lu Sağlık Merkezi Teke Mahallesi'nde meydana yakın bir konumda bulunmaktadır. 6 aile hekimi görev yapmakta ve 24,381 hastaya hizmet vermiştir. 3 No.lu Sağlık Merkezi Yenişehir Mahallesi'nde bulunmakta olup, bu sağlık ocağında 8 aile hekimi görev yapmaktadır ve 2018 yılı itibariyle 35,376 hastaya hizmet vermiştir. 4 No.lu Sağlık Merkezi Azadi Mahallesi'nde ve sağlık dispanserinin hemen yanında bulunmaktadır. 6 aile hekimi ile 25,276 hastaya hizmet vermiştir. 5 No.lu Sağlık Merkezi 5 aile hekimi ile 20,511 hastaya hizmet sunmuştur. 6 No.lu Aile Sağlık Merkezi Hürriyet Mahallesi'nde yer alan sağlık merkezinde 4 hekim görev almakta 14,311 hastaya hizmet sunmuştur. (Viranşehir Kaymakamlığı, Brifing, 2018, s. 30).

Şekil 21: Viranşehir İlçe Merkezinin Sağlık Kuruluşları Dağılışı



Viranşehir’de devletin resmi sağlık kurumlarının yanında özel iki poliklinik de bulunmaktadır. Sakarya Caddesi’nde Sakarya İlkokulunun hemen karşısında Viranşehir Tıp Merkezi hizmet vermekte, bu tıp merkezinde 1 kadın doğum uzmanı, 1 çocuk hastalıkları uzmanı, 1 dahiliye uzmanı ve 2 pratisyen hekim, 2 hemşire 1 radyoloji uzmanı, 16 bilgi işlem personeli çalışmaktadır. Viranşehir’deki diğer tıp merkezi ise VİMET Tıp Merkezidir. Eski PTT Caddesinde bulunan bu tıp merkezinde 2 çocuk hastalıkları uzmanı, 2 kadın doğum uzmanı 1 dahiliye uzmanı, 2 pratisyen hekim, 3 hemşire ve 30 diğer hizmet personeli ile Viranşehir’e hizmet vermektedir (Şekil 21). Viranşehir’deki özel poliklinikler ve sağlık ocaklarının genelde dört işlek caddesi olan Ceylanpınar Caddesi, Eski Derik Caddesi, Karacadağ Caddesi ve Eski Urfa Caddesi çevresinde yoğunlaştığı görülmektedir. Ayrıca nüfusu kalabalık olan Şırnak, Hürriyet ve Yenişehir Mahallelerinde yoğunlaşmaktadır. Viranşehir Devlet Hastanesi İse Ceylanpınar yolunun batısında kurulduğu görülmektedir.

Viranşehir’de sağlık alanının önemli bir bileşeni de eczanelerdir. Şehirde 2018 yılı itibariyle 50 eczane bulunmaktadır. Bu eczaneler şehrin çeşitli mahallelerine dağılmıştır. Genel itibariyle yukarıda bahsedilen hastane, aile sağlık merkezleri ve tıp merkezleri çevresinde yoğunlaşmışlardır. Viranşehir Devlet Hastanesinin karşısında ve çevresinde 15 eczane bulunmaktadır. Eczaneler en çok bu alanda yoğunlaşmıştır. Bu alanda devlet hastanesine başvuran hasta sayısının fazla olması eczanelere olan talebi artırmıştır.

Geriye kalan diğer eczanelerin dağılışına bakıldığında genelde aile sağlık merkezleri ve tıp merkezleri civarında yoğunlaştıkları görülmektedir. Yenişehir Mahallesi’nde 4 eczane bulunmaktadır. Bunda 3 No.lu Aile Sağlık Merkezinin burada olması önemli bir etkidir. Azadi Mahallesi’nde 4 eczane bulunmaktadır. 4 No.lu Sağlık Merkezi civarında yoğunlaşmıştır. Ceylanpınar Caddesi’nde 5 eczane bulunmaktadır. 2 No.lu Sağlık Merkezinin varlığı, iki özel tıp merkezine ve ticari alanlara yakınlık gibi nedenler, eczanelerin bu alanda yoğunlaşmalarına neden olmuştur. Sakarya Caddesi’nde 4 eczane bulunmaktadır. Bu eczaneler yine 2 No.lu Sağlık Merkezi ve 2 özel tıp merkezine yakın bir konumda yer almaktadır. Derik, Ceylanpınar ve Sakarya caddelerinde 6 eczane bulunur. Merkezi iş alanlarına yakınlık, özel tıp merkezlerine yakınlık bu 3

caddede de eczanelerin yoğunlaşmasına neden olmuştur. Eski Urfa Caddesi'nde 2, Karacadağ Caddesi'nde 5, Hayvan Pazarı Caddesi'nde 2, Şırnak Mahallesi'nde 2 eczane bulunmaktadır. Bu caddedeki eczanelerin yer seçiminde 2 No.lu Sağlık Merkezi önemli bir rol oynamıştır.

TÜİK verilerine göre Türkiye'de hekim başına hasta müracaat sayısı 4793'tür. Viranşehir ilçe merkezinde ASM'lerde hekim başına müracaat sayısı 4138 hastadır. Bu da Türkiye ortalamasından daha iyi durumda olduğunu göstermektedir. Viranşehir ilçe merkezinde ASM'lere ortalama 4,75 hekim düşmektedir. Şanlıurfa'nın diğer bazı ilçelerindeki ASM başına düşen ortalama hekim sayısına bakıldığında Eyyübiye'de 2.96, Siverek'te 3.7 Ceylanpınar'da 4, Halfeti'de 6, Harran'da 3.33, Karaköprü'de 2,63 hekim düşmektedir. Viranşehir'in, hekim sayısı bakımından diğer ilçelere göre daha iyi durumda olduğu görülmektedir. (Tablo 24 ve Tablo 25).

Tablo 24: Şanlıurfa İlçeleri ASM ve Hekim Sayısı

İlçeler	ASM Sayısı	Doktor Sayısı
Akçakale	3	13
Siverek	10	37
Harran	3	10
Ceylanpınar	4	16
Hilvan	4	9
Bozova	1	4
Halfeti	1	6
Birecik	4	18
Viranşehir	7	38
Karaköprü	11	29
Haliliye	27	72
Eyyübiye	25	74

Kaynak: İl Sağlık Müdürlüğü, 2018.

Tablo 25: Viranşehir ASM. Hekim Sayısı ve Bakılan Hasta Sayısı

ASM	Hekim Sayısı	Bakılan Hasta Sayısı
1 No.lu	9	37,389
2 No.lu	6	24,381
3 No.lu	8	35,376
4 No.lu	6	25,276
5 No.lu	5	20,511
6 No.lu	4	14,311

Kaynak: İl Sağlık Müdürlüğü, 2018.

Tablo 26: Viranşehir İlçe Merkezinde Sağlık Çalışanı Başına Düşen Kişi Sayısı (2018).

Uzman Hekim	45	2131
Pratisyen Hekim	70	2798
Diş Hekimi	16	5994
Hemşire	163	1201
Ebe	85	2304
Eczacı	54	3627

Kaynak: Viranşehir Sağlık Müdürlüğü, 2018.

TÜİK 2017 verilerine göre Türkiye’de 149997 hekim mevcuttur. Yine hekim başına 539 hasta düşmektedir. Hekim başına müracaat sayısı 4793 kişidir. Viranşehir’de hekim başına 1703 hasta düşmektedir. Viranşehir’de hekim başına düşen hasta sayısının Türkiye ortalamasının üç katından fazla olduğu görülmektedir.

Viranşehir Devlet Hastanesi, Viranşehir’in en önemli sağlık kuruluşudur. Her ne kadar aile sağlık merkezleri hizmet verse de hastaların büyük çoğunluğu devlet hastanesini tercih etmektedirler. Sadece Viranşehir ilçesinde ikamet edenler değil, aynı zamanda Ceylanpınar ilçesinden de hastaların önemli bir kısmı Viranşehir Devlet Hastanesini tercih etmektedir (Tablo 27).

Tablo 27: Viranşehir Devlet Hastanesi İstatistikleri (2018).

Acil Servis	303455
Poliklinikler	603189
Yatan Hasta Sayısı	19901

Kaynak: Şanlıurfa İl Sağlık Müdürlüğü, 2018.

Devlet hastanesinde 38 uzman doktor ve 12 diş hekimi görev yapmaktadır. Viranşehir Devlet Hastanesi polikliniklerinde 2018 yılında bakılan hasta sayısı

603189'dur. Uzman doktor ve diş hekimleri başına düşen hasta sayısı 12,063 kişidir.

Tablo 28: Viranşehir, Siverek ve Akçakale Devlet Hastaneleri Personel ve Hasta İstatistikleri

İlçeler	Uzman Doktor	Pratisyen Doktor	Diş Hekimi	Ebe Hemşire	Hasta Sayısı
Viranşehir	38	28	12	140	906644
Siverek	45	17	1	145	876048
Akçakale	27	25	7	76	810994

Kaynak: Şanlıurfa Sağlık İl Müdürlüğü, 2018.

Viranşehir Devlet Hastanesi ile Siverek Devlet Hastanesi 200 yataklı kapasiteye sahiptir. Viranşehir'deki hasta sayısının daha fazla olmasının iki önemli nedeni bulunmaktadır (Tablo 28). Birincisi Viranşehir'de Suriyeli sığınmacı sayısının fazla olması, ikincisi ise Ceylanpınar'dan çok sayıda hastanın Viranşehir Devlet Hastanesini tercih etmesidir. Ceylanpınar ilçesindeki hastaların tercih nedenleri üzerinde, yakınlık (50 km) ve Ceylanpınar Devlet Hastanesinin kapasite ve uzman doktor sayısının yeterli olmaması gibi nedenler önemli bir rol oynamaktadır.

Viranşehir Devlet Hastanesinde hekim başına 12063 hasta düşerken, Siverek Devlet Hastanesinde hekim başına 13905 hasta düşmektedir. Akçakale Devlet Hastanesinde hekim başına 13745 hasta düşmektedir. TÜİK 2017 verilerine göre Türkiye'de hekim başına düşen hasta müracaat sayısı 4793 kişi iken, bu sayı Viranşehir ilçesinde çok daha fazladır. Viranşehir'de hasta müracaat sayısı doktor başına 7861 kişidir. Yaklaşık olarak Viranşehir'deki hasta müracaat sayısı Türkiye'deki hasta müracaat sayısının iki katına yakındır.

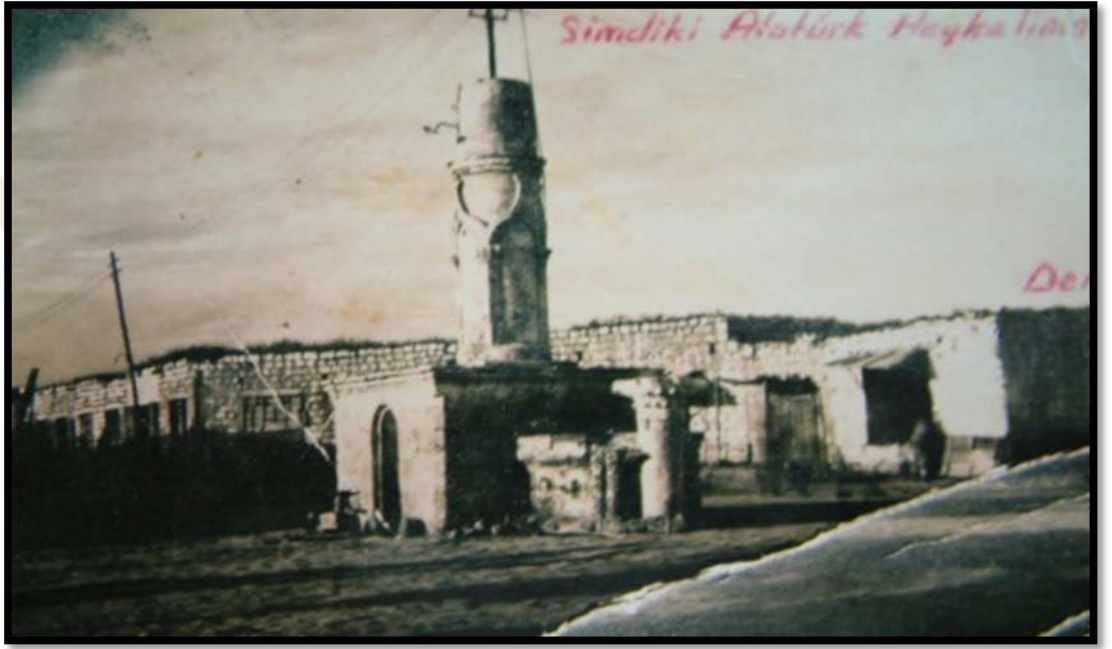
3.1.5. Kültürel Fonksiyon ve Alanları

Kültür insanların çok uzun zamandan beri oluşturdukları sosyal ve ekonomik özerkliklerin ve bunların sonucunda ortaya çıkan somut ve soyut eserlerin bir bütünü olarak tanımlanabilir (Şahinalp, 2005, s. 293). Yaşam tarzı gelenek ve görenekler, törenler, dini inanışlar ve bu inanışa uygun yaşam alanları, kullanılan dil, o toplumca kabul gören görgü kuralları, yeme içme tarzları, evlenme şekilleri ve ritüelleri kültürel öğeleri oluşturmaktadır. Ayrıca yaşam

alanındaki konut şekilleri ve kullanılan malzeme de kültürel fonksiyon içinde değerlendirilmektedir.

Tarihsel süreç içerisinde birçok kez tahrip edilmiş olsa da şehrin en önemli kültürel özelliğini tarihi kalıntılar oluşturmaktadır. Viranşehir ilçe merkezi, tarihi meydan ve bu meydanın etrafında gelişme göstermiştir (Şekil 22). Bu nedenle şehirde bulunan tarihi eserler çoğunlukla bu alan ve çevresinde yer almaktadır.

Şekil 22: Viranşehir Tarihi Meydanından Görünüm.



Kaynak: Yasin Küçük Arşivi, 1870.

Meydandan bugünkü E-90 kara yoluna kadar olan alan, eski Viranşehir olarak bilinir ve burada bulunan konutlar genelde tek katlı ve avlulu bir özelliğe sahip olup geleneksel bir dokuya sahiptir.

Son 15 yılda yoğun göç almasıyla Viranşehir kuzeye, batıya ve doğuya doğru önemli bir kısmı gecekondü şeklinde inşa edilen bir yapılaşmayla karşı karşıya kalmıştır. Ancak sosyo-ekonomik durumu nispeten iyi olan şehrin güney kesimi E-90 Kara Yolu'nun güneyi Yenişehir Mahallesi'nde 3- 4 katlı konutlar mevcuttur. Şehirde E-90 Kara Yolu'nun kuzeyinde birçok tarihi yapı günümüze kadar varlığını korumuştur.

Şekil 23: Viranşehir Tarihi Kalesi'nden Bir Görünüm, 1911.

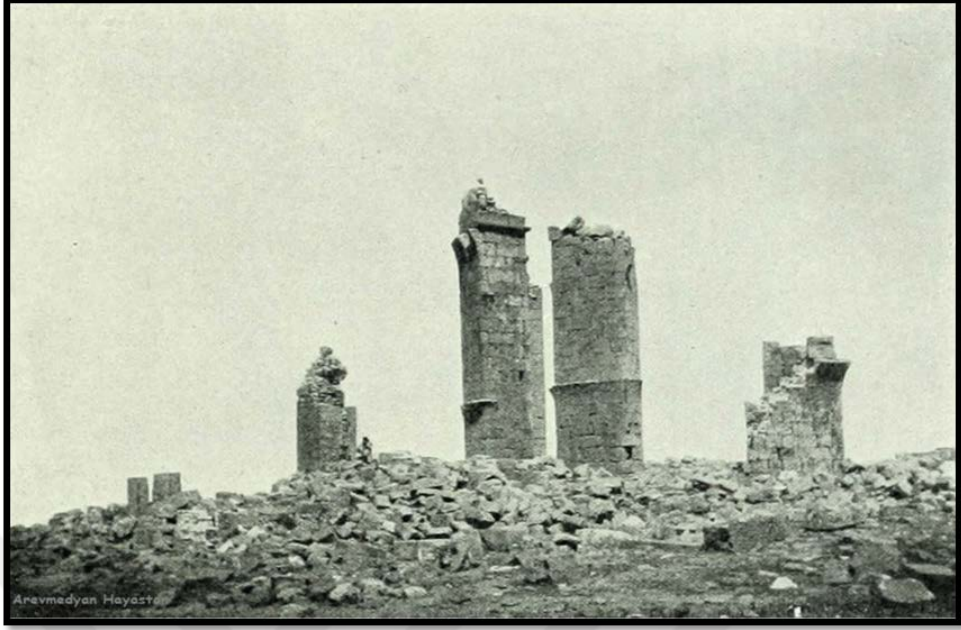


Kaynak: Yasin Küçük Arşivi.

Viranşehir'in en önemli tarihi yapılarından biri Viranşehir Kalesi'dir. Kale günümüzde yer yer varlığını korumuştur; fakat kalenin büyük bölümü toprak altındadır (Şekil 23). Günümüzdeki Diyarbakır Surları'na benzemektedir. Kullanılan kayaç volkanik bazalt taşlarıdır. (Viranşehir Belediyesi, kent raporu:8).

Şehrin önemli yapılarından bir diğeri de Ortağonal (Dikmeler) Tapınağı'dır. (Şekil 24,25,26). Bugünkü Hürriyet Mahallesi sınırları içerisinde bulunan tapınak Roma Dönemi'ne aittir. (Viranşehir Belediyesi, kent raporu,2005, s. 18).

Şekil 24: Viranşehir Tarihi Dikmeleri, 1911.



Kaynak: Yasin Küçük Arşivi.

Şekil 25: Viranşehir Dikmeleri, 1985.



Kaynak: Yasin Küçük Arşivi.

Şekil 26: Viranşehir Dikmelerinden Bir Görünüm, 2018.



Viranşehir'in önemli eserlerinden bir diğeri de Paşa Konağı'dır. Osmanlı Döneminde 1800'lü yıllarda Hamidiye Alay Komutanı Miralay İbrahim Paşa tarafından Mardin'den getirilen taş ustaları tarafından yazlık saray olarak inşa edilmiştir. 4 odalı ve altında mahzeni bulunan 2 kapılı, geniş avlulu bir saray görünümündedir. 1950'li yıllarda ortaokul olarak kullanılan ve 1980'li yıllarda terk edilen konak daha sonra Şanlıurfa Valiliği tarafından restore edilmiştir. Günümüzde İl Kültür Turizm Müdürlüğü'ne bağlı bir kütüphane olarak kullanılmaktadır (Şekil 27).

Şehirlerin kültürel yapılarını yansıtan önemli özelliklerinden biri de dini yapılardır. Farklı dinlerin yaşam alanı olan Viranşehir'de ağırlıklı olarak İslam dini kültürü ve yapıları hâkimdir.

Şehirde Osmanlılar Dönemi'nde 1895 yılında İbrahim Paşa tarafından yaptırılan Teke Camii günümüzde varlığını korumaktadır. 1924 yılında inşa edilen Kışla Ulu Cami, şehrin diğeri eski camilerindendir (Viranşehir Belediyesi Kent raporu, 2005, s. 9).

Şekil 27: Viranşehir Paşa Konağından Bir Görünüm, 2017.



Viranşehir ilçe merkezinde 18 cami bulunmaktadır. Yenişehir Mahallesi'nde 2 cami bulunmaktadır. Tepret Camii'nin avlusunda hem müftülük binası hem de taziye evi mevcuttur (Şekil 30). Bahçelievler Mahallesi'nde 2, Devlet Hastanesi ve TOKİ civarında 1, Hürriyet Mahallesi'nde 4, Azadi Mahallesi'nde 1, Yeni Mahallede 1, Cumhuriyet Mahallesi'nde 1, Şırnak Mahallesi'nde 1, Demirel Mahallesi'nde 1, Gölbaşı Mahallesi'nde 1, Tekke Mahallesi'nde 2, Kale Mahallesi'nde 1 cami mevcuttur (Şekil 28).

Bölgede önemli kültürel faaliyetlerden biri de insanların acılarını paylaşmalarıdır. Bölgede olduğu gibi Viranşehir'de de taziye ziyaretleri yapılmakta ve taziyeleri kabul etmek için taziye evleri inşa edilmiştir. Taziye evlerinde taziye kabulü 3 gün sürmektedir. Genelde mahallelerdeki cami avlularında inşa edilen taziye evleriyle taziyeye gelenlere ibadet vakitlerinde kolaylık sağlaması amaçlanmıştır. Bu taziye evlerinde yemek yapılan bölüm, yemek yenilen bölüm taziye evi içerisinde yapılmıştır. Gelen misafirlere çay ve kahve (mırra) ikramı için çay ocakları oluşturulmuştur. Viranşehir'de 9 taziye evi bulunmaktadır (Viranşehir Belediyesi Kültür İşleri, 2018). Yenişehir Mahallesi'nde 2, Kale Mahallesi'nde 1, Teke Mahallesi'nde 2, Demirel

Mahallesi'nde 1, Yeni Mahallede 1, Hürriyet Mahallesi'nde 2 taziye evi bulunmaktadır.

Viranşehir ilçe merkezinde 4 mezarlık vardır. Azadi Mahallesi'nde 1, Selahaddin Eyyubi Mahallesi'nde 1, Şark Pınar Mahallesi'nde 1, Yenişehir Mahallesi'nde Ceylanpınar yolunun hemen doğusunda da 1 mezarlık bulunmaktadır (Şekil 28).

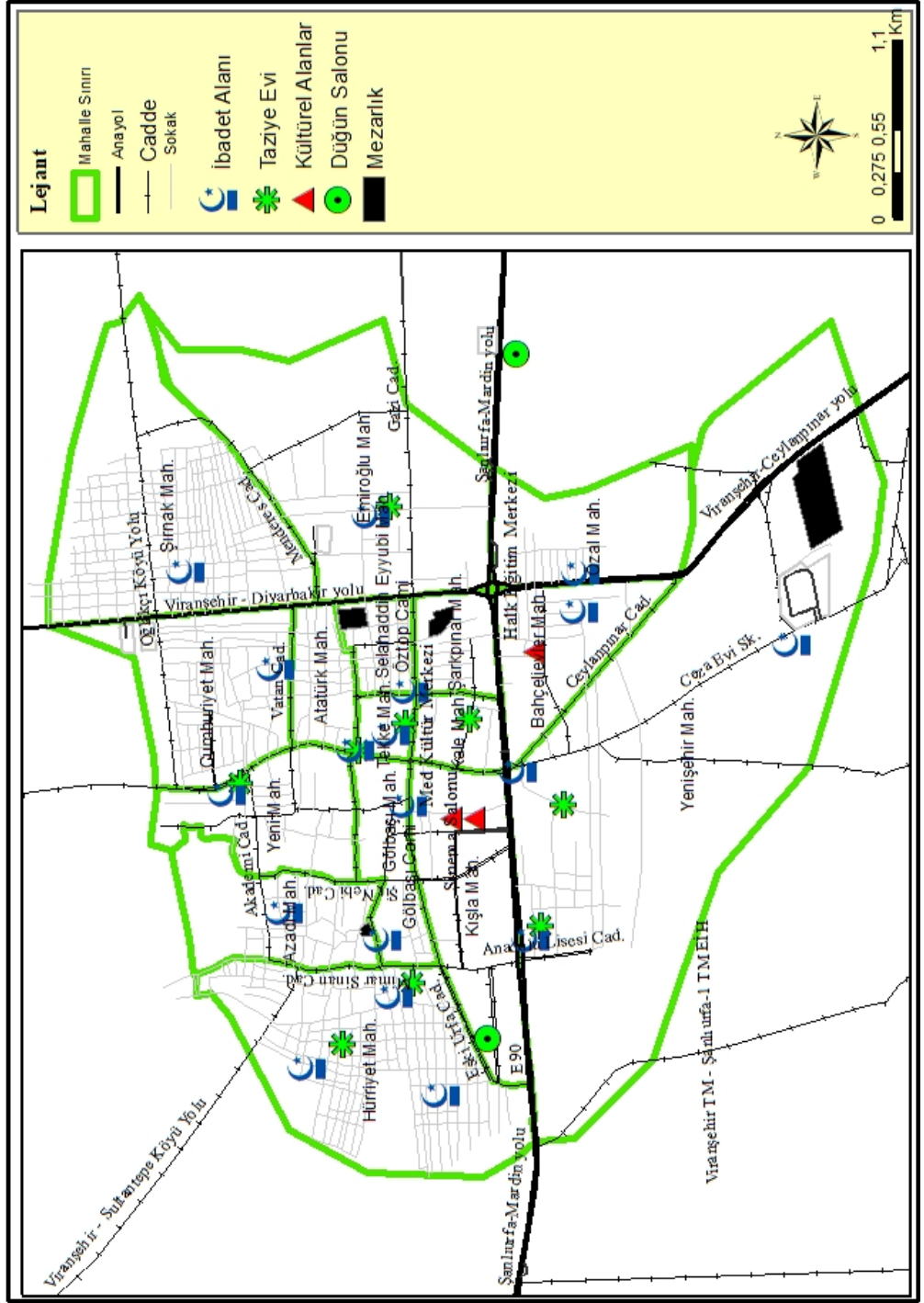
İlçenin yaygın sosyal ve kültürel faaliyetlerinden biri de düğünlerdir. 2000'li yıllara kadar mahalle düğünleri genelde sokakta veya evlerin avlularında yapılırdı. Bu gelenek devam etmekle beraber artan nüfusa ve günümüz koşullarına bağlı olarak salonlara ihtiyaç duyulmuştur. Bugün itibarıyla (2018) Viranşehir'de, Hal Pazarı kompleksinin üstünde 1, Mardin yolunun hemen güneyinde 2 düğün salonu olmak üzere toplam 3 tane düğün salonu bulunmaktadır.

Viranşehir Belediye Kültür Merkezi ve Halk Eğitim Merkezleri önemli kültürel alanlardır. Viranşehir Belediye Kültür Merkezi Viranşehir-Şanlıurfa kara yolunun hemen kuzeyinde kurulmuş içerisinde 1 sinema salonu, 1 konferans salonu, 1 kütüphane bulunmaktadır (Şekil 29). İlçedeki tiyatro gösterileri ve konferans söyleşi ve panellerin tamamı bu kültür merkezinde yapılmaktadır. Zaman zaman çeşitli konserler de bu alanda gerçekleştirilmektedir. Ayrıca Belediye Kültür Merkezinin bahçesi, çay bahçesi olarak değerlendirilmektedir. Bu alanın içerisinde açık hava amfi tiyatrosu yapılmıştır.

Viranşehir ilçesinde 2 kütüphane mevcut olup bunların biri; Viranşehir Belediye Kültür Merkezi bünyesinde, diğeri de Paşa Konağı içerisinde kurulmuştur.

Viranşehir'de kültürel hizmet alanlarından bir diğeri de Halk Eğitim Merkezidir. Halk Eğitim Merkezi bünyesinde çeşitli kurslar verilmektedir. Bilgisayar kursu, dikiş nakış kursu, kuaförlük kursu ve üniversiteye hazırlık kursları gibi çeşitli kurslar verilmektedir.

Şekil 28: Viranşehir İlçe Merkezinin Kültürel Fonksiyon Alanları



Şekil 29: Viranşehir Belediye Kültür Merkezinden Bir Görünüm, 2018.



Şekil 30: Viranşehir Kemal Veysi Tepret Camisinden Bir Görünüm, 2017.



3.1.6. Eğlence, Dinlence ve Spor Fonksiyon Alanları

Şehir ve kırsal ayrımında belirleyici kriterlerden biri de şehirde yaşayan halkın eğlenme yerleri, dinlenme ve spor yapma alanlarının varlığıdır (Şahinalp, 2005, s. 305).

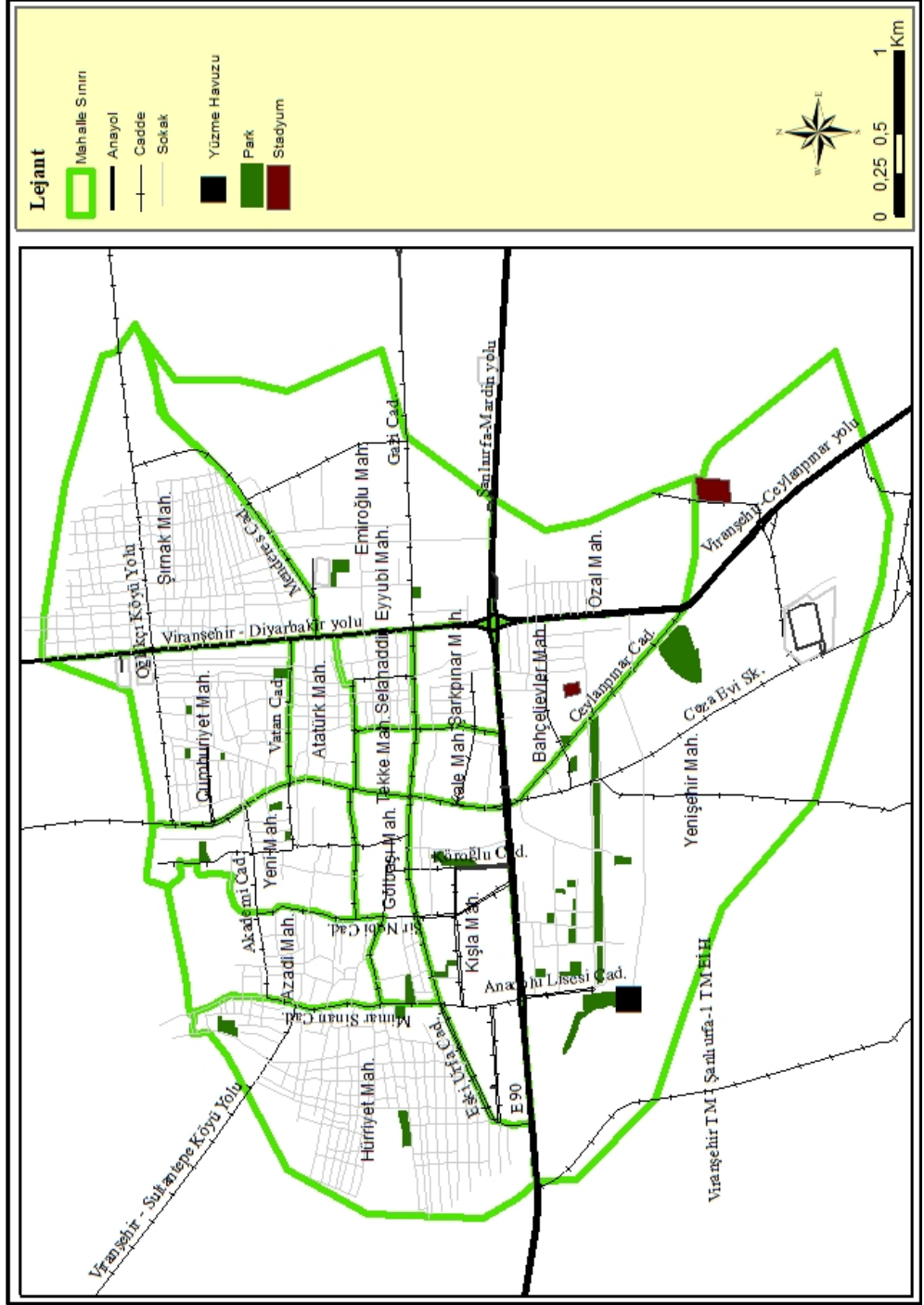
Kırsal alanda görülmeyen, şehirlerde bulunan eğlenmek, dinlenmek ve spor yapmak için var olan tesislerin tamamı şehirlerin önemli alanlarındandır. Şehirlerdeki park alanları, çay bahçeleri, spor tesisleri, yüzme havuzları, hamamlar şehirlerin eğlence, dinlence ve spor alanları olarak sıralanabilmektedir. Şehirde yaşayan halkın dinlenme alanlarının başında buralardaki parklar ve yeşil alanlar gelir (Özçağlar, 2007, s. 65).

Viranşehir'de 2018 yılı itibariyle Viranşehir Belediyesi Park ve Bahçe Müdürlüğü'nün verilerine göre toplamda 650,000 m² park alanı mevcuttur. Yapımı devam eden park alanı 71,000 m²'dir. Yapımı devam eden parkların bitirilmesi durumunda şehirsal alanın (%14,8) 721,000 m² lik alanını parklar oluşturacaktır. Viranşehir ilçe merkezinde toplam 71 park alanı bulunmaktadır. Bu parklardan 15'i Yenişehir Mahallesi'nde bulunmaktadır.

Viranşehir ilçe merkezinde park alanları dengeli bir şekilde dağılmamıştır. Azadi ve Selahaddin Eyyubi mahallelerinde park alanı bulunmamaktadır. Belediyede Park ve Bahçeler Müdürlüğü'nden alınan bilgilere göre bu iki mahallede park yapılacak yeterli alanların mevcut olmadığı belirtilmiştir. Park alanının en fazla olduğu mahalle Yenişehir Mahallesi'dir. Bu durum mahallenin son yıllarda kurulması ve imar planında park alanlarına yer verilmesinden kaynaklanmaktadır. Yenişehir Mahallesi'ndeki Curcup (Dualı) Deresi'nin ağaçlandırılmasıyla (219,000 m²) şehrin en geniş yeşil alanı oluşturulmuştur. Viranşehir ilçe merkezinin ikinci büyük park alanı 53,000 m²lik alan ile Yenişehir Mahallesi'nde eski çöp depolama alanının dönüştürülmesiyle oluşturulan parktır. Yenişehir Mahallesi'nde bulunan Şehit Ahmet Oktay Günak Parkı 22000 m²lik bir alana sahiptir. Ayrıca, Hürriyet Mahallesi'nde 9800 m²lik alan ile Hürriyet Parkı bulunmaktadır. Yenişehir Mahallesi'nde Kazım Ekinci Parkı, Hürriyet Mahallesi'nde Dikmeler Parkı, Emiroğlu Mahallesi'nde Emiroğlu Parkı, Kışla Mahallesi'nde Kültür Merkezi Parkı, Yenişehir Mahallesi'nde Ali Kutlu Parkı,

Cumhuriyet Mahallesi'nde Cumhuriyet Parkı, Yeni Mahalle'de Yeni Mahalle Parkı, bulunmaktadır (Şekil 31).

Şekil 31: Viranşehir İlçe Merkezinde Eğlence, Dinlence ve Spor Alanları



Belirtilen parkların 9'unda büfe ve çay ocakları bulunmaktadır. Bunlar özel sektör tarafından işletilmektedir (Viranşehir Belediyesi, Park ve Bahçeler Müdürlüğü, 2018)

Dünya Sağlık Örgütü'ne göre kişi başına düşen yeşil alan miktarının en az 9 m² olması gerekirken, ideal olan miktarın ise 10-15 m² olması gerektiğine de vurgu yapılmıştır. Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre, gelişmiş ülkelerde kişi başına düşen yeşil alan miktarı 20 m² iken, buna karşın Türkiye'de bu miktar 9 m²'dir. Viranşehir ilçe merkezinde kişi başına 5,9 m² yeşil alan düştüğü görülmekte olup, bu haliyle Viranşehir kişi başına düşen yeşil alan oranıyla Türkiye ve dünya ortalamasının altında kalmaktadır.

Şehirlerin bir diğer eğlence alanları sportif faaliyetlerin yapıldığı çeşitli spor alanlarıdır. Bu sportif faaliyetlerin başında kuşkusuz futbol gelmektedir. Viranşehir ilçe merkezinde 2 futbol stadyumu mevcuttur. Bunlardan ilki Bahçelievler Mahallesi'nde bulunan ve hâlâ faal olan toprak saha olan Viranşehir Stadyumudur. Yenişehir Mahallesi'nde Ceylanpınar yolunun hemen doğusunda, Yeni Viranşehir Stadyumu yapılmıştır. Suni çimlendirme yapılan stadyumun seyirci kapasitesi 500 kişidir (Şekil 31).

Şehrin çeşitli yerlerinde futbol maçları için kurulmuş 10 tane halı saha bulunmaktadır. 1988 yılında faaliyete giren kapalı spor salonu 1500 seyirci kapasitelidir. İlçede voleybol, basketbol, hentbol, masa tenisi, güreş gibi çeşitli spor dalları bu kapalı spor salonunda yapılmaktadır. Ayrıca ilçede belediye spor kompleksinde kapalı spor salonu bulunmaktadır. İlçedeki diğer kapalı spor salonları okullara ait kapalı spor salonlarıdır. Viranşehir Meslek Lisesi Kapalı Spor Salonu, Viranşehir Kız Anadolu Lisesi Spor Salonu ilçenin diğer kapalı spor salonlarıdır.

Viranşehir Spor Kulübü, Viranşehir İdman Yurdu Spor Kulübü, Viranşehir Sanayi Spor Kulübü, Viranşehir Belediye Spor Kulübü, Viranşehir Şelengo Spor Kulübü ve İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü bünyesinde görev yapan öğretmenlerden oluşan Viranşehir Eğitim Spor Kulübü gibi amatör dallarda mücadele eden ilçenin spor kulüpleri bulunmaktadır (Viranşehir İlçe Gençlik ve Spor Müdürlüğü, 2018).

Viranşehir ilçe merkezinde 2 yüzme havuzu bulunmaktadır. Hürriyet Mahallesi'nde Gençlik Spor İl Müdürlüğü'ne ait Viranşehir Belediyesi tarafın işletilen yüzme havuzu ile Viranşehir Belediyesi Spor Kompleksine ait yüzme havuzları bulunmaktadır.

Viranşehir ilçesi, Şanlıurfa ilçeleri arasında 1750 lisanslı sporcusu ile Halileye ve Karaköprü ilçelerinden sonra en fazla lisanslı sporcu sayısına sahiptir. Bu lisanslı sporcular içerisinde 350 sporcu futbol branşında yer almaktadır (Viranşehir Gençlik Spor İlçe Müdürlüğü, 2018).

Kaymakamlık bünyesinde bağlama, keman, gitar, satranç, hentbol, atletizm, masa tenisi, voleybol, BESYO hazırlık, web tasarımı, futsal branşlarında açılan kurslara 2018 yılı itibariyle 1757 öğrenci kayıt yaptırmıştır.

3.2. EKONOMİK FONKSİYONLAR

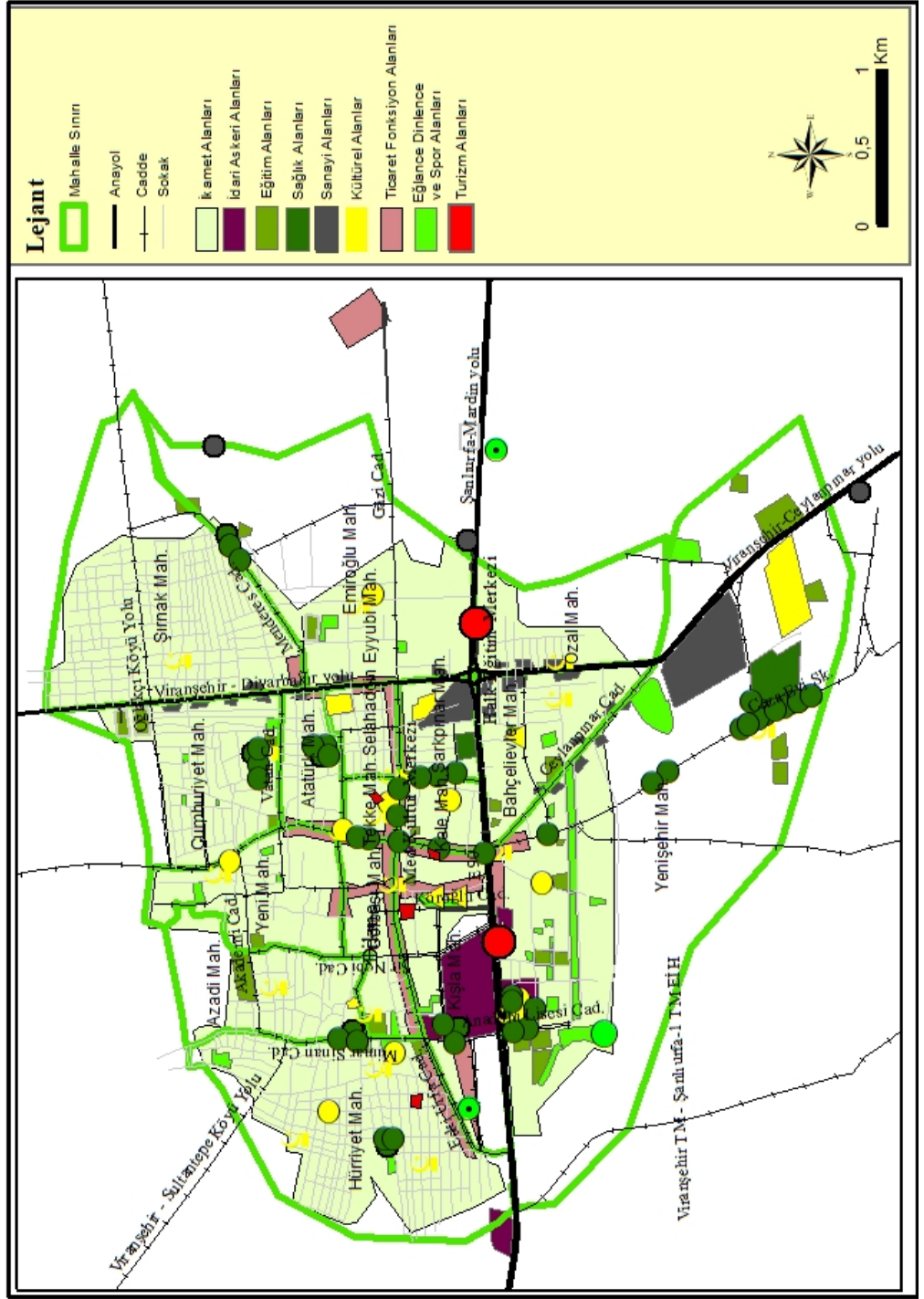
Beaujeu-Garnier ve Chabot'a göre şehir coğrafyasında fonksiyon kavramı, "bir şehir yerleşmesinin ortaya çıkışını, gelişimini ve büyümesini mümkün kılan faaliyetler" (Aliağaoğlu, 2003, s. 91) olarak tanımlanırken, Tolun-Denker'e göre şehirler, genel olarak ziraî olmayan faaliyetlerin toplanma ve yoğunlaşma alanlarıdır ve şehirde özellikle hizmet sektörüne ait faaliyetler hâkimdir" (Tolun-Denker 1976, s. 27). Doğanay'a göre ise şehir ekonomik fonksiyonlar arasında tarımın çok az önem taşıdığı, çalışan nüfusun çoğunluğunun tarım dışı işlerde çalıştığı yerleşme şekli veya yerleşme birimidir (Doğanay 1995, s. 486-487). Tümertekin, Türkiye şehirlerini ziraat, imalat (sanayi), gayri muayyen faaliyetler (askeri işlevler), genel hizmetler (idari fonksiyon) ve çıkarım faaliyetleri şeklinde bir sınıflandırmaya tabii tutmuştur (Tümertekin, 1973, s. 52-53). Özgür ise şehrin fonksiyonel sınıflamadaki yerini ortaya koymanın yolunun üç ana grupta sınıflandırmak olduğunu belirtmiş ve bunları, tarımsal (tarım, hayvancılık, ormancılık, balıkçılık, avcılık, vs.), endüstriyel (madencilik, imalat ve inşaat işleri) ve hizmete yönelik (ticaret, ulaştırma, mali işler, kişisel ve toplumsal hizmetler vb.) faaliyetler olarak ifade etmiştir (Özgür, 1992, s. 56; Özgür, 1996, s. 54).

Viranşehir ilçe merkezinde görülen ekonomik fonksiyonları 6 ana başlığa ayırmak mümkündür; Tarım, sanayi, ticaret, ulaşım, turizm ve bankacılık

sektörleri. Tarım sektörü genel anlamda hayvancılığı da kapsamaktadır. Kırsal kesimde yapılan bu faaliyet şehirdeki ekonomik yaşamın temelini oluşturmaktadır. Gerek şehirdeki sanayi ham maddesini oluşturması gerekse de ticaretin önemli bir döngüsünü oluşturması açısından şehirler için tarım büyük bir öneme sahiptir. Her ne kadar şehirler, tarım dışı sektörlerin geliştiği yerleşmeler olarak tanımlansa da tarımdan tamamıyla bağımsız düşünülmemektedir. Az gelişmiş şehirlerde tarımın etkisi daha fazla hissedilmektedir. Viranşehir'in hem sanayisi hem de ticareti tarıma dayalı olup, şehirde sanayi ve ticaret oranının yüksek olduğu görülmektedir. Viranşehir ilçe merkezinde tarım sektörü; sanayi ve ticaret sektörünü etkilemiş ve bu üç sektör diğer beşerî ve ekonomik fonksiyonları etkilemiştir. Ekonomik fonksiyon çalışmasının kapsamını şu başlıklar oluşturmaktadır:

- 1.Tarım Fonksiyonu ve Alanları
- 2.Ticaret Fonksiyonu
- 3.Sanayi Fonksiyonu
- 4.Ulaşım Fonksiyonu
- 5.Turizm Fonksiyonu
- 6.Bankacılık, Sigortacılık ve Mali Hizmetler

Şekil 32: Viranşehir İlçe Merkezinin Fonksiyon Alanları



3.2.1. Tarım Fonksiyonu ve Alanları

Ekonomik bir faaliyet olan tarımın, yeryüzünün farklı yerlerinde değişik ya da benzerlik göstermesinde doğal ve beşerî koşulların büyük etkisi vardır (Tümertekin, 1984, s. 80). Bir doğal bitki örtüsü uygun iklim koşullarının olduğu yerlerde yetişir. Ama tarımsal ürünler, iklim koşulları tam uygun değilse bile insanlar tarafından çeşitli koşullar uygun hale getirilerek yetiştirilebilmektedir. Bir yerde tarımsal yetiştiricilik ve tarımsal ürünlerin istenilen seviyede yetiştirilmesi için doğal ve beşerî koşulların uygun olması gerekmektedir.

Viranşehir ilçesi kuraklık sorunu çözüldüğü takdirde tarımsal yetiştiricilik bakımından iklim ve toprak bakımından uygun bir coğrafi alandır. (Benek, 2009, s. 181). Viranşehir’de tarımsal ürünler ekim zamanı itibarıyla kışlık ve yazlık olmak üzere iki dönemde yetiştirilmektedir.

Viranşehir genelinde 5.553 çiftçi mevcut iken Viranşehir ilçe merkezinde tarımda çalışan erkek nüfus miktarı 2.013 kişi kadın nüfus miktarı 441 kişidir(TÜİK, 2000).

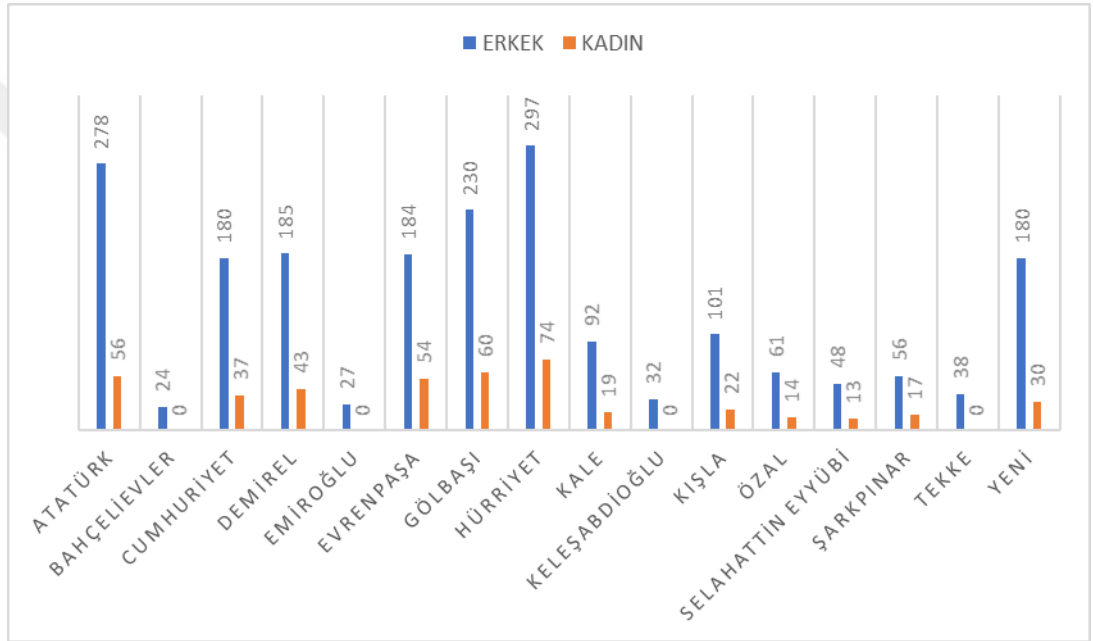
Tablo 29: Viranşehir’de Şehirsal Mahallelerde Tarımda Çalışan Kişi Sayısı

Mahalle	Erkek	Kadın
Atatürk	278	56
Bahçelievler	24	C
Cumhuriyet	180	37
Demirel	185	43
Emiroğlu	27	-
Evrenpaşa	184	54
Gölbaşı	230	60
Hürriyet	297	74
Kale	92	19
Keleşabdioğlu	32	C
Kışla	101	22
Özal	61	14
Selahattin Eyyübi	48	13
Şarkpınar	56	17
Tekke	38	-
Yeni	180	30

Kaynak: TÜİK, 2000.

Hürriyet, Atatürk, Demirel, Cumhuriyet mahallelerinde tarımda istihdam edilen nüfusun diğer mahallerden daha fazla olduğu görülmektedir (Grafik,9). Yine bu mahallelerde erkek nüfusun kadın nüfusuna oranla daha fazla tarımda istihdam edildiği görülmektedir. Özellikle Hürriyet ve Cumhuriyet mahallelerinin 1990'lı yıllardan sonra kurulması ve büyümesi, kırsal mahallelerden çok göç alması ve genelde tarım işçisi statüsündeki ailelerin bu göçe katılmaları tarım işçilerinin bu mahallelerde yüksek olmasının nedenidir. 3 ten küçük veriler C ile gizlenmiştir (Tablo 29).

Şekil 33: Viranşehir İlçe Merkezinde Tarımsal İşçi Durumu.



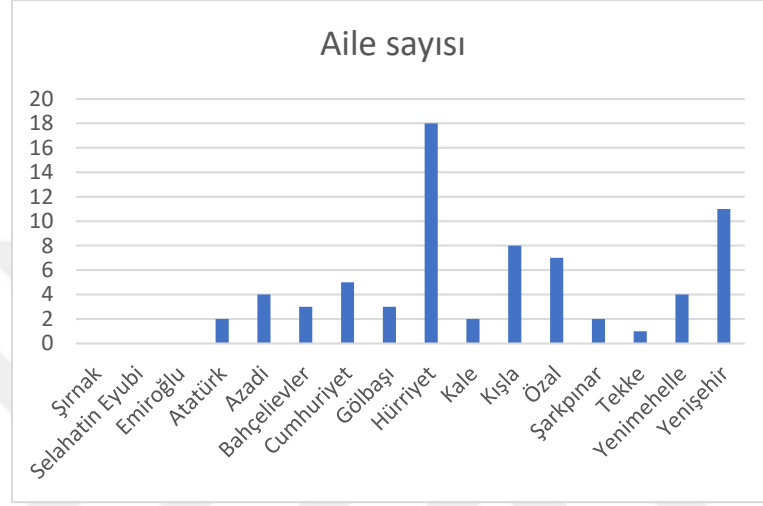
Kaynak: TÜİK, 2000.

TÜİK 2000 yılından sonra mahalle bazında istihdam durumuyla ilgili verileri güncellemediğinden bu konuyla ilgili veriler yerel kuruluşlar olan Şanlıurfa Ticaret ve Sanayi Odası, İlçe Tarım Müdürlüğünden alınmıştır.

Viranşehir ilçe merkezinde İlçe Tarım Müdürlüğüne kayıtlı çiftçi aile sayısı 70' tir. Bu ailelerden 18'i Hürriyet Mahallesi'nde 11'i Yenişehir Mahallesi'nde ikamet etmektedir (Şekil 33). Bu mahallelerde ikamet eden aile sayısının şehrin diğer mahallelerinden fazla olmasının nedeni, bu mahallelerin şehrin en fazla göç alan ve nüfusunun en fazla olan mahaller olmasından

kaynaklanmaktadır. Şırnak, Selahattin Eyyubi ve Emiroğlu mahallelerinde kayıtlı çiftçi bulunmamaktadır. Bu mahallelerde ikamet eden ailelerin 1990'lı yıllarda bölgede yaşanan siyasal sorunlardan dolayı Mardin ve Şırnak illerinden köylerini ve topraklarını terk eden ailelerin ikamet alanları olmasından kaynaklanmaktadır.

Şekil 34: Viranşehir İlçe Merkezinde Çiftçi Kayıt Sistemine (ÇKS). Kayıtlı Çiftçi Sayıları (2018).



Kaynak: Viranşehir İlçe Tarım Müdürlüğü, 2018.

Tablo 30: Viranşehir İlçe Merkezinde Tarıma Dayalı İşyerleri (2018).

Sektör	Adet
Zirai İlaç	61
Gübre	27
Zirai Alet	6
Toplam	94

Kaynak: Şanlıurfa il Tarım Müdürlüğü (2018).

Viranşehir ilçesi, Ceylanpınar, Derik, Kızıltepe, Siverek ilçelerinin geçiş güzergahında olduğu için bu bölgeden diğer tarım alanlarına tarımı destekleyici sektörlerden pazar oluşturulmuştur. Viranşehir ilçesi komşu ilçelere de tarım konusunda zirai ilaç, gübre, zirai alet gibi tarıma dayalı çalışma alanı olarak destek sunmaktadır.

Viranşehir ilçe merkezinde 61 adet zirai ilaç bayii, 27 adet gübre bayii ve pazarlama ayrıca 6 adet de zirai alet ve yardımcı edevatları satış merkezleri bulunmaktadır (Tablo 30).

3.2.2. Sanayi (Endüstri) Fonksiyonu ve Alanları

Sanayi inkılabından sonra imalat faaliyetleri şehirlerin önemli fonksiyonu haline gelmiştir. Sanayi bazı şehirlerin temel fonksiyonu olabildiği gibi bazı şehirlerin fonksiyonlardan sadece biridir (Şahinalp, 2005, s. 269). Sanayi tesislerinin Viranşehir'deki dağılışı diğer şehrsel fonksiyonlar gibi düzenli değildir. Daha düzensiz bir yapıya sahiptir (Şahinalp, 2005, s. 269).

Sanayi alanlarının dağılışlarını belirleyen faktörler; ulaşımın kolay olmasının yanında, ham madde, pazarlama ve iş gücü şartlarının uygun olmasıdır. Ayrıca yerel şartlar da sanayi tesisinin yer seçiminde önemli bir etkiye sahiptir. Bunlar; su, elektrik temini ve ücreti, elverişli arazi temini ve ücreti, vergi ve yönetsel politikaların ortaya konulması ve çok sayıda fiziksel ve kültürel özellik saymak mümkündür (Şahinalp, 2005, s. 269).

Sanayi tesisleri; çok küçük işletme, küçük işletme, orta büyüklükteki işletme ve büyük işletme şeklinde sınıflandırılabilir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) KOBİ tanımına göre 1-9 arası kişi çalıştıran işletmeler çok küçük işletmeler, 10-49 arası işçi çalıştıran işletmeler küçük işletmeler, 50-99 arası işçi çalıştıran işletmeler orta ölçekli işletme, 100 daha çok işçi çalıştıran işletmeler büyük işletme olarak tanımlanmıştır (TÜİK, 1997, s. 15). Bu sınıflamaya göre Viranşehir'deki işletmelerin tamamı çok küçük işletme ve küçük işletme grubunda yer almaktadır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Şanlıurfa'da sanayi yeteri kadar gelişmemiştir. Dolayısıyla Viranşehir ilçesinde de her ne kadar sanayi gelişme gösterse de istenilen seviyeden uzak durumdadır. Şanlıurfa genelinde 14,893 kişi sanayi sektöründe çalışırken bu sayının sadece 585 kişisi kadın işçi durumundadır. Viranşehir ilçe merkezinde sanayide çalışan işçi sayısı 820 iken kadın işçi sayısı sadece 21'dir (Şanlıurfa Sanayi ve Ticaret Odası, 2018).

Şanlıurfa ilinde 621 fabrika bulunmaktadır. Bu tesislerde 8055 işçi çalışmaktadır. Şanlıurfa genelinde sanayide çalışanların %5,5 'ini Viranşehir'de çalışan işçiler oluştururken, Şanlıurfa genelinde sanayide çalışan işçilerin %3,5 ini Viranşehir'de çalışan kadın işçiler oluşturmaktadır (Şanlıurfa Sanayi ve Ticaret Odası, 2018).

Viranşehir’de 3 sanayi alanı mevcuttur. Bunlar eski ve hâlâ faal olan küçük sanayi sitesi, yeni yapılan ve taşınma aşamasında olan küçük sanayi sitesi ve Organize Sanayi Bölgesi (OSB) olarak sanayinin yoğunlaştığı alanlardır (Şekil 35). Her ne kadar sanayi bu 3 alanda yoğunlaşmış olsa da eski ve hâlâ mevcut olan küçük sanayi sitesi Şanlıurfa-Mardin kara yolu (E-90) ile Viranşehir-Diyarbakır Yolu’nun kesiştiği alanın kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Bu küçük sanayi sitesinde 300 iş yeri bulunmaktadır. Bu iş yerlerinin 13’ü tornacı, 52’si oto tamircisi, 29’u kaportacı, 21’i oto elektrik tamircisi, 50’si mobilyacı, 15’i marangoz, 40’ı demir doğrama atölyeleri, 27’si sulama kuyuları dalgıç ve pompa tamircisi, 28’i yedek parça satan acenteler, 10’u demir profil satışı yapan ve son olarak 15’i zirai tarım aleti satış ve servisi yapan işyerleridir.

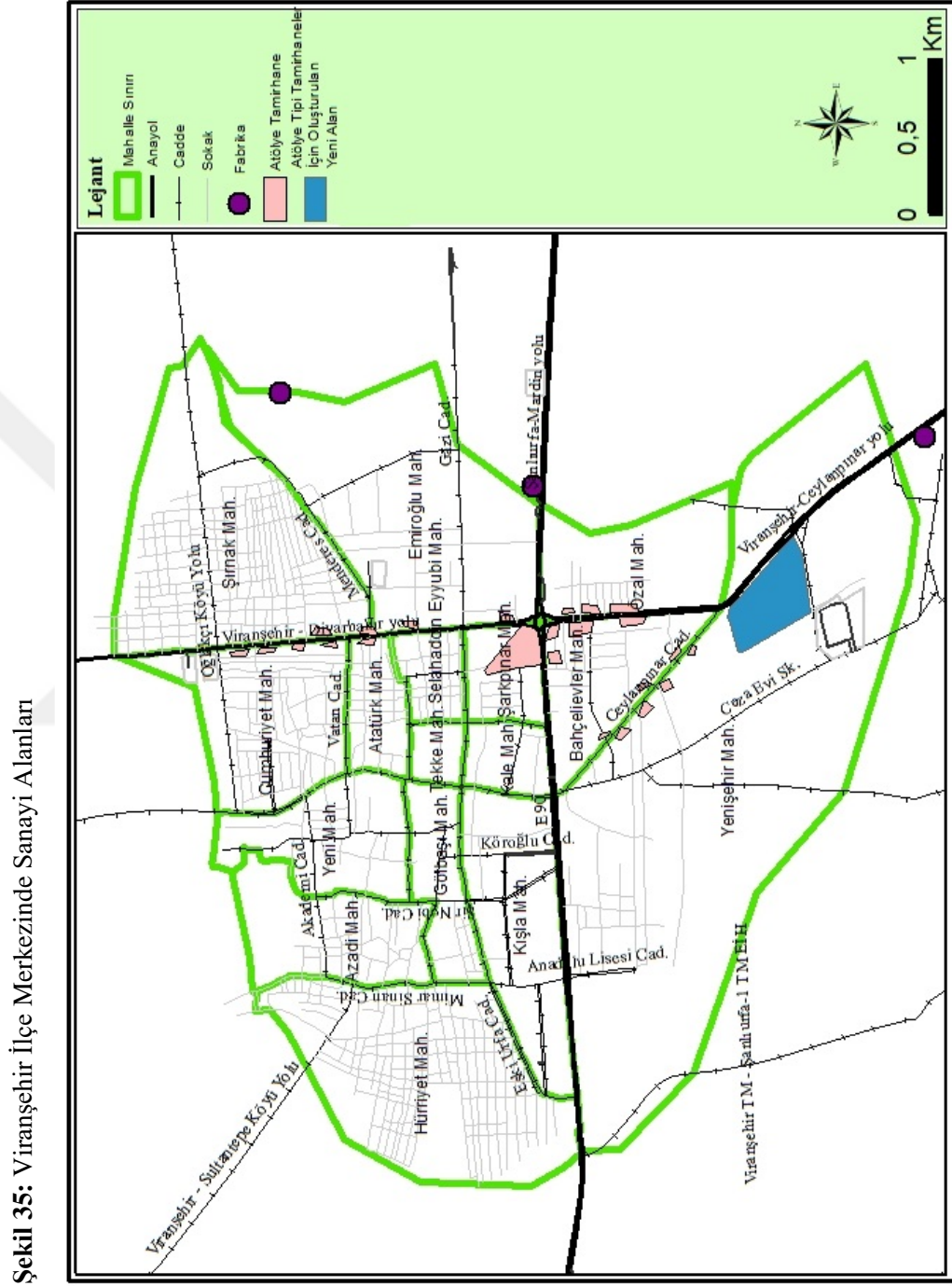
Yapımı tamamlanan ve taşınma aşamasında olan yeni küçük sanayi sitesi Ceylanpınar yolunun hemen batısında ve devlet hastanesinin kuzeyinde yer almaktadır (Şekil 35).

Şehrin çeşitli yerlerine dağılmış bazı diğer sanayi kuruluşları bulunmaktadır. Briket yapıp satan 30 atölye, Diyarbakır yolunun doğusunda Şırnak Mahallesi’nde bulunmaktadır. Bu alanda üretim için uygun arsaların varlığı, briket üretim alanlarının yoğunlaşmasına neden olmuştur. Bunun yanında şehrin çeşitli alanlarına dağılmış olarak 79 PVC, 20 cam, 40 mermer atölyesi bulunmaktadır. Esnaf ve Sanatkârlar Odasının verilerine göre bu sektörler çalışan sayısı 2480 kişidir. (Esnaf ve Sanatkârlar Odası, 2018)

Viranşehir’in en önemli sanayi alanı, Viranşehir- Şanlıurfa Kara Yolu’nun 15.km’sinin kuzeyinde kurulan Organize Sanayi Bölgesi (OSB) olup, 1852 dekarlık bir alan üzerinde kurulmuştur (Benek, 2009, s. 213). 136 parseli bulunan OSB’nin alt yapı sorunlarının önemli bir kısmı çözülmüştür. Önemli bir işlek yol olan E-90 Kara Yolu güzergâhında kurulmuş olup, ulusal ve uluslararası pazar koşulları için uygun olan bir konumdadır (Şekil 37).

Viranşehir sanayileşmiş ve sanayileşmekte olan diğer kentler gibi önemli olanaklara sahiptir. Ham madde, enerji, ulaşım, iş gücü, pazar olanaklarına sahiptir. Viranşehir ilçe merkezinde işçi bulma sorunu olmamakla birlikte bu konudaki en önemli sorun, vasıfsız işçi sayısının fazla olmasıdır. Önemli tarımsal

ham madde olanaklarına sahip ilçenin ulaşım ve enerji temin sorunu bulunmamaktadır



Viranşehir'de sanayinin dağılışı incelendiğinde önemli ulaşım yol güzergâhlarında kurulup geliştiği görülmektedir. Ham madde kaynaklarına yakınlık ve ulaşılabilirlik yönünden uygunluk ve ulaşım giderlerinin ham madde

temininde az olması, Viranşehir'deki sanayi için önemli avantajlar oluşturarak, sanayinin gelişmeye başlaması üzerinde etkili olmuştur.

Şekil 36: Organize Sanayi Bölgesinden Bir görünüm, 2018.

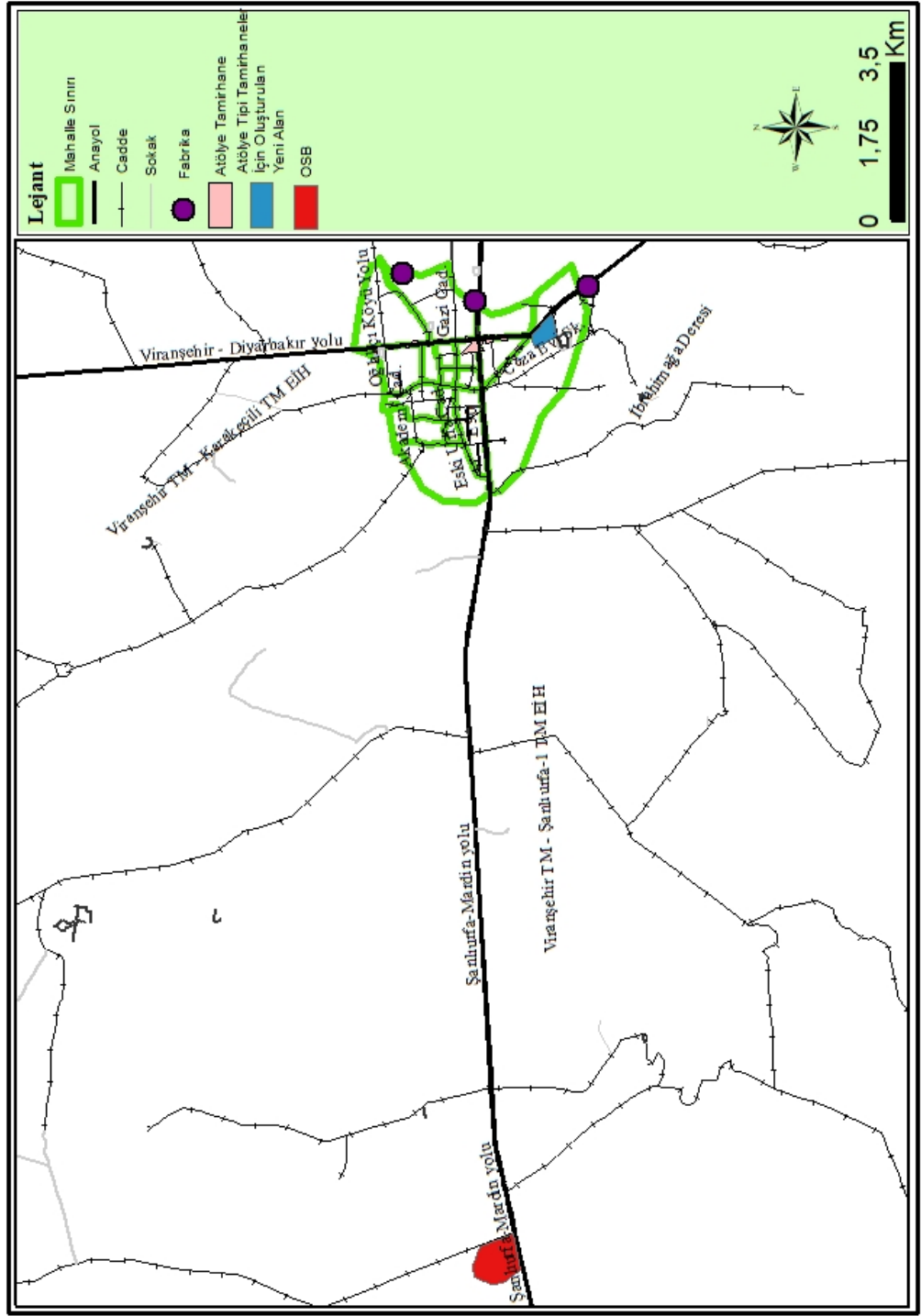


Tablo 31: Viranşehir'de Sanayi Kolu, Fabrika Sayısı, Çalışan İşçi Sayısı

Sanayi Kolu	Fabrika Sayısı	Çalışan İşçi Sayısı
Gıda İçki ve Tütün	29	194
Tekstil Örne Konfeksiyon ve Deri	23	216
Ağaç Mantar Ürünleri ve Mobilya	1	4
Kâğıt, Kâğıt Üretimi basım ve Baskı	2	31
Kimya, Kimyasal ürünler petrol, Kömür, Lastik, Plastik	14	212
Seramik, Cam	0	0
Metal Sanayi	0	0
Metal Eşya Makine Sanayi	1	12

Kaynak: Şanlıurfa Sanayi ve Ticaret Odası, 2018.

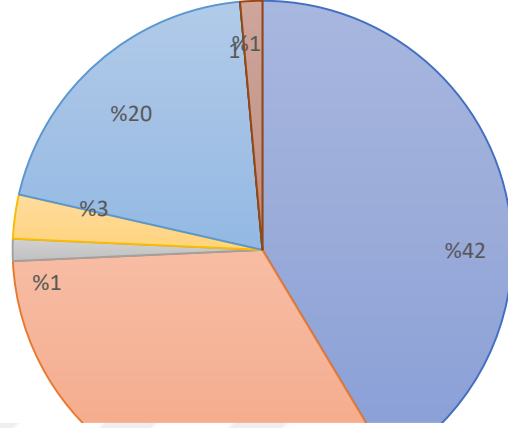
Şekil 37: Viranşehir Organize Sanayi Bölgesi



Viranşehir’de toplamda 70 sanayi tesisi bulunur (Tablo31). Bu sanayi tesislerinde çalışan işçi sayısı 681’dir (Tablo 33). Sanayinin önemli bir kısmını gıda ve tekstil sanayisi oluşturur. Viranşehir’deki OSB’de 36 sanayi kuruluşu

mevcuttur (Şekil 36). 34 fabrika şehrin çeşitli yerlerine dağılmıştır (Şekil 35). Yine de bu sanayi tesisleri genelde E-90 kara yolu civarında kurulmuşlardır.

Şekil 38: Viranşehir’de Sanayinin Sektörel Dağılımı (2018).



Kaynak: Viranşehir Kaymakamlığı, 2018.

Tablo 32: Viranşehir’de Faal Olan Sanayi Kuruluşları ve Sayıları (2018).

Viranşehir OSB’de Faal Olan Sanayi Kuruluşları ve Sayıları		İlçe Genelinde Faal Olan Sanayi Kuruluşları	
Mısır Kurutma	6	Çırçır Fabrikaları	14
Çırçır Fabrikası	8	Un Fabrikası	1
Mermer Fabrikası	2	Yağ Fabrikası	1
Bulgur Fabrikası	2	Süt Fabrikası	2
Küpeşte İmalatı	1	Hububat Fabrikası	2
Soğuk Hava Deposu	1	Mısır Kurutma	10
Büz Boru İmalatı	1	Bulgur Fabrikası	1
Silaj (Mısır)İmalatı	1	Meyve Sebze İşletmesi	1
Karo İmalatı	1	Dondurma İşletmesi	1
Turşu İmalatı	1		
Kilit Taşı İmalatı	1		
Yağ ve Linter İmalatı	1		
Kozmetik Sanayi	2		
Gıda Paketleme	1		
Tahıl Depolama	3		
Sulama Sistemleri	2		
Zeytin Yağı İmalatı	1		
Süt ve Süt Ürünleri	1		

Kaynak: Viranşehir Kaymakamlığı, 2018.

Viranşehir’de gıda ve tekstil sanayisi ön plana çıkmıştır. Özellikle tahıl tarımının bölge, il ve Viranşehir’de yoğun bir şekilde yapılması un ve unlu mamul sanayisini geliştirmiştir.

Viranşehir genelinde hayvancılık faaliyetlerinin gelişmiş olması süt ve süt ürünleri sanayisine ham madde sağlamaktadır.

Bölgede dolayısıyla ilçede GAP’ın faaliyete girmesi ve yaygınlaşmasıyla artan sulama koşullarına bağlı olarak yılda birden çok ürün elde edilmeye başlanmıştır. Özellikle buğday hasadından sonra ikinci ürün olarak Viranşehir’de mısır tarımı yaygınlaşmıştır. Mısır üretimine bağlı olarak ilçede 2018 yılı itibariyle 10 mısır kurutma fabrikası bulunmaktadır.

Viranşehir ilçesinde en yaygın tarım ürünlerinden biri de pamuktur. 2018 yılından 194.900 ton pamuk üretimi gerçekleşmiştir. Ham maddenin önemli bir kısmı ilçede kurulmuş olan 14 çırçır fabrikasında işletilirken bir kısım pamuk da Şanlıurfa’daki ve bölgedeki diğer merkezlerde işlenmektedir. İlçenin güneyindeki bazı kırsal mahallerde zeytincilik faaliyetlerinin yaygınlaşmasıyla ilçede bir zeytinyağı fabrikası kurulmuştur.

Viranşehir’de sanayide çalışan işçi sayısı çok düşük düzeydedir. 100.000’in üzerinde olan şehir nüfusunun sadece 621 kişisi sanayide çalışmaktadır. Bunun nedeni sanayinin yeteri kadar gelişmemiş olması, büyük sanayi kuruluşlarının olmayışı, sanayi kuruluşlarının çok küçük ve küçük kuruluşlar olmasıdır.

Kadın işçi sayısının erkek işçi sayısından çok daha düşük olduğu görülmektedir. Bunun nedeni kadınların bölge ve Viranşehir’de çalışma hayatına daha az katılmaları ve fabrikalarda işe almada erkeklerin daha çok tercih edilmeleridir. Erkeklerin kadınlara göre pamuk balyalarını yerleştirme pamuk yüklü kamyonların boşaltılması ve sanayi kuruluşlarındaki makine kullanabilme özellikleri gibi faktörler etken gösterilebilmektedir (Tablo 33).

Tablo 33: Viranşehir İlçe Merkezinde Mahalle Bazında Sanayi Faaliyetlerinde Çalışan Sayısı

Mahalle	Erkek	Kadın
Atatürk	73	C
Bahçelievler	41	-
Cumhuriyet	39	-
Demirel	63	-
Emiroğlu	8	-
Evrenpaşa	56	-
Gölbaşı	99	3
Hürriyet	74	4
Kale	52	C
Keleşabdioğlu	22	-
Kışla	107	C
Özal	4	C
Selahattin Eyyubi	22	-
Şarkpınar	28	C
Tekke	22	3
Yeni	89	3

Kaynak: TÜİK (2000 Yılı Verileri).

3.2.3. Ticaret Fonksiyonu ve Alanları

Ticaret üreticiden tüketiciye kadar uzanan taşıma depolama ambalajlama tezgâhlama gibi birçok işlevi kapsar. Kazanç anlamı taşıyan bütün faaliyetler ticaret kelimesini kapsar (Doğanay, 2016, s. 742).

Bir yerleşim yerinin gelişmesi üretimin büyüklüğü ve çeşitliliği ile doğrudan ilişkilidir. Üretilen malların ambalajlanması, pazar alanlarına ulaştırılması ve bu ürünlerin tanıtımının yapılması ticaret faaliyetlerini canlandırmaktadır. Ticari faaliyetleri gelişen kentler kısa sürede büyümekte ve yoğun nüfuslu alanlar haline gelmektedir.

Tarımdan sonra Viranşehir'in en önemli ekonomik faaliyeti ticarettir. ilçede bulunan hayvan pazarının varlığı başta olmak üzere, hal pazarı ve buğday pazarının bulunması, Viranşehir'de ticaretin daima canlı olmasına ve önemli bir ekonomik alan haline gelmesine çok önemli bir katkı sunmaktadır.

Yine doğu-batı doğrultusunda uzanan Şanlıurfa, Viranşehir, Kızıltepe, Nusaybin, Cizre, Habur arasında ulaşımı sağlayan uluslararası E-90 Kara yolu Viranşehir'in içinden geçmektedir (Şekil 39). İpek Yolu da denilen bu yolun 70 km'si Viranşehir sınırları içerisinde bulunmaktadır (Benek, 2009, s. 218). Özellikle 1991 yılına kadar Habur Sınır Kapısı'ndan taşınan petrol, ilçede nakliyeciliği çok geliştirmiş ve nakliyeciliğe bağlı olarak ticaret canlı kalmıştır. Ancak 1. Körfez Savaşı'yla çok azalan bu faaliyet hâlâ devam etmektedir.

Şekil 39: Viranşehir İlçe Merkezi, E-90 Kara Yolundan Bir Görünüm.



Viranşehir ilçe merkezi tarihi meydan ve bu meydana açılan caddeler ticaretin yoğunlaştığı alanlardır (Şekil 40). Meydanın doğusunda Eski Urfa Caddesi ve bu caddeye bağlı Gölbaşı Caddesi ile Antin Caddesi yer almaktadır. Meydanın batısında eski buğday pazarı ve Diyarbakır Yolu'na kadar devam eden Derik Caddesi bulunmaktadır. Yine Derik Caddesiyle bağlantılı Diyarbakır Yolu güzergahında hayvan pazarına ve briket yapım alanlarına kadar devam eden güzergâh ticari kuruluşların bulunduğu alandır.

Meydanın kuzeyinde Karacadağ Caddesi yer alır. Bu caddede minibüs durakları, saman pazarı alanları ve diğer ticari kuruluşlar yer almaktadır. Meydanın güneyinde Ceylanpınar Caddesi yer almaktadır. Bu caddede bankalar,

çeşitli muhasebe büroları, kahvehaneler, çay ocakları gibi ticari kuruluşlar bulunmaktadır. Ceylanpınar Caddesi, Dört Yol Kavşağı'nın güney kesiminde de ticari kuruluşlar bulunmaktadır. Yine Ceylanpınar Yolu ile bağlantılı Viranşehir Cezaevi Caddesi ile Ceylanpınar'a giden yolun yaklaşık 500 metrelik bir alanında ticari kuruluşlar faaliyet göstermektedir.

Şekil 40: Viranşehir Şehir Meydanından Bir Görünüm, 2018.

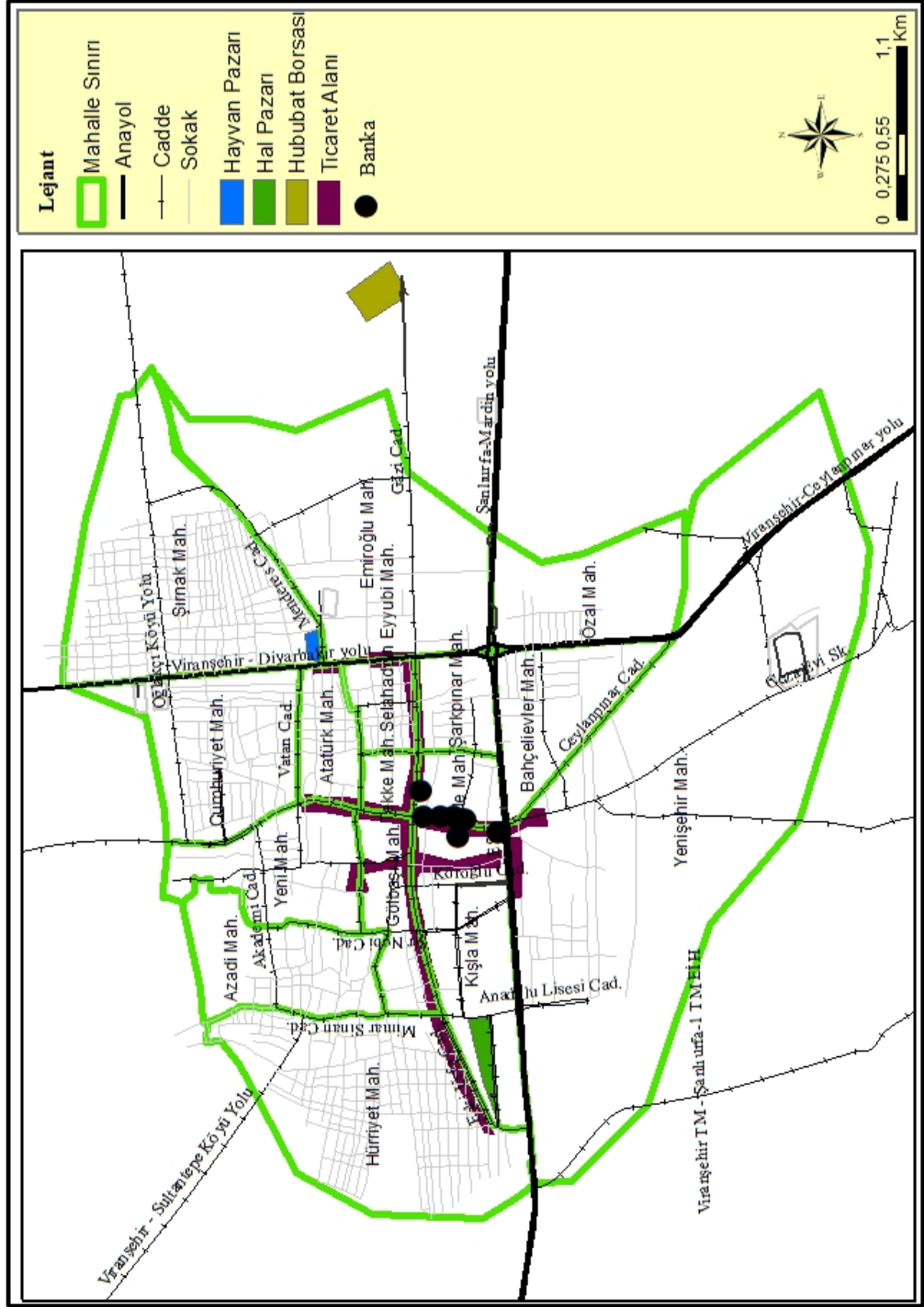


Viranşehir'in en önemli ticaret alanlarının başında Viranşehir Hububat Kompleksi gelmektedir. İlçede buğday, arpa, mercimek, nohut, susam ve son yıllarda mısırın da eklenmesiyle çok sayıda ürünün ticareti yapılmaktadır. 2007 yılına kadar Derik Caddesi ve Diyarbakır Yolu'nun kesiştiği alanda bulunan ve eski buğday pazarı olarak bilinen Hububat Kompleksi, bazı yetersizliklerden dolayı ilçe merkezinin dışına çıkarılmıştır. Hububat Kompleksi Viranşehir Belediyesi tarafından 2007 yılında Emiroğlu Mahallesi'nde 58 dönümlük arazi üzerinde oluşturulup faaliyete girmiştir (Şekil 41).

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin en büyük hububat kompleksi özelliği taşıyan bu alanda 176 satış bürosu ve 176 ambar mevcuttur. Satış büroları 16 m² iken ambarlar 40 m² dir. İdari binası mevcut olup, idari bina içerisinde toplantı salonu, laboratuvar bulunmaktadır (Foto 42). Hububat kompleksinin içerisinde

sosyal tesis mevcuttur. Sosyal tesis içerisinde kiraathane, lokanta, fırın, market, mescit, duş yeri hububat döküm yeri ve depo alanı bulunmaktadır (Foto 43). Burada 10.000 m² yeşil alan bulunmaktadır. 150 araçlık otopark ve 50 tır parkı mevcuttur (Viranşehir Belediyesi, 2018).

Şekil 41: Viranşehir İlçe Merkezinde Ticaret Alanlarının Dağılışı



Viranşehir’de 202.840 ton buğday üretilmektedir. Şanlıurfa Ticaret Borsasının 2018 yılı verilerine göre 848.576.922,58 kg buğday ticareti yapılmıştır. 4.923.750 kg arpa ticareti yapılmıştır. 21.800 ton kırmızı mercimek 47.626.710 kg ticaret yapılmıştır. 592.229.776 kg mısır ticareti gerçekleşmiştir.

Şekil 42: Viranşehir Hububat Kompleksinden Bir Görünüm,2018.



Şekil 43: Viranşehir Hububat Kompleksinden Bir Görünüm, 2018.



Viranşehir ilçesinin önemli bir ticaret alanı da hal pazarıdır. Daha önce Eski Urfa Caddesi'nde Antin Caddesi ile Eski Urfa Caddesi'nin kesiştiği alanda ve Gölbaşı Camii'nin karşısında bulunan hal pazarı giderek artan nüfusun taleplerini yeteri kadar karşılayamayacak bir durumdaydı. Viranşehir Hal Pazarının şehir içerisinde olması trafik sorununu oluşturmakla birlikte araç giriş ve çıkışları sorun oluşturmuştur. 2003 yılında bu sorunu gidermek amacıyla Şanlıurfa Viranşehir kara yolunun kuzeyinde Jandarma Karakolunun hemen arkasında yeni belediye binasının batısında, yeni hal pazarı kurulmuştur (Şekil 41). 25.000 m²lik alanda kurulan yeni hal pazarı şehir alanının %0,044'lük bir alanının kaplamaktadır. İçerisinde 90 dükkân ve bir lokanta bulunmaktadır. 2018 yılı itibariyle sadece 10 sebze ve meyve komisyoncusu aktif olarak çalışmaktadır (Viranşehir Belediyesi, 2009, s. 86).

Şekil 44: Viranşehir Hal Pazarının Girişinden Bir Görünüm, 2018.



Viranşehir'de büyük bir kesimi yaş olarak tüketilen sebze ve meyvelerin büyük çoğunluğu hal pazarında semt pazarcılarına ve halka satışı yapılmaktadır. Adana, Mersin, Tarsus, Şanlıurfa, Siverek, Ceylanpınar gibi alanlardan gelen sebze ve meyveler buradan direkt vatandaşa ve pazarcılara sunulmaktadır. Günlük yaklaşık olarak 40 tonluk bir sebze ve meyve girişi olmaktadır (Şekil 44,45).

Şekil 45: Viranşehir Hal Pazarı Üstündeki Düğün Salonu, Komisyon Dükkânları ve Satış Alanından Bir Görünüm, 2018.



Viranşehir'in en önemli ticaret alanlarından biri de hayvan pazarıdır. Beyaz Yol olarak da bilinen Mardin Kavşağı'ndan Diyarbakır'a giden yolun hemen doğusunda yer alan hayvan pazarı 25.000 m²lik bir alanda bulunmaktadır. Bu alanın çevresinde de saman ticareti yapılmaktadır. Viranşehir Hayvan Pazarı çevre il ve ilçelerden de buraya gelen hayvan tüccarlarının ticaret alanlarından biridir. Pazar günleri hariç hemen her gün bu alanda hayvan alışverişi yapılmaktadır. Hayvan pazarında sosyal tesis olarak bir kıraathane bulunmaktadır. Bu alanda su, simit, poğaç vb. satan seyyar satıcılar ticaretin bir parçası durumundadır (Şekil 46).

Şekil 46: Viranşehir Hayvan Pazarından Bir Görünüm, 2017.



Şehirler çevresindeki kırsal yerleşmelerin de ihtiyacını karşılama merkezleri durumundadır. Şehir nüfusu ve şehre bağlı kırsal nüfus; giyim, yeme içme, enerji, sanayi, bankacılık ve muhasebe işlemleri çeşitli hukuksal işlemler, mobilya, halı-kilim, akaryakıt gibi çeşitli ve çok sayıdaki ihtiyaçlarını şehirlerden temin etmektedirler. Bu anlamda Viranşehir ilçe merkezindeki ticaret kuruluşları sadece şehirde yaşayan nüfusa değil aynı zamanda 195.910 kişilik tüm ilçe nüfusuna hizmet etmektedir.

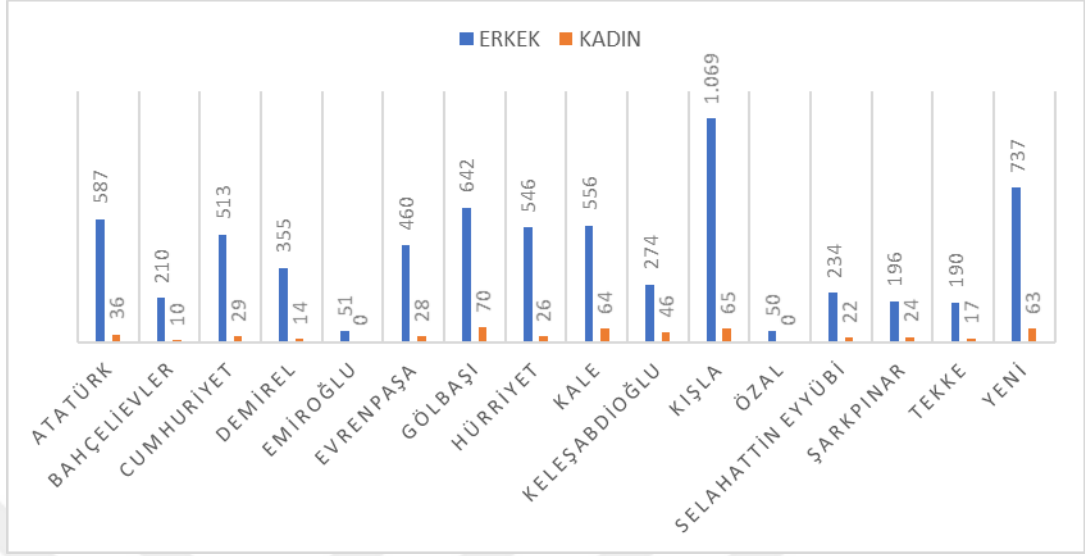
Viranşehir Belediyesi verilerine göre Viranşehir ilçe merkezinde 7 semt pazar alanı bulunmaktadır. Şehir alanının %0,20'sini bu semt pazarları kaplamaktadır. Şehrin ticaret alanı 358996.88 m²'lik alan kaplamakta, bu da şehir alanının %0,80'lik bir oranına tekabül etmektedir. Şehirdeki pazar alanları ve ticaret alanları şehir yerleşmesinin %1'lik bir alanını kaplamaktadır.

Viranşehir ilçe merkezinde, Şanlıurfa Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği 2018 yılı verilerine göre 43 inşaat ve inşaaata dayalı bayii, 57 elektrik , 51 nalbur, 19 bakkal, 5 tüp gaz, 11 sebzeçi, 19 kırtasiye, 16 manav, 17 kasap, 14 okul kantini işletmecisi, 62 fırın, 69 çay ocağı-kahve-kıraathane, 87 lokanta, 51 kuaför, 42 tuhafiyeci, 54 giyim mağazası 43 internet kafe, 8 emlak dükkânı, 41 ayakkabı dükkânı, 25 halı-kilim satıcısı, 5 elektronik alet satışı (bilgisayar) 92 elektrikli ev aletleri satış mağazası olmak üzere toplam 831 adet ticari işletme bulunmaktadır.

Viranşehir ilçe merkezinde tarım ve sanayi sektöründe olduğu gibi yine çalışan erkek nüfus ile çalışan kadın nüfus arasında çok fazla bir farkın olduğu görülmektedir.

Hizmet sektörü dolayısıyla ticaret faaliyetlerinin en fazla geliştiği ve yoğunlaştığı mahallelerin; Kışla, Kale, Gölbaşı, Atatürk ve Yeni mahalle olduğu görülmektedir (Şekil 47). Bu mahalleler şehrin en eski mahalleleridir. Şehirdeki ekonomik fonksiyonların başladığı mahallelerdir.

Şekil 47: Viranşehir İlçe Merkezindeki Mahallelerde Hizmet Sektöründe Çalışan Nüfusun Durumu.



Kaynak: TÜİK, 2018.

Hizmet sektörü dolayısıyla ticaret faaliyetine en fazla katılımın Kışla Mahallesi'nde, en az katılımın Emiroğlu Mahallesi ile Özal Mahallesi'nde olduğu görülmektedir. Bunun nedeni bu mahallelerin sonradan yerleşime açılması ve kırsal mahalleler ile çevre ilçelerden göç alan daha çok niteliksiz işçi grubunda yer alan ailelerin ikamet ettikleri görülmektedir (Şekil 47).

3.2.4. Ulaşım Fonksiyonu ve Alanları

İnsanlık, tarih boyunca çeşitli göçler ve ticari nedenlerden dolayı hareket halinde olmuştur. Tarihin eski dönemlerinden günümüze kadar her dönemde ekonomik, askeri ve sosyal nedenlerden dolayı yollara ihtiyaç duyulmuştur (Şahinalp, 2005, s. 178). Mekânlar arasında gerek ticari olan veya olmayan malların taşınmasında ve aynı zamanda insanların taşınmasında yollara ve ulaşım araçlarına ihtiyaç duyulmuştur. Tarihsel sürece bakıldığında Osmanlılar Dönemi'nde Şanlıurfa ve çevresinde 3 ana yol güzergâhı mevcuttu. Ruha (Urfa) şehri bu yollardan sağ ve sol kol yolları arasında bulunan tali bir yol güzergâhı üzerinde idi. Diyarbekir, Ayıntap, Rakka'dan gelen yollar Ruha'da birleşmekteydi (Şahinalp, 2005, s. 178).

Viranşehir ilçe merkezi de konumu itibariyle Ruha (Urfa) şehriyle birlikte önemli bir güzergâh olan İpek Yolu üzerinde bulunmaktadır.

XIX ve XX. yy'larda Viranşehir'de ticaret kervanlarla yapılmaktaydı. Deve, katır, at ve eşeklerin kullanıldığı kervanlarla ticaret yapılmakta ve ulaşım araçları olarak kullanılmakta idi. Dönemin en hızlı ulaşım aracı atlardı. (Şahinalp, 2005, s. 178).

Cumhuriyetin kurulmasıyla Türkiye'de ulaşımda çeşitli gelişmeler yaşanmıştır. 1956 yılında Birecik Köprüsü'nün açılmasıyla Urfa'da dolayısıyla da Viranşehir'de ulaşım ile ilgili büyük gelişmeler yaşanmıştır (Şahinalp, 2005, s. 216). 1970'li yıllardan sonra şehirlerarası otobüs firmaları yaygınlaşmıştır. Urfa'ya Viranşehir'den minibüs, kamyon ve arazi araçlarıyla ulaşım sağlanmıştır.

1950'li yıllardan itibaren Türkiye genelinde karayolu taşımacılığı yaygınlaşmış ve günümüze kadar da gelişme göstermiştir. Şanlıurfa, dolayısıyla Viranşehir de bu olumlu gelişmelerden payını almıştır. Adana-Gaziantep'ten gelen Şanlıurfa'dan Viranşehir'in içinden geçen, Mardin'in Kızıltepe ve Nusaybin ilçeleriyle, Şırnak'ın Cizre ve Silopi ilçelerinden geçip Habur Sınır Kapısı'na kadar devam eden E-90 karayolu, Viranşehir'in en önemli karayolu ulaşım bağlantısıdır. Adana, Gaziantep'ten gelen E-90 Kara Yoluna bağlanan Şanlıurfa-Gaziantep otobanı, GAP Hava Limanına ve Diyarbakır Yolu ile de bağlantılıdır. Şanlıurfa-Gaziantep Otobanı Viranşehir ulaşımı açısından batıya açılan en önemli yollardan biridir.

Şekil 48: Viranşehir İlçe Merkezinden Geçen E-90 Kara Yolu, 2018.



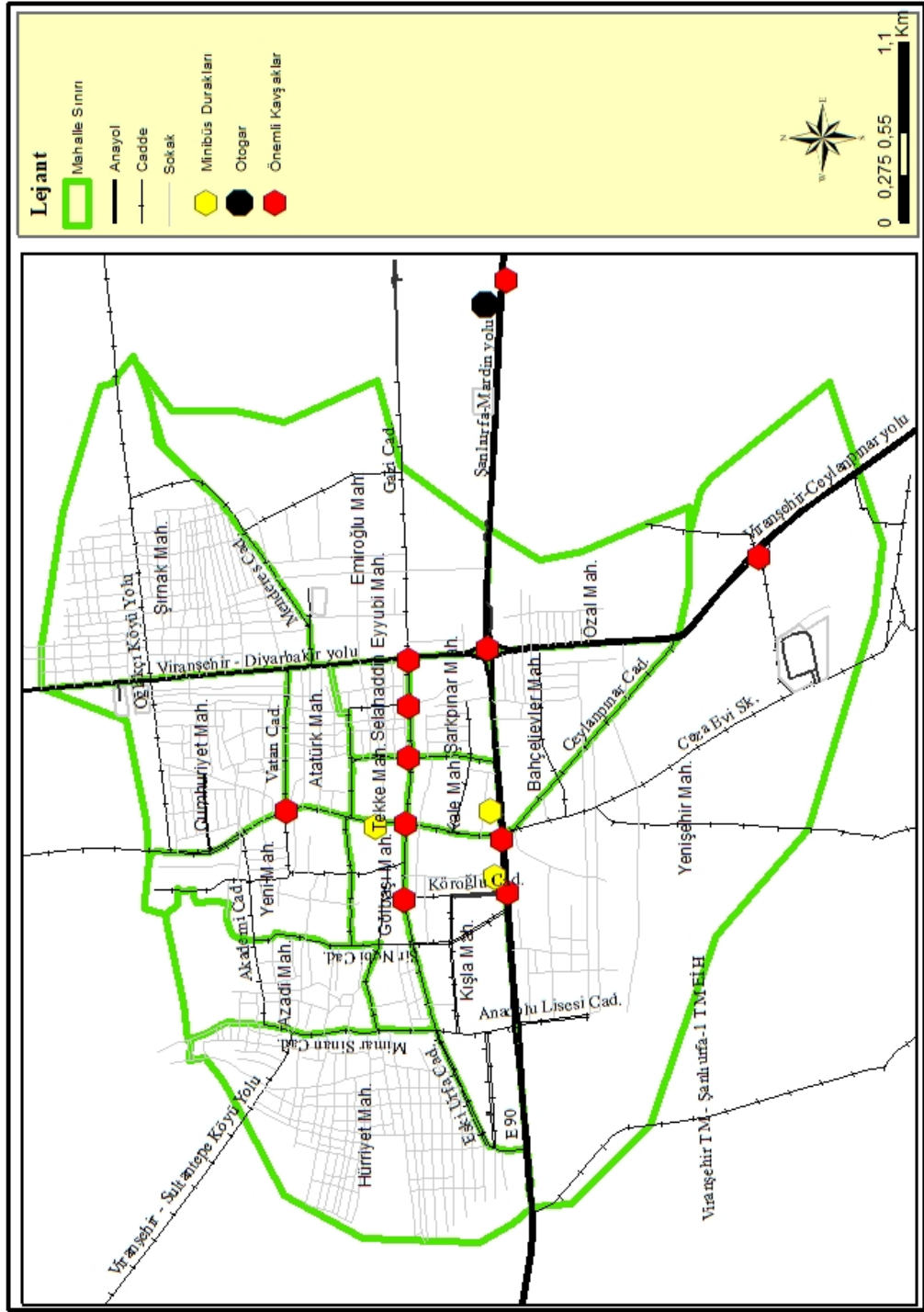
E-90 Karayolu 1980'li yıllarda Türkiye ve Irak arasında petrol ticaretine bağlı olarak Habur Sınır Kapısı'ndan Türkiye'ye petrol ithalatında önemli bir yere sahiptir(Şekil 48). 1990'lı yıllarda Körfez Savaşı'nın başlamasıyla ülkeler arasında yaşanan sorunlardan dolayı petrol taşımacılığı sektöre uğramıştır (Benek, 2009, s. 179).

Günümüzde petrol taşımacılığı ve sınır ticareti azalmış olsa da devam etmektedir. Viranşehir halkı için önemli bir ekonomik sektör olan sınır ticareti ve buna bağlı nakliyecilik, ticareti canlı tutmuş hem de bu sektörde çalışan insanlar için önemli bir iş alanı oluşturmuştur.

E-90 Karayolu üzerinde Viranşehir ilçe merkezinin de en önemli kavşağı olan dört yol kavşağı bulunmaktadır. Bu kavşaktan şehre iki önemli cadde açılmaktadır. Kuzeye doğru açılan ve şehir meydanına kadar devam eden Ceylanpınar Caddesi ile güneye Ceylanpınar Yolu'na açılan Cezaevi Caddesi bulunmaktadır.

E-90 Karayolu'nun Mardin çıkışında Mardin Kavşağı bulunmaktadır. Bu kavşağın kuzeye açılan ve Demirci-Diyarbakır Yolu ile bağlantılı Ceylanpınar Yolu'na bağlanan Yeni Hastane Yolu Caddesi bulunmaktadır. Her iki caddenin çevresinde çeşitli iş yerleri kurulmuştur.

Şekil 49: Viranşehir İlçe Merkezinin Cadde ve Sokak Sistemi



E-90 Karayolu'ndan şehre açılan bir diğer cadde, Belediye Kültür Merkezi'nin hemen batısında Antin Caddesi'yle bağlantılı ve Eski Urfa Caddesi'ne kadar devam Kültür Merkezi Caddesidir. Antin Caddesi'nin batısını askeri alan oluşturur. Doğusu ve kuzeyinde kültür merkezi ve kültür merkezine bağlı parklar oluşturmaktadır.

Şehirler bir canlı organizmaysa yollar bu canlı organizmanın birer damarları gibidir (Şahinalp, 2005, s. 234). Kuşkusuz şehir ulaşımının en yoğun olduğu ve adeta ulaşım açısından şehrin kalbi gibi olan Viranşehir Meydanı'dır. Meydan'ın güneyini Ceylanpınar Caddesi oluşturur. Bu cadde meydandan güneye E-90 Kara Yolu'na kadar devam etmektedir. Bu caddeye Sakarya Caddesi ve PTT Caddesi bağlanmaktadır. Bankalar çeşitli iş merkezleri ve resmî kurumlar bu caddede yoğunlaşmıştır.

Şekil 50: Ceylanpınar Caddesinden Bir Görünüm, 2018.



Ceylanpınar Caddesi'nin doğusunda Kale, batısında Kışla mahalleleri bulunmaktadır. Ceylanpınar Caddesi'nden bu mahallelere açılan küçük cadde ve yollar mevcuttur (Şekil 50). Viranşehir Meydanı'nın kuzeyinde Karacadağ Caddesi yer almaktadır. Bu cadde kuzeyde Süleyman Nebati Camisi'ne kadar devam eder. Karacadağ Caddesi Viranşehir'in kuzeyinde bulunan köylere çeşitli yollarla bağlanmaktadır (Şekil 51). Cadde'nin doğusunda Tekke Mahallesi, batısında Gölbaşı Mahallesi bulunur. Karacadağ Caddesi'ne bağlı ve doğu batı doğrultusunda uzanan ve doğuda Demirci-Diyarbakır Yolu'na bağlanan Dumlupınar Caddesi yer almaktadır.

Şekil 51: Viranşehir Karacadağ Caddesinden Bir Görünüm, 2018.



Viranşehir Meydanı'nın doğusunu Derik Caddesi oluşturur. Cadde meydandan Demirci-Diyarbakır Yolu'na kadar devam eder.

Viranşehir Meydanı'nın doğusunda Eski Urfa Caddesi bulunmaktadır. Bu Cadde doğuya doğru Antin Kavşağı ve daha doğusunda hal pazarı mevkiinde E-90 Karayolu'na açılmaktadır.

Eski Urfa Caddesi'nin Gölbaşı Camisi karşısından E-90 Kara Yolu'na kadar olan kısmı Antin Caddesi, şehirdeki iş alanlarının son yıllarda yoğunlaştığı alan konumundadır (Şekil 52). Viranşehir İlçe Merkezinin yukarıda bahsedilen dört önemli caddesi artan trafik yoğunluğundan dolayı, bu caddelerde trafik akışı tek yönlü hale getirilmiştir.

Şekil 52: Eski Urfa Caddesinden Bir Görünüm, 2018.



Güneyde Ceylanpınar Yolu'yla Suriye ile bağlantı kurulabilmektedir. Yine Diyarbakır'a açılan yeni yol ile Diyarbakır'a 90 km'lik bir mesafe ile ulaşım kolaylığı sağlanmıştır.

Viranşehir E-90 Karayolu sayesinde Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin birçok şehrinin batıya açılan yol güzergâhı konumundadır. Hakkâri, Şırnak, Mardin illeri ve bu illere bağlı ilçelerin tamamına yakınının kara yolu güzergâhında Viranşehir ilçesi bulunmaktadır. Viranşehir de bu illerin ve ilçelerin şehirlerarası otobüs durağı konumundadır.

Viranşehir'de bulunan otogar Viranşehir-Mardin Kara Yolu'nun 5.km'sinde Viranşehir çıkışında yolun hemen kuzeyinde yer almaktadır. Otogarda 15 şehirlerarası yolcu firması mevcut iken, bunlardan 11 firma işlek durumundadır. Otogarda mescit, lokanta, kıraathane ve 2 büfe bulunmaktadır. Otogarda Viranşehir'e ait otobüs firması yoktur. Şanlıurfa'ya ait bir firma bürosu bulunmaktadır.

Şırnak'tan gelen firma her gün Antalya, Hatay, Mersin, İstanbul illerine yolcu taşımaktadır. Yine Şırnak'tan gelen bir diğer firma her gün İzmir, İstanbul,

Antalya ve Bursa'ya yolcu taşımaktadır. Mardin'e bağlı 4 firma Ankara, Adana, Antalya, İstanbul, Mersin, Bodrum ve Marmaris'e yolcu taşımaktadır (Şekil 53).

Olağan olarak otogardan günlük ortalama 300 yolcu Viranşehir'den çıkış yapmaktadır. Bu sayı bayram ve okul tatil dönemlerinde çok daha fazla rakamlara tekabül etmektedir (Şekil 49).

Şekil 53: Viranşehir Şehirler Arası Otobüs Terminali, 2018.



Viranşehir ile yakın il ve ilçelerle kara yolu ulaşımı minibüslerle sağlanmaktadır. En önemli minibüs hattı, Şanlıurfa-Viranşehir hattıdır. Bu hatta 82 minibüs çalışmaktadır. Günlük yaklaşık olarak 30-35 sefer düzenlenmektedir. Ortalama her seferde 13 yolcu taşınmakta ve yaklaşık günlük toplamda 400 yolcu Şanlıurfa şehrine taşınmaktadır.

Viranşehir Şoförler Odasına kayıtlı 212 minibüs bulunmaktadır. Bu minibüsler Viranşehir-Siverek, Viranşehir-Ceylanpınar, Viranşehir-Kızıltepe ve Viranşehir-Diyarbakır hatlarında her gün seferler düzenlemektedirler. Olağan durumlarda Viranşehir'in kara yolu ulaşımında ulusal ve bölgesel yolcu taşımacılığı açısından sorunu bulunmamaktadır. Topoğrafya şartlarının uygunluğu ve klimatolojik faktörlerin bir engel oluşturmaması karayolu taşımacılığına avantaj sağlamıştır.

Şehrin şehir içi ulaşımını 20 şehir içi otobüs sağlanmaktadır. İlçede 20 ticari taksi çalışmaktadır. Viranşehir ile köy bağlantıları köy postaları ile sağlanmaktadır. Özel araçların artması ile köy postaları eskisi gibi rağbet görmediğinden sayıları azalmakla birlikte varlığını sürdürmektedirler. Her gün saat 14. 00 ila 16. 00 arası iki ana merkezde köylere seferler düzenlenmektedir. Bu merkezlerden biri Antin Caddesi ve Eski Urfa Caddesi'nin kesiştiği alan ile Karacadağ Caddesi'ndeki Samancılar Kahvesi mevkiindedir.

Viranşehir hava yolu ulaşımı açısından da avantajlı bir duruma sahiptir. İlçe 3 hava alanına yakındır. Şanlıurfa GAP Hava Limanı 130 km, Diyarbakır Hava Limanı 80 km ve Mardin Hava Limanı 70 km uzaklıktadır. Viranşehir'deki birçok yolcu bu hava alanlarını tercih etmektedir.

Bölgede, demiryolu 1970'li yıllardan sonra eski önemini kaybetmiştir. Viranşehir'e en yakın demiryolu 50 km mesafedeki Ceylanpınar İstasyonu ile 70 km mesafedeki Kızıltepe İstasyonlarıdır. Yine Diyarbakır İstasyonu 90 km'lik bir mesafede bulunmaktadır. Günümüzde çok az da olsa sadece yük taşınmasında kullanılmaktadır. Özellikle Ceylanpınar İstasyonu hasat dönemlerine yakın bazı biçerdöverlerin batıdaki illerden geliş ve gidişlerinde kullanılmaktadır. Bu nedenle Viranşehir ilçesi açısından demiryolu ulaşımı önemli bir ihtiyaç olmasına rağmen gelişmemiştir.

Günümüzde yük taşımacılığında tır, tanker ve kamyonlar Viranşehir'de kullanılan temel ulaşım araçlarıdır. Viranşehir Şoförler Odasına kayıtlı 209 yük taşıyan kamyon kayıtlıdır. Viranşehir'deki yük taşımacılığında Kooperatiflerle yapılan görüşmede bu sayının yeterli olmadığı belirtilmiştir. Ancak ilçede bulunan kooperatiflerin organizasyonu ile bölgeye gelen ve bölgedeki diğer şehirlere kayıtlı kamyonlar ve tırlar ilçeye yük taşımacılığında hizmet vermektedirler. İlçeye gelen kamyon ve tırların park ve garaj alanı, Viranşehir Buğday Kompleksinin güneyinde yer almaktadırlar.

3.2.5. Turizm Fonksiyonu ve Alanları

Turizmin temel çıkış noktası herhangi bir coğrafi mekân üzerinde bulunan; doğal ve beşerî çekicilikleri daha çok o mekân dışında yaşayan insanların merak ederek, yerinde görme arzusudur (Özgüç, 1994, s. 10).

Başarılı bir turizm gelişmesi; çekicilikler, bunlara erişmek için geliştirilen hava yolu terminalleri, otobüs garları, demir yolu istasyonları gibi ulaşım altyapısı, oteller gibi konaklama kolaylıkları, lokanta, kafe, bar gibi yeme içme kolaylıkları ve çeşitli eğlence yerleri gibi başka hizmetlerin getirilmesiyle gerçekleşir (Özgüç, 1998:114). Bu hizmetlerin ulaşım ve belediye hizmetleri gibi alt yapı ile ilgili kısımları devlet tarafından gerçekleştirilirken, konaklama ve diğer organizasyonlar daha çok özel sektör tarafından gerçekleştirilmektedir .

Viranşehir, bazalt örtüleriyle kaplı bir plato üzerinde yer almaktadır. Bu yönüyle plato üzerindeki koniler doğal bir çekiciliğe sahip iken, volkanik lavların soğumasıyla oluşan bazalt taşları ile yapılan çeşitli beşerî yapılar Viranşehir turizmine katkı sunmaktadır.

Viranşehir, daha çok kültürel turizm açısından ön plana çıkmaktadır. Kültürel çekicilik ve mekân arasında sıkı bir ilişki vardır. Kültürel çekicilikler coğrafi ve tarihi şartlara bağlı olarak çok çeşitlilik göstermektedir. Günümüzde şehirlerin görünümleri, tarihi binalar, dinsel mekanlar, müzeler kültür turizminin başlıca konularını oluşturmaktadır (Benek, 2009, s. 227).

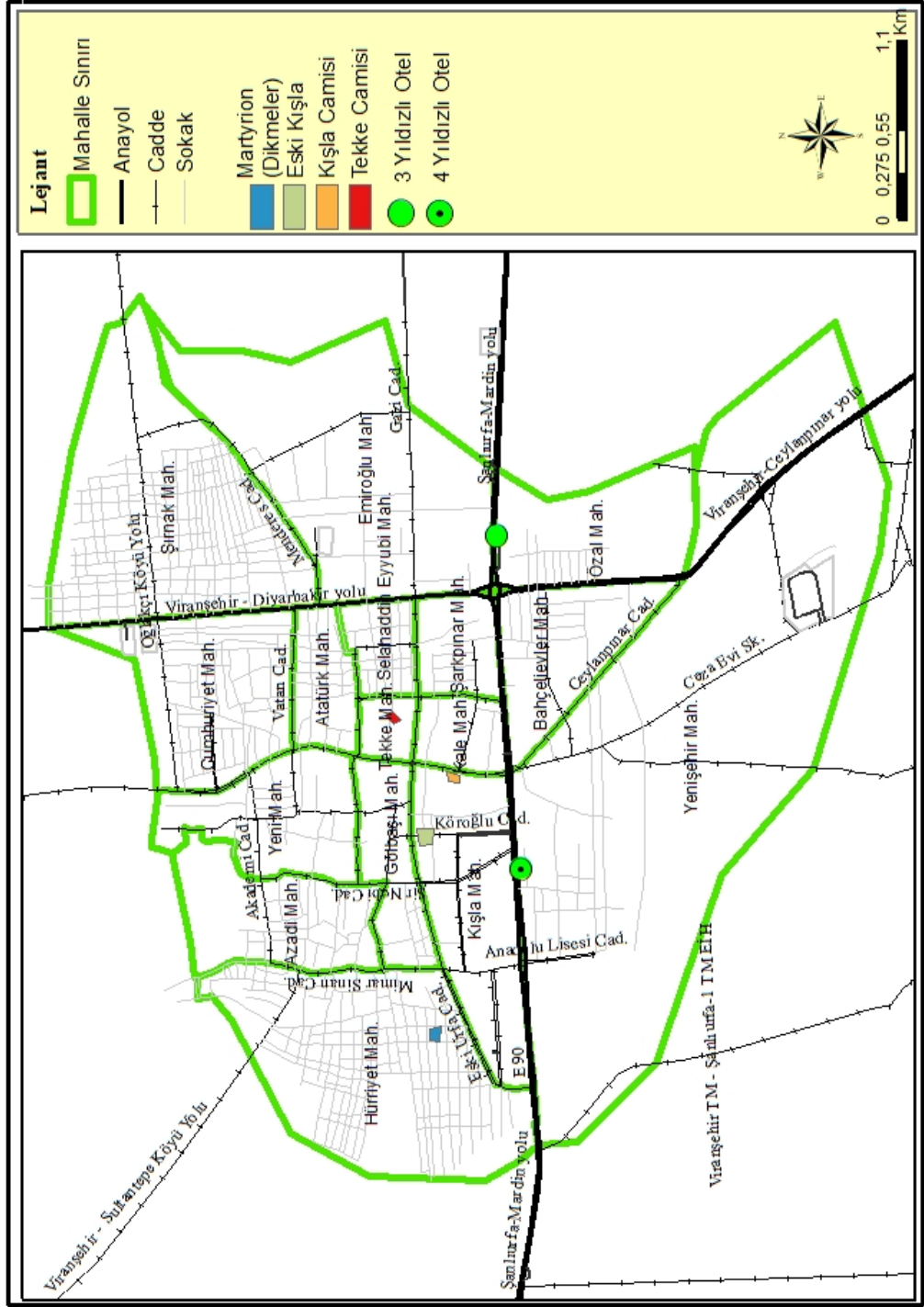
Tarihi süreç içerisinde birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Viranşehir’de bu medeniyetlerin bıraktıkları eserlerin bir kısmı günümüze kadar ulaşabilmiştir. Bu kültürel miras öğeleri Viranşehir’in en önemli turizm kaynaklarıdır.

Şanlıurfa sınırları içerisinde bulunan Viranşehir ilçe merkezi tarihi-dini kültür miras bakımından Şanlıurfa’ya benzer özellikler taşımaktadır. Gerek bu bölgede yaşayan medeniyetlerin bıraktıkları eserler gerekse de birçok peygamberin yaşam alanı olması ve buna bağlı olarak gelişen din turizmi Viranşehir’e turizm açısından büyük bir değer katmıştır. Bölgeye yapılan diğer

turistik seyahatlerin önemli bir uğrak merkezi konumunda olan Viranşehir; başta Eyüp Nebi Mahallesi, Ulu Cami (Kışla Camisi) ve Medresesi, Tekye (Tekke Camisi) ve Medresesi, türbeler, Viranşehir Martyrionu, Nike Zafer Tanrıçası, Surlar, Şehir Surları, kışlalar ve kamu yapıları gibi önemli turistik alanlara sahiptir. (Benek, 2009, s. 235-236) Viranşehir’de en çok dikkat çeken ve ziyaretçi çeken iki önemli merkez bulunmaktadır. Bunlardan ilki Eyüp Nebi Mahallesi ve buradaki ziyaret alanlarıdır; diğeri Viranşehir Martyrionu (Dikmeler)’ dur (Şekil 54).

Viranşehir’in en önemli tarihi yapılarından biri Viranşehir Kalesi’dir. MS 349 yılında Roma Dönemi’nde Konstantin’in oğlu tarafından inşa edilen, uzunluğu 2800 metre, yüksekliği 15 metre, duvar genişliği 3 metre olan kale, 24 burç ve 4 ana kapıdan oluşmaktadır (Urfa Kapısı, Diyarbakır Kapısı, Harran Kapısı, Bağdat Kapısı) ve 600000 m²’lik bir alan üzerinde kurulmuştur. Bugünkü Kale; Kışla, Teke ve Gölbaşı mahallerini çevrelemektedir.

Şekil 54: Viranşehir İlçe Merkezinin Tarihi-Turistik Alanları



Viranşehir ilçe merkezinden kuzeybatıya doğru 20 km mesafede olan alanda Hz. Eyüp, Hz. Elyase, Hz. Rahime türbeleri bulunmaktadır (Şekil 55). 1992 yılında Şanlıurfa Valiliği tarafından restore edilen türbeler hacıların hicaza karayolu ile giderken ziyaret ettiği mekânlardır. Bayram arifeleri ve cuma günleri çevre il, ilçe ve köylerden ziyaret edilmektedir. Yine bu Mahallede bulunan Hz.

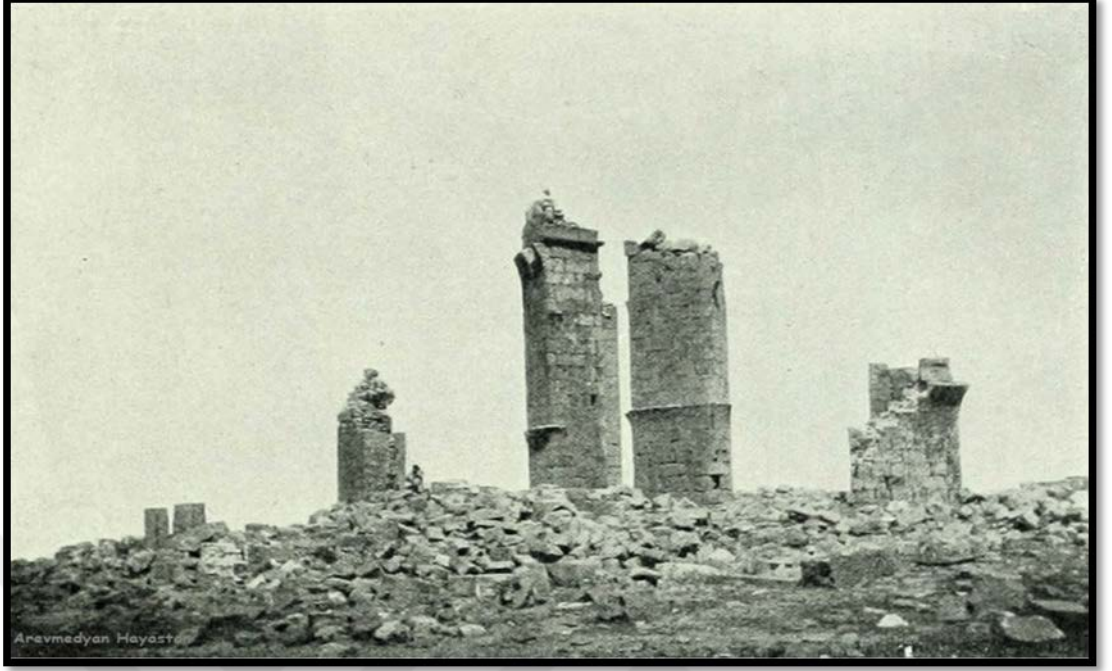
Eyüp Camisi 19. yy.da Osmanlılar tarafından inşa edilmiş ve turistlerin ilgisini çekmektedir. Burada bulunan sabır taşı bir diğer ziyaret noktasını oluşturmaktadır.

Şekil 55: Viranşehir Hz. Eyüp Nebi Türbesi.



Viranşehir ilçe merkezi Hürriyet Mahallesi'nde bulunan Martyrionu (Dikmeler). Bizans Dönemi Hristiyan inancının en önemli eserlerindedir. İçerisinde aziz şehit mezarlarının bulunduğu kilisenin IV. ve V. yy. da inşa edildiği tahmin edilmektedir (Benek, 2009, s. 239). Bazalt taşlarından inşa edilen, sekizgen bir kubbesi olan ve sekiz ayak üzerindeki bu yapının günümüzde sadece bir ayağı kalmıştır (Şekil 56).

Şekil 56: Viranşehir Dikmelerinden 1800 Yıllarda Çekilen Bir Fotoğraf.



Kaynak: Yasin Küçük Arşivi, 1815.

Viranşehir'in bir diğer turizm alanı Viranşehir Surları'dır. Eski yerleşim yeri çevresi Bizanslılar tarafından surlarla çevrelenmiştir (Şekil 57).

Dikdörtgen planlı surlar güneyde Harran, kuzeyde Diyarbakır, doğuda Bağdat ve kuzeyde Urfa Kapısı olmak üzere dört kapısı bulunduğu, kaynaklarda ifade edilmektedir (Benek, 2009, s. 236).

Şekil 57: Viranşehir Tarihi Surlarından Bir Görünüm.



Viranşehir ilçe merkezinin turistik 2 camisi bulunmaktadır. Bunlardan biri Ulu (Kışla) Camisi'dir (Şekil 58). Kışla Mahallesi'nde bulunan cami 19. yy.'da Osmanlılar Dönemi'nde inşa edilmiştir. Avlusunda cami ile aynı tarihte inşa edilmiş bir medrese bulunmaktadır. Tekye (Tekke) Camii, Tekke Mahallesi'nde günümüze kadar varlığını koruyan diğer önemli tarihi-turistik camidir. 19.yy.'da Osmanlılar Dönemi'nde yapılmıştır. Avlusunda cami ile aynı tarihte inşa edilmiş bir medrese bulunmaktadır.

Şekil 58: Viranşehir Ulu (Kışla) Camisinden Bir Görünüm,2018.



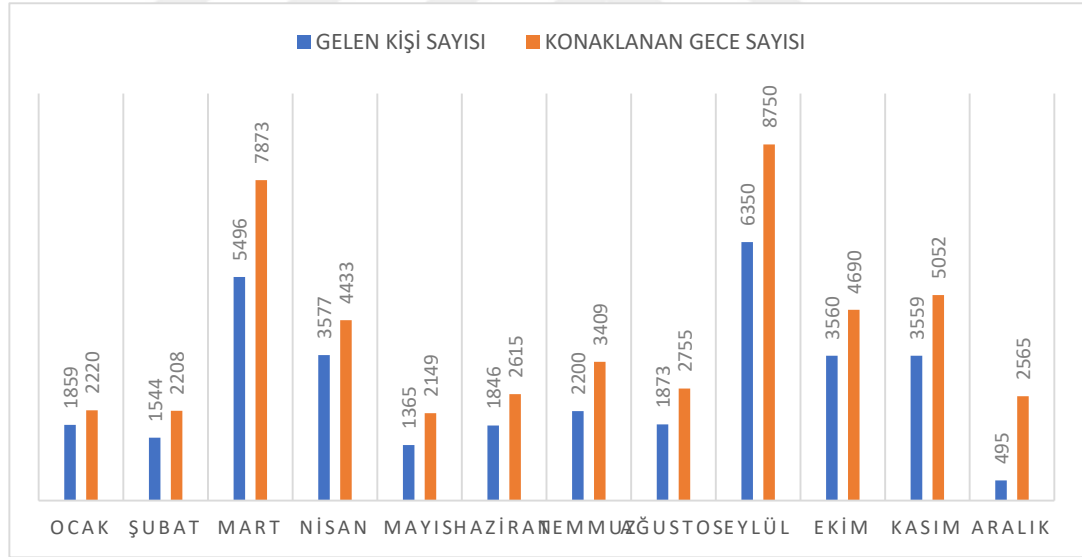
Yerli turistlerin ağırlıkta olduğu Viranşehir'i Şanlıurfa İl Turizm Müdürlüğü verilerine göre 2018 yılı itibariyle 33724 turist ziyaret etmiştir. 2018 yılı itibariyle Şanlıurfa'yı 1010079 kişi ziyaret etmiştir. Buna göre Şanlıurfa'ya gelen turistlerin yalnızca %3.33'lük bir kısmı Viranşehir'i ziyaret etmiştir (Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2018). Bu haliyle Viranşehir, Şanlıurfa gelen turistler içinde çok az bir ziyaretçi oranına sahiptir. Şanlıurfa'da dini çekiciliklerin daha fazla olması, kültürel mirasların daha çok olması ve korunması, turizm kaynaklarının Viranşehir'e göre tanıtımının daha iyi yapılması, Şanlıurfa'da konaklama imkanlarının daha çeşitli ve fazla olması gibi nedenler, Viranşehir'in turistler tarafından az tercih edilmesine neden olmuştur.

Tablo 34: Viranşehir İlçe Merkezine Aylara Göre Gelen Turist Sayısı ve Geceleme Sayıları

Aylar	Gelen Kişi Sayısı	Konaklanan Gece Sayısı
Ocak	1859	2220
Şubat	1544	2208
Mart	5496	7873
Nisan	3577	4433
Mayıs	1365	2149
Haziran	1846	2615
Temmuz	2200	3409
Ağustos	1873	2755
Eylül	6350	8750
Ekim	3560	4690
Kasım	3559	5052
Aralık	495	2565

Kaynak: Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2018.

Şekil 59: Viranşehir İlçe Merkezine Gelen ve Konaklanan Gece Sayıları, 2018.



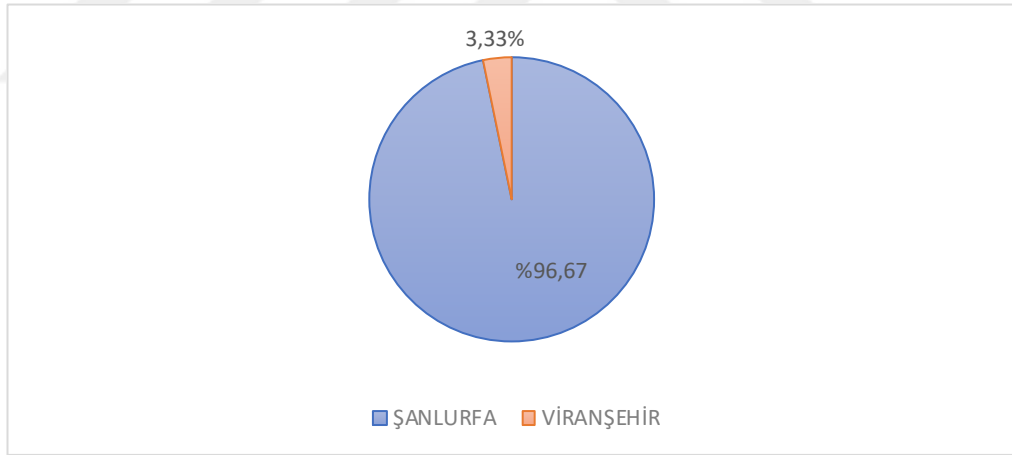
Kaynak: Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2018.

Mart ve Eylül ayları, Viranşehir'e en çok turistin geldiği ve en çok kaldığı aylar olarak görülmektedir (Tablo 34). Türkiye geneli kış mevsiminin sona erdiği Mart ayı, gezilerin ve turların başlaması, bölgede ve ilçede çeşitli şenliklerin yapılması turist yoğunluğunu arttırmıştır.

2018 yılı verilerine göre en az turist Aralık ayında Viranşehir'i ziyaret ettiği görülmektedir. Türkiye genelinde kış mevsiminde gezilerin daha az yapılması, iklim koşullarının elverişsiz olması ve eğitim öğretim dönemine denk gelmesi gibi nedenler Aralık ayında ziyaretçi sayısının az olmasına sebep olmuştur (Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2018).

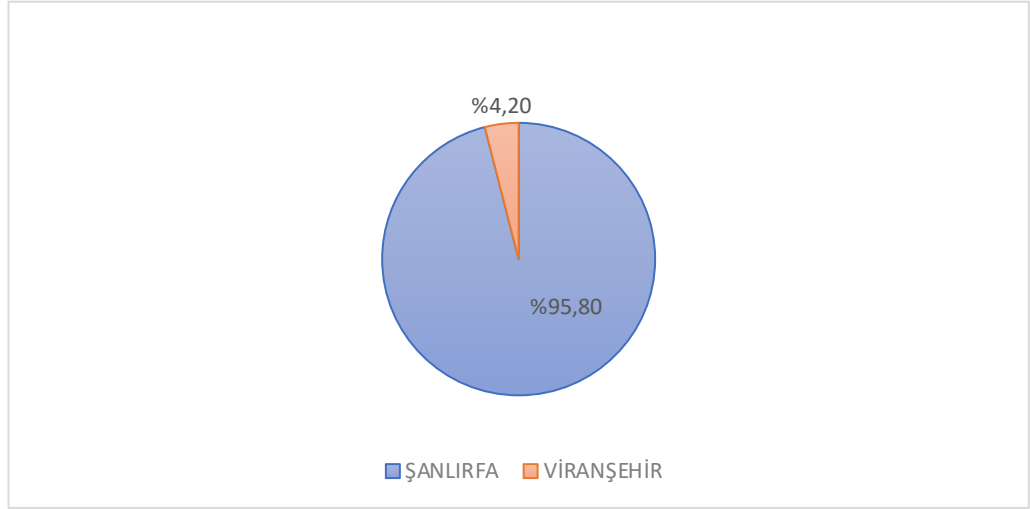
Turizm faaliyetlerine katılım sayısından ziyade kalınan gece sayısı daha çok önem arz etmektedir. Çünkü esas harcamanın yapıldığı ve turistlerin para harcadığı durumlar kalınan gece sayısı ile birlikte artış göstermektedir. Viranşehir'de 2018 yılında 48719 gece konaklama yapılmıştır. 2018 yılı verilerine göre Viranşehir'e gelen 33724 ziyaretçiden 1387'si yabancı uyruklu turist olmuştur. Şanlıurfa'ya gelen yabancı turist sayısı 2018 yılı verilerine göre 33385 kişidir. Viranşehir'e gelen toplam ziyaretçilerin %4,2 si yabancı uyruklu ziyaretçidir. Viranşehir'e gelen yabancı turist sayısı, Şanlıurfa'ya gelen yabancı turistlerin %4,15'lik bir orana denk düşmektedir.

Şekil 60: Şanlıurfa'ya Gelen Kişi Sayısının Viranşehir'e Oranı, 2018.



Kaynak: Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2018.

Şekil 61: Şanlıurfa Gelen Yabancı Ziyaretçinin Viranşehir İlçe Merkezine Oranı, 2018.



Kaynak: Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2018.

Şanlıurfa'ya gelen turistlerden yabancı turistlerin toplam turist oranlarına göre Viranşehir'i yaklaşık %1'lik bir farkla daha fazla ziyaret ettikleri görülmektedir. (Şekil 60,61). Viranşehir, kolay ulaşılabilen bir kent konumundadır. Çeşitli altyapı sorunları olmakla birlikte genel itibariyle yeme-içme, eğlenme ve dinlenme alanları mevcuttur. Ancak eğlenme ve konaklama gibi turizm çekicilikleri yeterli değildir. Bu anlamda Viranşehir bağlı olduğu Şanlıurfa ili ve komşu iller olan, Diyarbakır, Mardin illerine göre dezavantajlıdır. Örneğin Şanlıurfa şehrindeki tarihi kültürel konaklama tesisleri; turistlere sunulan sıra geceleri ve çeşitli müzik türleriyle çekim merkezi durumuna getirilmiştir. Viranşehir'de bu ve buna benzer eğlence alanları olmadığından şehre gelen turistlerin geceleme için daha çok yakın olan Şanlıurfa ve Mardin şehirlerini tercih ettikleri görülmektedir.

Konaklamanın en önemli ayağını oteller oluşturmaktadır. Otel, insanların dinlenmek, eğlenmek, tatil yapmak için kaldıkları yerlere denir. Viranşehir'de 4 otel bulunmaktadır. Otellerden biri dört yıldızlı (Şekil 63), biri üç yıldızlı otellerdir. Diğer iki otel ise daha küçük otellerdir. Dört yıldızlı otel Yenişehir Mahallesi'nde E-90 Karayolu'nun hemen güneyinde 46 oda ve 96 yatak kapasitelidir. Üç yıldızlı otel Özal Mahallesi'nde Viranşehir'deki Mardin

Kavşağı'nın hemen güneyinde yer almaktadır. 34 odası bulunan otel 100 yatak kapasiteye sahiptir.

Viranşehir Öğretmenevi şehrin önemli konaklama merkezlerinden biridir. E-90 Karayolu'nun kuzeyinde Belediye Kültür Merkezine yakın bir konumda bulunmaktadır. 25 oda ve 63 yatak kapasitesine sahiptir. İçerisinde çok amaçlı salon, lokanta ve kafeterya bulunmaktadır (Şekil 62).

Turizm sektöründe konaklama ayaklarından biri de aile ve akraba ziyaretleridir. Bayramlar ve özel günlerde kişiler otel vb. tesislerden ziyade aile ve akrabaların evlerinde ağırlanmayı tercih edebilmektedirler. Doğu kültüründe yaygın olan bu gelenek yüzyıllardır devam etmektedir. Bölge insanı misafirperverlik anlayışı ile hareket etmektedir. Viranşehir'de bu gelenek yoğun bir şekilde sürmekte ve her yıl Viranşehir dışından gelen birçok ziyaretçi eş-dost ve akrabalarının evlerinde konaklamaktadır.

Şekil 62: Viranşehir Öğretmen Evinden Bir Görünüm, 2018.



Şekil 63: Viranşehir’de 4 Yıldızlı Tella Otelinden Bir Görünüm, 2018.



3.2.6. Bankacılık, Sigortacılık, Mali Hizmetler

Şehirlerdeki ticari hayatın ve mali işlerin yürütülmesi ve düzenlenmesi, o şehirde bulunan bankalar, mali müşavirler, muhasebeciler ve sigorta şirketleri tarafından gerçekleştirilmektedir.

Gerçek ve tüzel kişilerin ticari kazanımlarından olan gelirlerinin vergilendirilmesi, bu kişilerin işlerinde çalışan personellerinin sigortaları, ücret bordroları, muhtasar beyannameleri, gerçek ve tüzel kişilerin KDV beyannameleri, kurum yıllık ve geçici vergi beyannamelerinin hazırlanması ve vergilendirilmesi işlemlerinin tamamı muhasebe büroları ve mali müşavirler tarafından hazırlanıp yapılan işlemlerdir (Şanlıurfa Muhasebeci ve Mali Hizmetler Odası, 2018).

Viranşehir’de Şanlıurfa Serbest Muhasebeci ve Mali Hizmetler Odası’na kayıtlı 22 mali müşavir bulunmaktadır. Şehirde bankacılık ve sigortacılık faaliyetlerinin, ticaretin canlı ve yoğun olduğu dört ana cadde üzerinde yoğunlaştıkları görülmektedir. Bu anlamda ticaretin canlı olduğu Ceylanpınar Caddesi dikkat çekmektedir. Eski Maliye binasının bu caddede olması, noter hizmetlerinin birçoğunun bu caddede olması, iş hanlarının bu caddelerde bulunması gibi nedenler mali müşavirlik ve serbest muhasebe bürolarının bu

caddede yoğunlaşmasına neden olmuştur. Yine bu caddeyle bağlantılı Sakarya Caddesi, Eski Urfa Caddesi, Derik Caddesi mali müşavirlik ve serbest muhasebe bürolarının yoğunlaştığı diğer alanlardır. Viranşehir Vergi Dairesi Müdürlüğü'nün Yenişehir Mahallesi'ndeki Kaymakamlık Binası'na taşınmasıyla bazı mali müşavirlik ve serbest muhasebe büroları da Yenişehir Mahallesi'ne taşınmıştır.

Viranşehir'de 2018 yılı itibariyle şehrin ihtiyacına cevap verebilecek sayıda (15) ve yeterlilikte serbest mali müşavir ve banka bulunmaktadır.

Şehirdeki ticari hayatı etkileyen faktörlerden biri de özel mülkiyetlerin ve ticari mal varlıklarının şehirlerdeki sigorta acenteleri aracılığı ile çeşitli sigorta şirketleri tarafından güvence altına alınmasıdır. Araç, ev, özel emeklilik, konut, gibi unsurların sigortalanması ve yangın deprem (DASK) tarım sigortası (TARSİM) ve iş yeri sigortası gibi sigorta işlemlerinin tamamı sigorta acenteleri ve şirketleri tarafından yürütülmektedir. Viranşehir ilçe merkezinde yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı sigorta acentelerinin yine iş alanlarının yoğun olduğu Ceylanpınar Caddesi ve bağlantılı olduğu Sakarya Caddesi, Eski Urfa Caddesi ve Derik Caddesi'nde yoğunlaşmakta olduğu görülmektedir. 2018 yılı itibariyle Viranşehir'de Türkiye Odalar ve Borsalar Birliğine kayıtlı 15 sigorta acentesi bulunmaktadır. Viranşehir'deki bütün sigorta acentelerinin toplamda yaklaşık olarak yıllık 30 milyon Türk lirası cirosu yaptıkları Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği tarafından ifade edilmiştir. Bu cironun %80 i araç sigortası %20 si ise diğer sigortalar olarak belirtilmektedir (mali müşavirlik ve serbest muhasebe,2018).. Bazı sigorta acenteleri yetkilileriyle yapılan yüz yüze görüşmede yangın, deprem (DASK). ve tarım sigortası (TARSİM) ile özel emeklilik sigortalarının tanıtımının iyi yapılması ve bilinçlendirme seminerlerinin verilmesi ve devlet teşvikleriyle sigorta işlerinin yaygınlaşıp çeşitlendirilebileceği ifade edilmiştir.

Şehirlerdeki ticaretin dolayısıyla para ve parasal işlemlerin esas merkezi, bankalardır. Banka; para, kredi ve sermaye konularına giren her çeşit işlemleri yapan ve düzenleyen, özel veya kamusal işlemlerle işletmelerin bu anlamdaki her türlü ihtiyaçlarını karşılama faaliyetlerinde bulunan bir ekonomik birimdir.

Cumhuriyet'ten sonra Viranşehir'de ilk açılan banka şubesi, Ziraat Bankası'dır. İlçede sanayi faaliyetlerinin olmadığı bu dönemde banka tamamıyla tarımı ve ticari faaliyetleri desteklemek amacıyla kurulmuştur (Şekil 34). Daha sonra Türkiye İş Bankası kurulmuştur. 2018 yılı itibariyle Viranşehir ilçe merkezinde 7 banka şubesi bulunmaktadır. Derik Caddesi'nde bulunan Akbank dışındaki diğer 6 banka Ceylanpınar Caddesi'nde bulunmaktadır. Kuşkusuz bu durum, Ceylanpınar Caddesi'nin şehrin en işlek ve ticaretin en yoğun olduğu alan olmasından kaynaklanmaktadır. Ceylanpınar Caddesi'nde Garanti Bankası, Denizbank, Ziraat Bankası, Halk Bankası, Türkiye İş Bankası ve Yapı Kredi Bankası'nın şubeleri şehirde bankacılık faaliyetlerini yürütmektedir (Şekil 64, 65).

Şekil 64: Viranşehir'deki Ziraat Bankasından Bir Görünüm, 2018.



Şekil 65: Viranşehir’de Banka Şubelerinin Yoğun Olduğu Ceylanpınar Caddesi’nden Bir Görünüm, 2018.



DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ŞEHİRSEL SORUNLAR

4.1. DOĞAL ORTAMLA İLGİLİ SORUNLAR

Doğal kaynaklar ve beşerî unsurlar insanlığın var oluşundan beri sürekli ilişki içerisinde. Neredeyse insanlık tarihiyle yaşıt olan Mezopotamya, bu bölgedeki yerleşim alanları, uygun iklimi, verimli toprakları ve su kaynakları sayesinde insanlar tarafından tercih edilmiştir.

Viranşehir için vazgeçilmez ekonomik sektör olan tarım için gerekli olan verimli topraklar bilinçsiz bir şekilde kullanılmıştır. Yanlış sulama ve beraberinde ortaya çıkan erozyon ve çoraklaşma sorunu, yer altı sularının aşırı tüketilmesi ve gereğinden fazla harcanan enerji tarımın önemli sorunlarından. Bir yandan mevcut verimli tarım topraklarının bilinçsizce kaybı bir yandan da yeni tarım alanı oluşturmak için meraların sürülüp tarım toprağına dönüştürülmesi, yeni sorunların oluşmasına neden olmaktadır. Meraların sürülmesi otlak alanlarını azaltmakta ve erozyon gibi olumsuz şartlar oluşturmaktadır. Verimsizleşen tarım topraklarından geçimini sağlayamayan kırsal nüfus, Viranşehir ilçe merkezine göç etmekte ve bu göç beraberinde şehirdeki işsiz nüfusun artmasına ve şehirde çeşitli altyapı sorunlarının oluşmasına neden olmaktadır.

Yaz mevsimlerinin kurak geçmesi, bu mevsimde rüzgâr erozyonuna bağlı olarak oluşan toz, hava kirliliğine neden olmaktadır. Viranşehir çevresinde gelişen bu durum şehrin büyümesine bağlı olarak tarım topraklarının yerleşime açılması ile sorunun daha da büyümesine neden olmuştur.

Viranşehir Belediyesi 2014 İmar Kent Planı raporuna göre Viranşehir, III. ve IV. derece deprem bölgesinde bulunmaktadır. Yerleşme açısından yapılan zemin etütlerinde, şehrin kurulduğu alan bazalt karakterli kayaçlarla kaplıdır. Şehrin çeşitli yerlerinde yapılan sondaj çalışmalarında bazaltın 60 m kadar derinliğe sahip olduğu, daha derinlerde ise Eosen yaşlı kalker tabakaların bulunduğu saptanmıştır (Viranşehir kent raporu, 2014, s. 32).

Şehrin deniz seviyesinden yüksekliği 500-600 m arasında değişmekle birlikte şehrin güneyinden kuzeyine doğru yükseklik artmaktadır. En düşük kod 507 m ile şehrin güneyi, en yüksek kod 613 m ile şehrin kuzeyinde saptanmıştır. Şehrin ortalama yüksekliği 560 m'dir. Zemin çalışmalarında yüzeyden 20-25 m derinlerde küçük yeraltı su birikintilerine rastlanmaktadır. Yaz mevsiminde bu sular daha da derinlere inmektedir. Bütün bu bilgiler ışığında Viranşehir jeolojik ve jeomorfolojik açıdan çok katlı yapılaşmaya uygun bir topoğrafyaya sahiptir. Ancak şehrin kurulduğu alanın tamamı 1. ve 2. dereceden tarım topraklarından oluşmaktadır. Şehrin batısındaki Curcup (Duali) tarafı hariç şehrin kuzeyi, doğusu ve güneyi tamamıyla verimli tarım toprağı alanlarıdır. Şehirdeki yapılaşmanın bu yönere doğru yayılması önemli bir doğal sorun teşkil etmektedir.

Viranşehir'in önemli sorunlarından biri de yaz mevsiminin çok sıcak ve kurak geçmesidir. Kuraklık, doğal bitki örtüsünün erken kurmasına neden olmaktadır. Kuraklığın etkisiyle şehirdeki ağaçların ve parkların suya olan ihtiyaçları artmaktadır. Bu durum şehirde aşırı su tüketimine neden olmaktadır. Viranşehir'e en yakın akarsu Curcup (Duali) Deresi'dir. Bu dere, iklim faktörü nedeniyle yaz mevsiminde akışa geçmez. Kış ve ilkbahar mevsimlerinde akışa geçmektedir. Düzenli akmayan ve içme suyu temin etmek için yeterli su potansiyeli olmayan Curcup (Duali), şehrin su ihtiyacını karşılamaktan çok uzak bir durumdadır. Bu nedenle şehrin su ihtiyacının önemli bir kısmı yer altı suyundan karşılanmaktadır. Açılan derin sondaj kuyularından pompa ve dalgıçlarla çekilen bu su, yaz mevsiminde yukarıda belirtildiği gibi ağaç, koruluk ve park sulamalarında çok harcanmaktadır. Aşırı su tüketiminden dolayı yer altı su seviyesi aşağılara inmekte ve açılan bazı kuyularda su tükenmektedir.

4.2. BEŞERİ SORUNLAR

Viranşehir'de şehirselleşme sorunlarının başında çarpık kentleşme gelmektedir. Türkiye'de 1950'li yıllardan itibaren özellikle Ankara, İstanbul, Adana, İzmir gibi kentlerde başlayan gecekondulaşma hareketi 1950'li yılların sonlarında Şanlıurfa'da da başlamıştır (Şahinalp, 2005, s. 345). Viranşehir'de ise gecekondulaşma 1980'li yıllarda başlamıştır. Gecekondu sadesce kamuya ait araziler veya şahıs arazileri üzerinde izinsiz kurulmuş konutlar değildir. Bu tabir

aynı zamanda şehir konut tipine uymayan, kalitesiz ve özensiz inşa edilmiş konutlar için de kullanılmaktadır (Şahinalp, 2005, s. 346). Gecekondu şehir görünümünü ve fiziksel yapısını olumsuz etkilemektedir. Kırsal alanda hızlı nüfus artışından, tarım alanlarının miras yoluyla bölünmesinden, işsizlikten, bölgesel sosyal ve siyasi sorunlardan dolayı kentlere yoğun bir göç dalgası yaşanmıştır (Şahinalp, 2005, s. 346).

1980'li yıllardan itibaren Viranşehir'e doğru başlayan göçler 1990'lı yıllardan sonra çeşitli sosyal ve siyasal nedenlerle çok daha fazla artış göstermiştir. 1980'li yıllarda göç eden kırsal nüfusun önemli bir kesimi Hürriyet Mahallesi'ne yerleşmiştir. 1990'lı yıllarda göç eden nüfus ise Şırnak Mahallesi'ne yerleşmiştir. Göç eden ailelerin tamamına yakını Mardin ve Şırnak'ın çeşitli ilçelerinden geldikleri için kurulan bu mahalleye Şırnak Mahallesi adı verilmiştir. Göç eden ailelerin ekonomik durumları iyi olmadığı için bu aileler taşındıkları mahallelerde inşa ettikleri gecekonduya yerleşmişlerdir.

Gecekonduların bazıları iki katlı veya üç katlı olurken bazıları tek katlıdır. İki veya üç katlı konutlar tek katlı konutların avlularını görebilmekte bu da tek katlı konutlardaki ailelerin mahremiyet alanı için sakınca yaratmaktadır.

Viranşehir ilçe merkezinin önemli sorunlarından biri de altyapı yetersizliğidir. Yağışlı dönemlerde suyun tahliyesini yapacak rögarların yetersizliğinden kaynaklanan su birikintileri oluşmaktadır. Akışa geçen su, yolların ve caddelerin bozulmasına ve buralarda çukurların meydana gelmesine neden olmaktadır. Kenar mahallelerde kanalizasyon ve su tahliyesi için yeteri kadar rögar mevcut değildir. Bu yüzden çok çabuk bozulan yolların yeniden yapımı ve bakımı ayrıca bir maliyet çıkarmaktadır.

Şehirde elektrik altyapısının yetersizliği de önemli bir sorun oluşturmaktadır. Elektrik direk ve tellerinin birçoğunun yenilenmemesi veya gerekli bakımların yeterince yapılmaması sık sık elektrik arızalarına ve kesintilerine neden olmaktadır. Şehrin ana caddeleri dışındaki yerlerde elektrik telleri yeraltına döşenmemiştir. Bu yüzden yağışlı ve rüzgârlı dönemlerde bu arıza ve kesintiler daha fazla yaşanmaktadır. Bu durum görüntü kirliliği yanında, canlılar için de ayrıca tehlike oluşturmaktadır.

Kırsal mahallelerden şehre göç eden bu nüfus kitlesinin büyük çoğunluğunun vasıfsız işçi özelliğinde olması şehirdeki işsizlik oranının artmasına neden olmaktadır. Kırsal mahallelerdeki geçim tipi olan hayvancılık faaliyetleri, bu faaliyetle uğraşanların göç etmesinden sonra şehirde de devam ettirilmektedir. Özellikle avlulu meskenlerde veya bina altlarında hayvan barınakları, yani ahırlar inşa edilmiş ve buralarda gerek küçükbaş gerekse de büyükbaş hayvan besiciliği yapılmaktadır. Bu alanlarda ayrıca zamanda kümes hayvancılığı faaliyetler de devam ettirilmektedir. Besiciler bu hayvanların gübresinden tezек üretmekte ve bu tezекleri kışın yakacak olarak kullanmaktadırlar. Bu da mahalleye kötü kokuların hâkim olması şeklinde hava kirliliği ve görüntü kirliliğine neden olmaktadır. Bu konutların çoğunun herhangi bir tapu kaydı olmadığından evlerin ve arsaların sınırları tam belli değildir.

Günümüzde artan nüfusa ve nüfus yoğunluğuna bağlı olarak şehirlerin en önemli problemlerinden biri ulaşım sorunudur. Ulaşım faaliyetleri şehirlerin gelişip büyümesinde önemli role sahip faaliyetler arasında yer almaktadır (Şahinalp, 2005, s. 352). Başta Hürriyet Mahallesi olmak üzere Şırnak, Emiroğlu, Yeni Mahalle, Bahçelievler gibi çarpık kentleşme ve gecekonduların yoğun olduğu mahallelerde cadde ve sokakların çok dar olduğu görülmektedir. Bu cadde ve sokaklar diğer cadde ve sokaklarla kesişmemektedir. Araç park alanları bulunmamaktadır. İnsanlar araçlarını sokaklarda park etmekte bu da trafik için önemli bir sorun oluşturmaktadır. Cadde ve sokakların dar olması ve bu mahallelerin dağınık yapılaşması şehir içi toplu taşıma hizmetinden yoksun alanların oluşmasına neden olmaktadır.

Kırsal nüfus ile şehirler arasında bağlantı kurulması, ham maddelerin taşınması, sanayinin kurulması, mamul maddelerin taşınması gibi ticari faaliyetlerin tamamı ulaşım fonksiyonu kapsamında ele alınmaktadır. Şehirlerin genellikle 1/3'ünün veya 1/4'ünün cadde ve sokaklarla kaplanması ulaşımın ne kadar önemli olduğunu göstermektedir (Tümertekin-özgüç, 1995, s. 480; Şahinalp, 2005, s. 352).

1990'lı yıllardan itibaren Viranşehir'in hızla büyüdüğü görülmektedir. Fakat bu büyümeye cevap veren bir ulaşım altyapısı bulunmamaktadır. Gaziantep,

Şanlıurfa, Kızıltepe, Nusaybin, Cizre, Silopi'den geçip Habur Sınır Kapısı'na ulaşan E-90 Karayolu Viranşehir'den geçmektedir. Bu yolun Viranşehir ilçe merkezi içinde kalan bölümünde yılın hemen her gününde trafik yoğunluğu yaşanmaktadır. Şehir içinden geçen ağır tonajlı kamyon ve tırların yanı sıra petrol taşıyan tankerler de Viranşehir için her ne kadar büyük bir ekonomik kazanç olsa da trafik açısından büyük tehlikeler yaratmaktadır. Ayrıca bu araçlar, oluşan gürültü ve egzoz gazları nedeniyle şehirde büyük kirliliğe yol açmaktadır. Özellikle şehrin en önemli kavşağı olan Dört Yol Kavşağı'nda zaman zaman trafik kilitlenmekte, kamyon ve tırların büyük kuyruklar oluşturmasına neden olmaktadır.

Şehrin dört önemli işlek caddesi vardır: Başta Ceylanpınar Caddesi olmak üzere Eski Urfa Caddesi, Derik Caddesi ve Karacadağ Caddesidir. Bu caddeler; ticaretin, iş alanlarının, bankaların, noterlerin, sigorta acentelerinin, döviz bürolarının, giyim ve ayakkabı mağazalarının bulunduğu caddelerdir. Trafikin yoğun olduğu bu caddelerde çoğu zaman trafik kilitlenmektedir. Bu caddelerde yeteri kadar araç park alanı bulunmamaktadır. 2018 yılı itibariyle bu caddelerde trafik tek yönlü akış şeklinde düzenlenmiş yine de istenilen düzeye getirilememiştir. Mahallelere açılan caddelerin dar olması ve bu caddelerin planlı olmaması trafik sorununa neden olan bir diğer etkidir. Eski Urfa Caddesi, Derik Caddesi ve Karacadağ Caddesi'nde şehir esnafının kaldırımları işgal etmesi yaya ulaşımını zorlaştırmaktadır. Bu yüzden insanlar kaldırımdan ziyade araçların geçtiği yolda yürümek zorunda kalmaktadırlar.

Şehirlere nefes aldırان önemli alanlardan biri de yeşil alanlar ve parklardır. Viranşehir Belediyesi'nden alınan verilere göre 2018 yılı itibariyle Viranşehir'de 71.000 m²lik park alanı mevcuttur. Türkiye'de kişi başına 9 m² yeşil alan düşerken Viranşehir'de kişi başına düşen yeşil alan 5,9 m²'dir. Viranşehir İlçe Merkezinde, yeşil alanların Türkiye ortalamasının altında olması, çok sıcak geçen yaz günlerinde şehir halkının adeta nefes almak ve serinlemek için kullanabileceği bu alanların yetersizliği şehir yaşamını zorlaştırmaktadır. Yeşil alan yetersizliği kış mevsiminde çamura, yaz mevsiminde ise toz oluşumuna neden olmaktadır.

İlçenin bir diğer sorunu da mevsimlik işçi sorunudur. Her yıl yılın belli dönemlerinde çeşitli illere geçici süreyle tarımsal işlerde çalışmak amacıyla göç eden ailelerin özellikle okul çağındaki nüfusu olumsuz etkilemektedir. Aileleriyle işe giden bu öğrencilerin okula geç başlamaları ya da yaz tatili başlamadan okulu terk etmeleri önemli bir sorun teşkil etmektedir.

4.3. EKONOMİK SORUNLAR

Viranşehir'i, şehirleşme sürecini henüz tamamlayamamış, büyük bir nüfus kitlesinin yaşam alanı olarak tanımlamak mümkündür. Çevresinde 1.281.670 dekarlık bir arazi varlığı olan ve nüfusun büyük çoğunluğunun tarımla uğraştığı Viranşehir, ekonomik olarak tarıma dayalı olmaktan kurtulamamıştır. 202,840 ton buğday, 194,900 ton pamuk, 63,840 ton arpa, 99.000 ton mısır üretimi ile (2018 yılı) büyük bir tarım üretim hinterlandı olan Viranşehir'in bu önemli tarımsal ürünleri işletecek kadar sanayileşmemesi önemli bir ekonomik sorun oluşturmaktadır. Tarımda sulama koşulları kısmen uygun olan alanlarda çiftçilerin klasik ürün ekip biçme kültüründe ısrar etmesi; buğday, mısır, mercimek gibi ürünlerin ısrarla üretimine devam edilmesine, alternatif ürünlere yönelmemesine ve buna bağlı olarak tarıma dayalı sanayinin de mısır kurutma ve tekstil sanayisiyle sınırlı kalmasına neden olmuştur.

Viranşehir'de yün ve pamuk ham maddesi yeterli olduğu halde halı, kilim dokumacılık gibi kadın nüfusunu istihdam edecek ve şehrin kalkınmasında katkıda bulunacak atölye tipi işletmelerin yok denecek kadar az olması işsizlik oranını artırmaktadır.

TÜİK 2000 yılı verilerine göre Viranşehir'de sanayide çalışan işçi sayısı 820 iken kadın çalışan sayısı sadece 21'dir. Sanayinin gelişmemiş olması Viranşehir için yeteri kadar istihdam alanı oluşturmamaktadır. Ayrıca Viranşehir ilçe merkezinde genç ve işsiz insan sayısının fazla olmasına karşın bu kitlenin büyük çoğunluğunun vasıfsız işçi statüsünde olması, bu sorunu daha da derinleştirmektedir. Viranşehir'de her yıl binlerce insanın mevsimlik işçi olarak belli dönemlerde şehri terk etmesi şehirdeki işsizlik boyutunu ortaya koymaktadır.

Viranşehir'in coğrafi konumu yurt içi ve yurt dışı pazarlarına açılmak için uygun olduğu halde bu pazar koşulları rantabl şekilde değerlendirilememektedir.

Bu da eldeki ham maddenin ve ticari değer taşıyan ürünlerin değerinden daha düşük bir şekilde piyasaya sunulmasına neden olmaktadır.

Şehirdeki mesleki ve teknik eğitim veren liselerde okuyan genç nüfusun sanayi ve üretime dahil edilememesi, bu öğrencilerin sanayi faaliyetine katılımını kolaylaştıracak, bunları koordine edecek faaliyetlerin ve planlamaların olmaması, sanayi işletmelerinin çırak ve kalfa bulmada güçlük çekmeleri şehrin önemli bir diğer sorunudur.

Viranşehir, yatırımlar için özel sektör teşviklerine ihtiyaç duymaktadır. Genelde yatırımlar için fizibilite çalışmaları yapılmadan daha önce var olan yatırımlara bakılarak benzer yatırımların yapılması, herkesin aynı iş alanlarına rağbet etmesi ekonomik sektörlerin ve iş alanlarının çeşitlenmesine engel teşkil etmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılan bu araştırmanın sonucunda Viranşehir ilçe merkezinin, Habur Sınır Kapısı'na açılan E 90 Kara Yolu güzergahında kurulmuş ticari avantajlara sahip tarihi bir yerleşim yeri olduğu görülmüştür. Bu yerleşim yerinde 1927 ile 2018 yılları arasında nüfusun sürekli arttığı görülmektedir. Ancak 2000 yılı ile 2007 yılları arasında yapılan nüfus sayımında nüfusun azaldığı görülmektedir. İlçe merkezinde toplam nüfusun azalmasına rağmen ilçede iki yeni mahallenin kurulduğu görülmüştür .

İlçenin ilk yerleşim yerleri Kale, Kışla ve Tekke mahalleridir. 1980 ile 1990 yılları arasında kurulan Hürriyet Mahallesi'nin kırsal kesimden aldığı yoğun göçe bağlı olarak büyüdüğü tespit edilmiştir. 1990 yılları ile 2000 yılları arasında bölgede yaşanan siyasal ve sosyal nedenlerden dolayı Mardin ve Şırnak illerinden Viranşehir ilçe merkezine yoğun göç yaşanmış ve bu göçün sonucunda Viranşehir'de Şırnak Mahallesi adıyla yeni bir mahallenin kurulduğu görülmüştür. 2000'li yıllarda yerleşime açılan Yenişehir Mahallesi dikey yerleşmenin en fazla olduğu mahalle durumundadır. Ayrıca bu mahalleyi genelde sosyo-ekonomik durumu iyi olan ailelerin yerleşme yeri olarak tercih ettiği görülmektedir. Bu mahalle birçok resmi kurumun taşındığı bir alan olmuştur.

Viranşehir ilçe merkezinde eğitim durumu Şanlıurfa şehri ve Şanlıurfa ilçeleriyle benzer durumdadır. Eğitim durumunun Türkiye ortalamasının altında olduğu tespit edilmiştir. Yine İlçede sağlık şartlarında son 10 yıl içerisinde nispeten düzelme görülse de hasta sayısına düşen doktor ve sağlık çalışanlarının Türkiye ortalamasının altında olduğu tespit edilmiştir.

Viranşehir ilçe merkezi her ne kadar şehir görünümünde olsa da tam şehirleşemediği görülmektedir. Kırsal fonksiyonlar olan tarım ve hayvancılıkla uğraşan aile sayısının hala fazla olduğu, ayrıca her yıl binlerce mevsimlik tarım işçisinin yılın belli dönemlerinde şehri terk ettiği görülmektedir. Şehirde işsiz insan sayısı fazla olmakla birlikte bu işsiz insanların önemli bir kısmı niteliksiz (vasıfsız) işçi statüsündedir.

Viranşehir pamuk buğday mısır gibi tarım ürünlerinin yetiştirildiği bir yerdir. Kurulan sanayisi de tarıma dayalı olduğu görülmektedir. Ancak sanayisi

potansiyelin çok altındadır. İlçede bir OSB bulunmaktadır. Ticari faaliyetlerin yoğun yaşandığı bir şehir olan Viranşehir'de ticaret tarıma ve hayvancılığa dayalıdır. Habur Sınır Kapısı'nın açık olduğu dönemde petrol ticaretine bağlı olarak ticari faaliyetlerin hareketlendiği görülmektedir.

İlçe merkezinde turizme konu olacak Roma Dönemi'nden kalma çeşitli yapılar bulunmaktadır. Ayrıca Osmanlı Dönemi'nden kalan cami ve medreseler de bulunmaktadır. Turizm potansiyeli fazla olan ilçenin bu anlamda tanıtımının yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir. Ayrıca konaklama ve eğlenme yerlerinin de yetersiz olduğu tespit edilmiştir.

Şehirde kişi başına düşen yeşil alan ortalaması Dünya ve Türkiye ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Eğlence ve spor alanları yetersizdir. Artan nüfus ve araç sayıları ilçede trafik sorununu ortaya çıkarmıştır. Şehirde alt ve üst yapı yersizliği önemli bir sorun olarak görülmektedir.

Bütün bu özellikleriyle istenilen gelişme seviyesinden uzak olan Viranşehir ilçe merkezinin gelişebilmesi ve yaşanabilir koşullara sahip olabilmesi için:

- Şehrin imar planlarının gözden geçirilip kentsel dönüşüm programlarıyla gecekondulu mahallelerinin dönüştürülmesi, cadde ve sokakların genişletilmesi gerekmektedir. Viranşehir Belediyesi TOKİ İş birliği ile kentsel dönüşüm süreci koordineli bir şekilde yapılmalıdır.
- Şehirde altyapı çalışmalarının tamamlanıp üstyapıdaki eksiklikler giderilmelidir.
- Şehirdeki en önemli sorunlardan biri olan ulaşım sorununu çözebilmek ve trafiği rahatlatmak amacıyla E-90 Karayolu'na bağlantılı bir çevre yolu yapılması gerekmektedir. E-90 Karayolu'nun şehir içinden geçen bölümünde dört yol kavşağında delgeç modeliyle Şanlıurfa-Mardin istikametine direkt geçişin sağlanması gerekmektedir.

Viranşehir-Diyarbakır Yolu genişletilmeli ve bölünmüş yol yapılmalıdır. Şehir içi trafiğini rahatlatmak amacıyla otopark sayıları artırılmalıdır. Ceylanpınar, Karacadağ, Eski Urfa ve Derik caddelerine yeni otopark alanları

oluşturmalı işlek caddelerle bağlantılı yollar oluşturulmalıdır. Ceylanpınar Caddesini Antin Caddesine bağlayan yeni caddeler açılmalıdır. Şehir içi ulaşımında toplu taşıtların sayısı artırılıp, toplu taşıma araçlarının kullanımı teşvik edilmelidir.

- İlçenin en önemli sorunlarından biri de eğitimidir. Bölge genelinde kız öğrencilerin okuma oranları erkek öğrencilere göre daha düşüktür. Bu öğrencilerin teşvik edilmesi ve kız öğrencileri için pansiyon sayısının artırılması gerekmektedir. Mesleki ve teknik liselerin sanayi sektörüyle bağlantılarının kurulması ve bu bağlantıların koordine edilmesi gerekmektedir. Ortaöğretimde okuyan öğrencilerin üniversite sınavlarına hazırlanmaları için rehberlik birimleri oluşturulmalı ve sadece bu alanda çalışmalar yapacak kurullar oluşturulmalıdır.
- Kadınlar için dikiş-nakış, halı-kilim gibi kursların açılması ve bu kursları bitiren kadınlara atölye gibi çeşitli iş alanları açılması, bu konuyla ilgili teşvik kredilerinin sağlanması gerekmektedir.
- Mevsimlik işçi olan ailelerin çocuklarının okullarından kopmamaları ve eğitim-öğretimlerinin aksamaması için yaz tatili dönemine kadar pansiyon koşulları geliştirilmelidir. Okul tatil olunca bu öğrenciler ailelerine teslim edilmelidir.
- Şehirde yeşil alan miktarı artırılmalıdır. Azadi ve Selahaddin Eyyubi mahallelerinde hiç park bulunmamaktadır. Bu mahallelerde park alanı oluşturulmalıdır. Kale, Bahçelievler ve kışla mahallerinde park alanı ve sayısı artırılmalıdır.
- Kültürel turizm kaynaklarının tanıtımı yapılmalı, konaklama yerlerinin sayısı ve niteliği artırılmalıdır. Türkü kafe ve bar gibi çeşitli eğlence yerleri açılmalı festivaller ve şenlikler düzenlenmelidir.
- Organize Sanayi Bölgesindeki (OSB) fabrika sayısı artırılmalıdır. Tekstil ve gıda sanayisi alanında yeni tesisler kurulmalıdır. Özellikle bölgede üretilen buğday hammaddesini değerlendirmek amacıyla bisküvi, makarna fabrikaları kurulmalıdır.

- işçilere nitelikli eğitim verilmeli, tarımsal ham madde kaynakları üreticileri ile sözleşmeli üretim sistemi oluşturulmalıdır. Uluslararası ve ulusal pazar imkanları oluşturulmalıdır. Viranşehirli olup da batı kentlerinde yatırım yapan iş adamlarının Viranşehir’de yatırım yapmaları için bu iş adamlarına çeşitli kolaylıklar sağlanmalıdır. Bu yatırımcılara güvenli koşullar oluşturulmalı, vergi muafiyetleri gibi kolaylıklar sağlanmalıdır. Yatırım alanları ile ilgili fizibilite çalışmaları yapılmalıdır.
- Hastaneler ve sağlık ocaklarındaki yoğunluğu azaltmak amacıyla koruyucu hekimlik faaliyetleri artırılmalı, halka hijyen eğitimi verilmeli, sağlık taramaları yapılmalı, sağlık personeli sayısı artırılmalıdır.
- Şehirde sinema, tiyatro, seminer ve konferans gibi etkinlikler için yeni salonlar yapılmalı ve bu etkinliklerin sayısı artırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akbıyık, M. (2014). *Şanlıurfa İlinin Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Planlamaya Yönelik Öneriler* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Erzurum.
- Akova İ. (1998). Türkiye’de Turizm Sektörünün Olanakları ve Ekonomik Fonksiyonları. *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi*. (8), 59-92.
- Akova İ. (2014). Akarsu Turizmi. *Türk Coğrafya Dergisi*. (30), 393-407.
- Akova, İ. (1999). Alanya’nın Turizm Olanakları. *İ.Ü Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi*. (7), 183-207.
- Alaeddinoğlu, F. (2007). Van Halkının Turisti ve Turizmi Algılama Şekli. *Coğrafi Bilimler Dergisi*. 5 (1), 1-16.
- Alaeddinoğlu, F. (2008). Sivas Kentinde Halkın Turiste ve Turizme Bakışı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 5(2), 303-326.
- Aliğaoğlu, A. (2003). Afyon’da Şehir Morfolojisinin İki Unsuru: Cadde- Sokak Sistemi ve Konutlar. *Coğrafi Bilimler Dergisi*. 1(2), 63-83.
- Arı, Y. (2005). Amerikan Kültürel Coğrafyasında Peyzaj Kavramı. *Doğu Coğrafya Dergisi*. 0(13), 311-340.
- Aslantaş, H. (2002). Türkiye’nin Turizm Stratejisi ve Tanıtım Politikaları. ‘*Geleceğimiz Turizm*’ II. *Turizm Şurası Bildirileri* (s.42-50). Ankara: Turizm Bakanlığı.
- Avcıkurt, C. (2003). *Turizm Sosyolojisi; Turist Yerel Halk Etkileşimi*. Ankara: Detay Yayınları.
- Avcıkurt, C. (2005). *Turizm’de Tanıtma ve Satış Geliştirme*. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Aydın, İ. (1990). *Açıklamalı Turizm Terimler Sözlüğü*. Aydın: Coşku Matbaası.
- Benek, S. (2009). *Viranşehir İlçesinde Doğal ve Beşerî Kaynakların Tespiti ve Kalkınma Planlamasına Yönelik Öneriler*. Şanlıurfa: Viranşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Darkot, B. (1967). Şehir Ayrımında Nüfus Sayısı ve Fonksiyon Kriterleri. *İ.Ü. Coğrafya Enstitüsü Dergisi*. (16), 3-8.
- Denker, B. (1976). *Şehir içi Arazi Kullanılışı*. İstanbul: İ.Ü. Coğ. Enstitüsü Yayınları.
- Doğanay, H. (1983). *Erzurum’un Şehirsal Fonksiyonları ve Başlıca Planlama Sorunları*. (Doçentlik tezi). Atatürk Üniversitesi Coğrafya Bölümü: Erzurum.
- Doğanay, H. (1990). *Ziraat Coğrafyası*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Doğanay, H. (1994). *Türkiye Beşerî Coğrafyası*. Ankara: Gazi Büro Yayıncılık.
- Doğanay, H. ve Coşkun, O. (2017). *Enerji Kaynakları*. Ankara: Pegem-Akademi Yayıncılık.

- Doğanay, H., Özdemir, Ü. ve Şahin, İ.F. (2003). *Coğrafyaya Giriş 2 Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya*. Erzurum: Aktif Yayınevi.
- Emiroğlu, M. (1975). Türkiye Coğrafi Bölgelerine Göre Şehir Yerleşmeleri ve Şehirselle Nüfus. *D.T.C.F Coğ. Araştırmaları Dergisi*. (7), 125-158.
- Evliya Çelebi (1982). *Seyahatname*. Çev. M. Zillioğlu. İstanbul: Üç Dal Neşriyat.
- Göney, S. (1984). *Şehir Coğrafyası I*. İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fak. Yayınları.
- Günaltay, S. (1987). *Yakın Şark II Anadolu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Güner, İ. (2001). Iğdır'ın Kentsel Fonksiyonları ve Fonksiyonel Sınıflandırmadaki Yeri. *Türk Coğrafya Dergisi*. (32), 79-98.
- Gürsoy, R. C. (1975). Türkiye'nin Tabii Yolları. *Türk Coğrafya Dergisi*. (26), 25-33.
- Karaboran, H. H. (1983). Bölge Planlaması Bakımından Şehir Tabirinin Türkiye'de Gösterdiği Değişiklikler. *Türk Kültürü Dergisi*. (237), 48-54.
- Karaboran, H. H. (1989). Şehir Coğrafyası ve Şehirselle Fonksiyonlar. *F.Ü. Sos. Bil. Dergisi*. 3(1), 81-118.
- Karaboran, H. H. (1990). Merkezi Yer Olarak İslâhiye ve Hassa Bir Yerleşme Coğrafyası Araştırması. *F.Ü. Sos. Bil. Dergisi*. 4(2), 145-153.
- Karakaş, E. (2004). Kemaliye'nin Kuruluşu, Gelişmesi ve Fonksiyonel Özellikleri. *F.Ü. Sos. Bil. Dergisi*. 14(2), 19-48.
- Kozak N., Kozak M. Ve Kozak M. (1996). *Genel Turizm İlkeler-Kavramlar*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Özçağlar, A. (1994). Zile'nin Kuruluş Gelişmesi ve Başlıca Özellikleri. *Ankara Üniversitesi Tarih Coğrafya Dergisi*. (3), 219-241.
- Özçağlar, A. (1997). *Türkiye'de Belediye Örgütlü Yerleşmeler (Kasabalar-Şehirler)*. Ankara: Ekol Yayınevi.
- Özçağlar, A. (2003). *Coğrafyaya Giriş*. Ankara: Hilmi Usta Matbaacılık.
- Özgüç, N. (1998). *Turizm Coğrafyası*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Şahinalp, M. S. (2005). *Şanlıurfa Şehrinin Kurulması ve Gelişmesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*. Ankara Üniversitesi Sos. Bil. Enstitüsü: Ankara.
- Tanoğlu A. (1971). *İktisadi Coğrafya, Enerji Kaynakları*. İstanbul: İ.Ü. Yayınları.
- Tuncel, M. (1964). *Bakırçay Vadisi Monoğrafyası (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*. İ.Ü. Sos. Bil. Enstitüsü: İstanbul.
- Tümertekin, E. (1973). *Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirselle Fonksiyonlar*. İstanbul: İ. Ü. Coğrafya Enstitüsü Yayınları.
- Umar, B. (1993). *Türkiye'deki Tarihselle Adlar*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Yaman, T. M. (1935). *Kastamonu Tarihi (XV. Asrın sonlarına kadar)*. İstanbul: Ahmed İhsan Matbaası.

Yazıcı, H. (1995). Şehir Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Bayburt. *Türk Coğrafya Dergisi*. (30), 89-218.

Yücel, T. (1961). Türkiye’de Şehirleşme Hareketleri ve Şehirsel Fonksiyonlar. *Türk Coğ. Dergisi*. (20), 23-36.

